

Todistelun turvaaminen ja henkilötietojen suoja editiossa

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Prosessioikeus
Maisteritutkielma
Elias Laitala
Syksy 2023

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Todistelun turvaaminen ja henkilötietojen suoja editiossa

Tekijä: Elias Laitala

Koulutusohjelma/oppiaine: Prosessioikeus

Työn laji: Maisteritutkielma

Sivumäärä: X + 76

Vuosi: 2023

Tiivistelmä:

Tutkielma käsittelee oikeudenkäymiskaaren (4/1734, myöhemmin OK) 17 luvun 40 pykälän mukaista *asiakirjan esittämisvelvollisuutta* eli *editiota*. Aihetta lähestytään oikeusdogmatikan metodilla, jonka avulla muodostetaan käsitys edition suhteesta yleiseen turvaamistoimeen sekä tietosuojaan. Tutkielma on rajattu asiakirjatodisteisiin dispositiivisessa riita-asiassa. Tutkielman rakenne etenee yleisestä erityiseen. Aluksi perehdytään todistusoikeuden käsitteisiin ja menettelyihin. Tämän jälkeen siirrytään käsittelemään editiota, yleistä turvaamistoimea, todistelua vastaisuuden varalta ja henkilötietojen suojaa.

Lähtötilanne tutkielmassa on se, että riita-asian asianosaisen oikeus esittää haluamansa näyttö voi olla haasteellista ilman tehokkaita lainmukaisia keinoja. Tutkielmassa selvitetään, voidaanko yleisellä turvaamistoimella mahdollisesti turvata hävittämis- tai tuhoutumisvaarassa olevia asiakirjoja ennen riita-asian vireilletuloa. Tämän jälkeen perehdytään siihen, onko *todistelu vastaisuuden varalta* (OK 17:61) itsessään riittävä toimi todistelun turvaamiseksi vai onko tarpeen soveltaa *yleistä turvaamistoimea* (OK 7:3).

Editio kohteena olevien asiakirjojen sisältämät henkilötiedot eivät ole juurikaan saaneet huomiota oikeuskäytännössä tai oikeustieteessä. Tutkielmassa perehdytään Euroopan unionin tuomioistuimen vuonna 2023 antamaan *Norra Stockholm Bygg* -ennakkoratkaisuun. Ratkaisu ilmentää kansallisen tuomioistuimen velvollisuutta huomioida henkilötietojen suoja *ex officio* niin edition kuin myös laajemmin oikeudenkäyntiaineiston osalta.

Tutkielman johtopäätöksissä todetaan, että editio on selkeytynyt korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä. Sen sijaan korkeimman oikeuden kantaa yleisen turvaamistoimen soveltamisesta todistelun turvaamiseksi ei ole. Johtopäätöksissä esitetään, että todistelun turvaamiseksi tulee ensisijaisesti soveltaa *todistelua vastaisuuden varalle* ja tarvittaessa *yleistä turvaamistoimea*. Lisäksi todetaan, että tuomioistuimen on huomioitava henkilötietojen suoja editiossa EUT:n linjan mukaisesti.

Avainsanat: asiakirjan esittämisvelvollisuus, editio, prosessioikeus, henkilötietojen suoja, todistelun turvaaminen, yleinen turvaamistoimi.

x Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja.

SISÄLLYS

LÄHTEET	V
LYHENTEET	X
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymys	1
1.2 Lainoppi tutkimusmetodina	2
1.3 Tutkielman rajaus, lähdeaineisto ja rakenne	3
2 TODISTELU	5
2.1 Yleistä todistelusta	5
2.2 Määräämisperiaate	6
2.3 Todistelun periaatteet	7
2.3.1 Välittömyysperiaate	7
2.3.2 Kontradiktorinen periaate	7
2.3.3 Vapaan todistelun periaate	8
2.3.4 Vapaa todistusharkinta	9
2.4 Todistamiskiellot	10
2.5 Todistelun käsitteet	11
2.6 Asiakirjat ja katselmuskohteet	12
2.7 Todistelun rakenne	13
2.7.1 Väittämistaakka ja todistustaakka	13
2.7.2 Näyttö	14
2.8 Todisteiden kartoittaminen valmistelussa	16
3 EDITIO OSANA TODISTELUN TURVAAMISTA	19
3.1 Editio kontradiktorisen periaatteen toteuttajana	19
3.2 Editio oikeudenkäynnin valmistelussa	22
3.2.1 Editio mahdollistaa näytön esittämisen	22
3.2.2 Asianosaisen ilmoitusvelvollisuus ja sen laiminlyönti	23
3.2.3 Editiokuulustelu	24
3.3 Asiakirjan hallussapitäjä	27

3.4 Asiakirjan riittävä yksilöinti	30
3.5 Asiakirjan muoto	31
3.6 Liikesalaisuuksien suojan murtaminen editiolla	33
3.7 Muutoksenhaku	38
4 YLEINEN TURVAAMISTOIMI	40
4.1 Yleisluontoinen turvaamismenettely	40
4.2 Yleisen turvaamistoimen yhteys pääasiaan	41
4.3 Vaade- ja vaaraedellytys	42
4.4 Yleinen turvaamistoimi edition mahdollistajana	43
4.5 Yleinen turvaamistoimi osana todistelun turvaamista	45
5 TODISTELU VASTAISUUDEN VARALTA	49
5.1 Ennakollinen todistelu editiota edeltävänä toimena	49
5.2 Ennakollinen todistelu oikeuskäytännössä	52
6 HENKILÖTIETOJEN SUOJA EDITIOSSA	56
6.1 Tietosuoja prosessioikeudessa	56
6.2 Henkilötietojen käsittely oikeudenkäynneissä	57
6.3 Henkilötietojen käsittely alkuperäisen käyttötarkoituksen vastaisesti	58
6.4 Edition ja tietosuojan yhteensopivuus	59
6.5 Asiakirjojen sisältämät henkilötiedot oikeuskäytännössä	61
6.5.1 Editio EUT:n ratkaisukäytännössä	61
6.5.2 Norra Stockholm Bygg -tapaus	62
6.5.3 Johtopäätöksiä Norra Stockholm Bygg -tapauksesta	67
6.6 Kuka on TSA:n mukainen rekisterinpitäjä?	71
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	74

LÄHTEET

KIRJALLISUUS:

- Alavesa, Eija*, Tietoturvallisuuden sääntely tausta, tekijät ja tulevaisuus missä mennään nyt?, s. 214–267 teoksessa Saarenpää, Ahti – Wiatrowski, Aleksander (toim.), *Society Trapped in the Network. Does it Have a Future?* Lapin yliopisto 2016.
- Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik – Heuman, Lars*, Rättegång IV häftet. Norstedts Juridik 2009.
- Hakamies, Kaarlo*, RL 36: Petos ja muu epärehellisyys, teoksessa *Rikosoikeus (päivittyvä verkkojulkaisu)*. Alma Talent Oy 2022.
- Halila, Jouko*, Todistustaakan jaosta silmällä pitäen erityisesti varallisuus oikeudellisia oikeussuhteita. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja 1955.
- Havansi, Erkki*, Uusi turvaamistoimilainsäädäntö selityksineen: oikeudenkäymiskaaren uusi 7 luku sekä ulosottolain 7 luvun uusitut säännökset kommentoituina. Lakimiesliiton kustannus 1994.
- Hazard, Geoffrey C. Jr.*, Developing Civil Procedure for European Court, *Judicature* (Issue 2). The Duke Law School Center 2016, s. 58–64.
- Hirvonen, Ari*, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2011.
- Husa, Jaakko*, Oikeusvertailu. Lakimiesliiton kustannus 2013.
- Jokela, Antti*, Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot, *Oikeudenkäynti I*. Alma Talent Oy 2016.
- Jokela, Antti*, Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu, *Oikeudenkäynti II*. Alma Talent Oy 2012.
- Jokela, Antti*, Pääkäsittely, todistelu ja tuomio, *Oikeudenkäynti III*. Alma Talent Oy 2015.
- Jokela, Antti*, Rikosprosessioikeus. Alma Talent Oy 2018.
- Kolehmainen, Antti*, Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä, s. 106–134 teoksessa *Miettinen, Tarmo* (toim.), *Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodeista ja arvostelusta*. Edilex 2016.
- Korpisaari, Päivi – Pitkänen, Olli – Warmo-Lehtinen, Eija*, Tietosuoja. Alma Talent Oy 2022.

- Kuuliala, Matti – Linna, Tuula – Saranpää, Timo*, Siviiliprosessi I. Lakimiesliiton Kustannus 2022.
- Lappalainen, Juha*, Siviiliprosessioikeus II. Lakimiesliiton kustannus 2001.
- Lappalainen, Juha*, Siviiliprosessioikeus I. Lakimiesliiton kustannus 1995.
- Lappalainen, Juha – Hupli, Tuomas*, Oikeudenkäynnin kohde, teoksessa *Prosessioikeus*. Alma Talent Oy 2021 (päivittyvä verkkojulkaisu).
- Lappalainen – Hupli*, Erityiset prosessilajit ja vaihtoehtoinen riidanratkaisu, teoksessa *Prosessioikeus*. Alma Talent Oy 2021 (päivittyvä verkkojulkaisu).
- Lappalainen, Juha – Rautio, Jaakko*, Todistelu, teoksessa *Prosessioikeus*. Alma Talent Oy 2021.
- Leppänen, Tatu*, Riita-asian valmistelu todistusaineiston osalta, *Prosessioikeudellinen tutkimus*. Suomalaisen lakimiesyhdistys 1998.
- Lindroos–Hovinheimo, Susanna*, Tietosuojaan vaikutus oikeudenkäynteihin: rajoittaako tietosuoja-asetus todistelua?. *Defensor Legis* N:o 2/2023, s. 367–376.
- Linna, Tuula*, *Prosessioikeuden oppikirja*. Alma Talent Oy 2019.
- Linna, Tuula*, *Ulosotto-oikeus III*. Alma Talent Oy 2018.
- Markus, Jaakko – Paukku, Eelis*, *Prosessipetos – etenkin totuusvelvollisuuden, itseksiminoitisuusajan ja avustajan vastuun kannalta*. *Oikeustiede – Jurisprudentia* LVI:2023 s. 149–211.
- Möller, Gustaf*, *Sananen oikeudenkäymiskaaren yleisen turvaamistoimissäännöksen soveltamisalasta*. *Defensor Legis* N:o 5/2001, s. 915–918.
- Nyblin, Klaus*, *Riidanratkaisu, Käsikirja yritykselle*. Talentum Media Oy 2012.
- Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti*, *Todistelu oikeudenkäynnissä*. Tietosanoma Oy 2016.
- Raitio, Juha – Tuominen, Tomi*, *Euroopan unionin oikeus*. Alma Talent 2020.
- Rautio, Jaakko – Frände, Dan*, *Todistelu: oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari*. Edita Publishing Oy 2020.
- Riekkinen, Juhana*, *Sähköiset todisteet rikosprosessissa: tutkimus tietotekniikan ja verkko-yhteiskuntakehityksen vaikutuksista todisteiden elinkaareen*. Alma Talent Oy 2019.
- Savola, Mika*, *Oikeudenkäymiskaaren yleisen turvaamistoimissäännöksen soveltamisalasta*. *Defensor Legis* N:o 3/2001, s. 435–468.

- Saarenpää, Ahti*, Oikeusinformatiikka, s. 67–273 teoksessa *Marja-Leena Niemi* (toim.), Oikeus tänään osa 1. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja 2016.
- Sippo, Jukka – Välimaa, Asko*, Siviiliprosessin muutetut säännökset, Talentum Media Oy 2003.
- Thornburg, Elizabeth G.*, Just Say ”No Fishing”: The Lure of Metaphor. *University of Michigan Journal of Law Reform* 2006, s. 1–55.
- Tirkkonen, Tauno*, teoksessa Halila, Jouko (toim.), Suomen siviiliprosessioikeus II. WSOY 1977.
- Turunen, Santtu*, KKO 2019:7: Edition edellytykset ja liikesalaisuuksien suoja, teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein, toim. Pekka Timonen. Alma Talent 2019 (päivittyvä verkkojulkaisu).
- Virolainen, Jyrki*, Alioikeusuudistus I, Käräjäoikeuden ja siviiliprosessin muutokset. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja 1993.
- Virolainen, Jyrki*, Lainkäyttö, Oikeudenkäynnin perusteet ja lainkäyttöelimet siviili- ja rikosprosessissa. Lakimiesliiton kustannus 1995.
- Vuorenpää, Mikko*, Valittuja kysymyksiä todistusoikeudesta. Kauppakamari 2020.
- Westberg, Peter*, Anskaffning av bevisning i dispositiva tvistemål. Norstedts Juridik AB 2010.
- Ylänkö, Olavi*, Asianajajan velvollisuuksista päämiestä kohtaan asianajotoimeksiannossa, Suomen lakimiesliiton kustannus 1981.
- Åqvist, Lennart*, An interpretation of probability in the law of evidence based on pro-et-contra argumentation, Issue 4. *Artificial Intelligence and Law* 2007, s. 391–410.

VIRALLISLÄHTEET:

- HE 49/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle liikesalaisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 216/2001 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

VIII

- HE 32/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien riita-asiain valmistelua, pääkäsittelyä sekä hakemusasioiden käsittelyä koskevien säännösten muuttamisesta.
- HE 119/1999 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa.
- HE 30/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 6/1997 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
- HE 82/1995 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 309/1993 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- HE 15/1990 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 137/1945 vp. Hallituksen esitys n:o 137 (1945vp) laeiksi oikeudenkäymiskaaren 17, 21 ja 24 luvun, korvauksesta todistajille valtionvaroista annetun lain, maakaaren 1 luvun, ulosottolain 3 luvun sekä rikoslain 17 luvun muuttamisesta.
- LaVM 19/2014 HE 46/2014 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

MUUT LÄHTEET:

- Tieteentermipankki.fi. Oikeustiede: oikeusjärjestys. [<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:oikeusjarjestys>] (26.10.2023).
- Tieteentermipankki.fi. Oikeustiede: vastakohtaispäätelmä. [<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:vastakohtaispaatelmä>] (19.9.2023).
- Hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet 2023. [<https://asianajajaliitto.fi/tapaohjeet/>] (15.10.2023).

OIKEUSKÄYTÄNTÖ:

Suomi

Korkein oikeus:

KKO 2023:18

KKO 2019:7

KKO 2016:14

KKO 2011:27

KKO 2003:102

KKO 1998:129

Hovioikeus:

Vaasan hovioikeus 23.2.2022 t. 63

Helsingin hovioikeus 15.12.2020 t. 1729

Helsingin hovioikeus 28.1.1999 t. 118

Helsingin hovioikeus 16.10.1998 t. 3159

Helsingin hovioikeus 6.2.1997 t. 333

Helsingin hovioikeus 14.9.1995 t. 4930

Ruotsi

Högsta Domstolen:

NJA 2020 s. 664

NJA 2020 s. 373

NJA 2014 s. 651

NJA 1998 s. 829

Euroopan unionin tuomioistuin:

C-268/23 Norra Stockholm Bygg AB v. Per Nycander AB

C-180/21 VS v. Inspektor v Inspektorata kam Visshia sadeben savet

C-245/20 X ja Z v. Autoriteit Persoonsgegevens

C-342/12 Worten – Equipamentos para o Lar SA v. Autoridade para as Condições de Trabalho (ACT)

C-73/07 Tietosuojavaltuutettu v. Satakunnan Markkinapörssi Oy

LYHENTEET

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EU	Euroopan unioni
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
HE	Hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
LaVM	Eduskunnan lakivaliokunta
NJA	Nytt juridisk arkiv (Högsta Domstolenin ratkaisut)
OK	Oikeudenkäymiskaari (4/1734)
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
POK	Euroopan unionin perusoikeuskirja (2000/C 364/01)
SEUT	Sopimus Euroopan unionin toiminnasta (2012/C 326/01)
TSL	Tietosuojalaki (1050/2018)
TSA	Euroopan unionin yleinen tietosuoja-asetus (GDPR)

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymys

Tämä tutkielma käsittelee oikeudenkäymiskaaren (4/1734, myöhemmin OK) 17 luvun 40 pykälän mukaista *asiakirjan esittämisvelvollisuutta* eli *editiota*. Riita-asian todistelun onnistuminen on riippuvainen siitä, kykeneekö asianosainen näyttämään toteen väitteitään. Editio turvaa osaltaan asianosaisen oikeutta esittää haluamansa näyttö (OK 17:1). Edition edellytyksenä on, että todisteella on merkitystä näyttönä ja asianosainen ei saa sitä vapaaehtoisin toimin esitettäväksi tuomioistuimessa.

Editiomääräys voidaan antaa vasta riita-asian vireilletulon jälkeen.¹ Todisteena esitettävä asiakirja voi kadota tai tuhoutua ennen riita-asian vireilletuloa. Tutkielmassa selvitetään keinoja, joilla todiste voidaan turvata ennakkollisesti. Suomen oikeusjärjestelmä² tuntee kaksi mahdollista todistelun turvaamisen keinoa ennen riita-asian vireilletuloa. Ne ovat OK 7:3 §:n *yleinen turvaamistoimi* sekä *todistelu vastaisuuden varalta* OK 17:61 §. Common Law -maissa todisteiden etsiminen toisen henkilön hallusta on yksi todistelun turvaamisen keino, mutta Suomessa, kuten myös muissa mannermaissa menettelyyn on suhtauduttu kielteisesti.³ Tästä syystä tutkielmassa käytetään *todisteiden kartoittaminen* -termiä, *todisteiden etsimisen* sijaan. Todistelun turvaaminen ei ole itse tarkoitus, vaan sen tavoitteena on varmistaa todistelun onnistuminen riita-asian pääkäsittelyssä. Todistelua rajoittaa kuitenkin todistamiskielto, kuten liikesalaisuuksien suoja. Silloin, kun todisteen merkitys asianosaisen oikeudelle on kiellolla suojattavaa oikeutta painavampi, liikesalaisuuden suojan voidaan poikkeuksellisesti murtaa.

Tutkimuskysymyksinä tässä tutkielmassa on:

1. Mikä on edition käsitteiden vallitseva tulkinta suomalaisessa oikeusjärjestelmässä?
2. Mitä keinoja todisteiden kartoittamiseksi on mahdollista käyttää?
3. Voiko yleistä turvaamistoimea soveltaa todistelun turvaamiseen?

¹ Ks. KKO 2023:18, kohta 4.

² Tieteen termipankki: oikeustiede: oikeusjärjestys: Oikeusjärjestelmä on oikeustieteen sisäisesti ristiriidattomaksi, suhteellisen koherentiksi jäsentämä voimassa olevien oikeusnormien kokonaisuus.

³ Ks. esim. Riekkinen 2019 s. 517.

4. Miten henkilötietojen suoja vaikuttaa asiakirjan esittämisvelvollisuuteen?

1.2 Lainoppi tutkimusmetodina

Oikeustieteessä tutkimusta harjoitetaan pääasiassa lainopin menetelmin, mutta myös oikeusvertailua hyödyntäen. Lainopin tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus eli pätevä ja velvoittava oikeus. Lainopin tuottama tieto on normatiivista tietoa eli tieteellistä tietoa oikeusnormeista. Tästä syystä sitä voidaan pitää myös deskriptiivisenä tieteenä. Lainoppi systematisoi voimassa olevaa oikeutta eli lainsäätäjän tuottamat oikeusnormit muodostavat materiaalin, jota lainoppi oikeudenaloittain järjestää. Systematisoinnissa on keskeistä tutkia ja jäsentää oikeudenalojen käsitteitä, oikeusperiaatteita ja teoreettisia rakennelmia. Tulkinta on puolestaan lainopin praktinen ulottuvuus ja sitä on kutsuttu käytännölliseksi lainopiksi. Oikeusperiaatteiden punninta ja tasapainottaminen kuuluvat ensisijaisesti käytännölliseen lainoppiin.⁴ Lainopin metodilla tuotettua tietoa voi rikastaa oikeusvertailulla. Oikeusvertailussa on kyse kahden erilaisen oikeusjärjestelmän asettamisesta rinnakkain. Rinnakkain asettelun tavoitteena on oikeudellinen tiedonhankinta. Oikeusvertailun kohteena on eri valtioiden oikeusjärjestelmien tai niiden osien vertailu.⁵ Tässä tutkielmassa ei varsinaista oikeusvertailua suoriteta, mutta editioon liittyvissä käsitelmäärityksissä tulkitaan rinnakkain sekä Suomen että Ruotsin oikeuskäytäntöä ja lainsäädäntöä.

Tämän tutkielman tutkimuskysymysten tarkasteluun lainoppi soveltuu tutkimusmetodina hyvin. Se on oikeustieteellisessä tutkimuksessa hyväksi havaittu menetelmä ja siihen kuuluu keskeisesti julkinen perusteltavuus ja itsensä korvaavuuden elementti. Tutkimuskysymysten ja lainopin avulla on mahdollista oivaltaa ilmiötä selittäviä tekijöitä. Tutkielmatekstin tarkoitus on osoittaa johtopäätösten taustalla olevan looginen päättelyketju. Päättelyssä keskeistä on sen perusteltavuus. Tutkielmassa esitetty oivaltamisen polku on siten kontrolloitavissa ja toistettavissa uudestaan. Tämän myötä tutkielmassa syntyneitä arviota ja näkemyksiä on myös mahdollista haastaa ja kritisoida. Toisaalta tutkielman tekijä on voinut itse myös varmistua johtopäätösten asianmukaisuudesta tutkimuksen edetessä.⁶ Itsensä korvaavuuden elementti on tärkeä tutkimuksessa, joka etenee oivalluksen polkua. Tällä tavoin tutkimuksessa syntyneet hypoteesit on mahdollista toistaa myös jossain toisessa tutkimuksessa.

⁴ Hirvonen 2011, s. 21–25

⁵ Husa 2013, s. 30.

⁶ Kolehmainen, s. 112.

Erilaisten tutkimustulosten vertailu tukee osaltaan tiedon itsensä korvaavuutta. Tutkielmassa voidaan siten muodostaa oivaltamisen ja perusteluiden välille dialogi, joka joko vahvistaa tai rajoittaa hypoteesin mukaista ajattelua. Lainoppi ei siten vain tulkitse normeja, vaan pyrkii myös ymmärtämään ne osana sitä oikeudenalaa, johon ne sisältyvät. Tämän myötä voidaan hahmottaa normien merkitys osana koko voimassa olevaa oikeusjärjestelmää.⁷

1.3 Tutkielman rajaus, lähdeaineisto ja rakenne

Tämä tutkielma rajataan koskemaan siviiliprosessin kirjallista todistelua ja tarkemmin dispositiivisen riita-asian editiossa esitettäviä asiakirjoja. Tutkielmassa käsitellään editiota ja sitä edeltävää todistelun turvaamista. Tutkielmassa todistelun turvaamisella tarkoitetaan *yleistä turvaamistoimea sekä todistelua vastaisuuden varalle*. Tutkielmassa käsitellään myös liikesalaisuuksien- sekä henkilötietojen suojaa editiota rajoittavina tekijöinä. Tutkielman lähdeaineistona on lainopin ja normihierarkian mukaisesti lain sanamuoto, lainvalmisteluaineisto, oikeuskäytäntö, oikeustieteellinen tutkimus sekä oikeuskirjallisuus. Oikeuskäytännön osalta tutkimus kohdistuu keskeisimpiin korkeimman oikeuden ratkaisuihin, mutta valikoivasti perehdytään myös alempien oikeusasteiden ratkaisuihin. Tutkielmassa hyödynnetään systematisoinnin tukena myös oikeustieteellisiä julkaisuja, vaikka ne eivät ole velvoittavia oikeuslähteitä. Niitä voidaan kuitenkin pitää sallittuina oikeuslähteinä tukemassa vahvemmalla oikeuslähteellä argumentointia.

Prosessioikeuden keskeisiä oikeuslähteitä ovat oikeudenkäymiskaari ja laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997, myöhemmin ROL). OK on yleislaki ja sääntelee siviiliasioiden käsittelyä, mutta sisältää myös säännöksiä rikosasioiden käsittelyyn liittyen. ROL sääntelee nimensä mukaisesti menettelyä tuomioistuimessa rikosasioissa eikä sitä sovelleta siviiliprosessissa. Normihierarkian mukaisesti prosessioikeuden sääntely nojaa Suomen perustuslakiin (731/1999, myöhemmin PL). Tämän tutkielman kannalta relevantteja perusoikeuksia ovat ennen kaikkea *yhdenvertaisuus, oikeusturva ja omaisuuden suoja*.

Tutkielman rakenne on luonteeltaan yleisestä erityiseen. Ensiksi tutkielmassa perehdytään keskeisiin todistelun käsitteisiin. Tämän jälkeen tutkielma etenee tarkastelemaan riita-asian valmistelua, jossa editiovaatimus yleensä esitetään. Sen jälkeen siirrytään tarkastelemaan

⁷ Hirvonen 2011, s. 52.

edition keskeisiä käsitteitä. Käsitteiden määrittelyyn haetaan yhtymäkohtia muun muassa Ruotsin oikeuskäytännöstä. Seuraavaksi tutkielma siirtyy käsittelemään todistelun turvaamista ennen riita-asian vireilletuloa. Todistelun turvaamisen jälkeen tutkielmassa selvitetään, tuleeko henkilötietojen suoja huomioida editiossa. Tutkielman lopuksi esitetään johtopäätökset ja keskeiset havainnot sekä tulkintakannanotto.

2 TODISTELU

2.1 Yleistä todistelusta

Tuomioistuimessa käsiteltävässä riita-asiassa on kyse siitä, että kantaja pyytää kanteella tuomioistuimelta tietynsisältöistä tuomiota. Kanteessa esitetään yksityisoikeudellinen vaade subjektiivisesta oikeudesta toista osapuolta (oikeussubjektia) kohtaan. Vaade tulee tuomioistuimen käsiteltäväksi kanteen mukaisessa muodossa ja esitetyssä laajuudessa.⁸ Tuomioistuimessa riidan käsittely on vakiintunut prosessi, jonka myötä pyritään selvittämään, onko kanteessa väitetyt asiat paikkansa pitäviä.⁹ Kannevaateen tueksi kantajan tulee esittää todistelua, jotta tuomioistuin saa selon siitä, mitä asiassa on tapahtunut. Tuomioistuimen tutkimisvalta on rajattu oikeudenkäynnissä esiin tuotuihin seikkoihin. Dispositiivisen riita-asian todistelusta säädetään OK 17 luvussa. Kannevaatimus itsessään rajaa tietyt todisteet käsitteilyn ulkopuolelle sekä kanteen tueksi esitetyt perusteet rajaavat osaltaan edelleen tuomioistuimessa vastaanotettavaa todistelua. Asian ratkaisevalle tuomioistuimelle ei riitä, että asianosainen tuo ilmi asian tosiseikat, vaan niiden olemassaolo tulee näyttää myös toteen. Riittävän näytön esittäminen on edellytys sille, että tosiseikat voidaan asettaa ratkaisun perustaksi.¹⁰

Pääkäsittelyssä todistelun vastaanottamisen onnistuminen edellyttää, että todisteet on nimetty jo valmistelussa. Haastehakemuksesta ja siihen annetusta vastauksesta tulee ilmetä, mitä todisteita asianosaiset tulevat esittämään vaatimustensa ja väitteidensä tueksi. Vaikka todistelu otetaankin vastaan vasta pääkäsittelyssä, tulee tuomioistuimen jo valmistelussa tehdä selkoa riitaisista kysymyksistä. Tämä menettely mahdollistaa sen, että todistelua otetaan vastaan vain tarpeellisilta osin. Huomioitavaa on myös se, että ainoastaan kiistetyt seikat eivät ole riitaisia. Todistelun tulee kohdistua myös niihin seikkoihin, joita toinen asianosainen ei ole tunnustanut, mutta ei myöskään kiistänyt.¹¹ Asianosainen voi myös peruuttaa tunnustuksen. Peruuttamisen merkityksen tuomioistuin arvioi tapauskohtaisesti (OK 17:5.3). Tuomioistuimen toteamasta oikeustositseikasta seuraa kulloinkin sovellettavan lain

⁸ Lappalainen – Hupli 2021, Kanne ja vastine siviiliprosessissa: Kannetyypit ja tuomioistuimen sidonnaisuus kanteeseen: Yleistä kanteesta; Ks. tarkemmin 2.2 Määräämisperiaate.

⁹ Lappalainen – Rautio 2021, Yleistä todistelusta: Todistelua koskevia peruskäsitteitä ja periaatteita: Todistelun kohde.

¹⁰ Lappalainen – Rautio 2021, Yleistä todistelusta: Tosiseikat ja kokemussäännöt: Näyttökysymys.

¹¹ Linna 2019, s. 73.

mukainen oikeusseuraamus. Tuomioistuimien voi perustaa tuomionsa ainoastaan oikeustosi-seikkoihin, joihin asianosaiset ovat vedonneet (OK 24:3.2). Näin ollen oikeustositseikkojen näyttäminen toteen eli todistelu on keskeistä oikeudenkäynnin kannalta.

2.2 Määräämisperiaate

Asianosaisella on valta päättää, haluaako hän oikeussuojaa vai ei. Asianosaisella on myös valta päättää, missä laajuudessa hän oikeussuojaa (*ne eat iudex ultra petita partium*) haluaa. Lähtökohtaisesti asianosainen voi myös valita tai sopia millaista riidanratkaisumuotoa hän haluaa käyttää. Sopimusvapauden ilmentymä siviiliprosessissa onkin *määräämisperiaate* eli dispositiivinen periaate. Sen vaikutus ulottuu haastehakemuksen jättämisestä tuomion antamiseen saakka. Tuomioistuimen tulee kunnioittaa asianosaisen tahtoa. Määräämisperiaate ulottuu myös siihen, miten asianosaiset suhtautuvat esitettyihin vaatimuksiin ja perusteisiin. Mikäli asianosainen *myöntää* kanteen, se voidaan asettaa tuomion perusteeksi ilman erillisiä perusteluja. Kantajan *luopuessa* kanteesta, tulee se taasen hylätä. Asianosaiset voivat myös sopia riitaisen asiansa ja tuomioistuimen tulee vahvistaa tämä sovinto. Toisaalta asianosaisen passiivisuus voi johtaa siihen, että asia ratkaistaan yksipuolisella tuomiolla.¹²

Tiivistetysti voidaan todeta, että määräämisperiaatteen mukaisesti asianosaisilla on oikeus tuomioistuinta sitovasti disponoida prosessin aloittamisesta ja lopettamisesta, kuten myös oikeudenkäynnin kohteesta eli vaatimusten sisällöstä.¹³ Nämä dispositiivisen riita-asian ominaisuudet kuvaavat asianosaisautonomiata, jossa tuomioistuin pääsääntöisesti ottaa kantaa vain niihin seikkoihin, joihin asianosaiset haluavat. Määräämisperiaatteesta seuraa *käsittelyperiaate*, jonka mukaan asianosainen kantaa itse vastuunsa tarvittavan oikeudenkäyntiaineiston hankkimisesta ja esittämisestä.¹⁴ Käsittelyperiaate ilmenee muun muassa asianosaisen todisteiden kartoittamisena ennen riita-asian vireilletuloa tai valmistelun aikana. Käsittelyperiaatteeseen perehdytään lisää myöhemmin tässä tutkielmassa.

¹² Jokela 2016, s. 166–168.

¹³ Virolainen 1995, s. 262.

¹⁴ Ks. myös *käsittelymenetelmä*, Lappalainen 1995, s. 60.

2.3 Todistelun periaatteet

2.3.1 Välittömyysperiaate

Välittömyysperiaate on yksi menettelyperiaatteista¹⁵ ja se merkitsee prosessioikeudessa oikeudenkäyntimenettelyn välittömyyttä. Oikeudenkäynnin *välittömyys* merkitsee sitä, että koko oikeudenkäyntiaineisto esitetään välittömästi asian ratkaisevalle tuomioistuimelle. Tällä tavoin tuomioistuin saa välittömän ja suoran vaikutelman oikeudenkäyntiaineistosta sekä asianosaisista ja todistajista. Välittömyyden edellytyksenä on se, että tuomioistuimen jäsenet eivät saa vaihtua kesken riita-asian käsittelyyn.¹⁶ Tuomioistuin perustaa ratkaisunsa välittömästi oikeudenkäynnissä esitettyyn aineistoon. Tuomioistuin ei voi perustaa päätöstään esimerkiksi pöytäkirjoihin tai muuhun kirjalliseen aineistoon ilman, että ne esitetään todistelussa. Välittömyys ulottuu luonnollisesti siten myös todisteluun. OK 17 luvun 1 §:ään on kirjattu, että asianosaisella on oikeus esittää haluamansa näyttö (*vapaa todisteiden esittäminen*) tutkivalle tuomioistuimelle (*välittömyysperiaate*). Välittömyysperiaate ilmenee todistelussa siten, että tuomioistuimen tulee kiinnittää huomioita vain niihin todistusosioihin, jotka esitetään istunnossa tai niiden olemassaolo ilmenee päättelemällä istunnossa tehdyistä havainnoista.¹⁷ Välittömyysperiaatetta ilmentää myös oikeudenkäymiskaaren kirjaus, jonka mukaan tuomioistuimen on evättävä näyttö, joka voidaan korvata olennaisesti luotettavammalla todisteella (OK 17:8.1 kohta 4). Kyseessä on *parhaimman todistusaineiston periaate*, jonka perusteella tuomioistuimen tulee valita yhtä ja samaa tietolähdettä hyödyntäessään varmin todiste. Todistajaa ei siis lähtökohtaisesti kuulla kirjallisen todisteen sisällöstä, vaan kirjallinen todiste otetaan itsessään vastaan pääkäsittelyssä.¹⁸

2.3.2 Kontradiktorinen periaate

Yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kulmakivistä on *kontradiktorinen periaate* eli *audiatur et altera pars* -sääntö. Tämän *vastapuolen kuulemisen periaatteen* mukaan asianosaisen tulee saada valvoa etujaan siten, että he tulevat kuulluksi. Heidän tulee voida esittää

¹⁵ Menettelyperiaatteita ovat myös *suullisuusperiaate* (OK 6:3.1) ja *keskitysperiaate* (OK 5:17.1 ja OK 6:5.1); ks. lisää Jokela 2016, s. 153–154; Kuuliala – Linna – Saranpää 2022, s. 171–189.

¹⁶ HE 15/1990 vp, s. 5.

¹⁷ Jokela 2016, s. 148–149.

¹⁸ Kuuliala – Linna – Saranpää 2022, s. 174–175.

näkemyksiään toistensa vaatimuksista, väitteistä ja todisteita.¹⁹ Kontradiktorinen periaate on ehdoton oikeusperiaate. Se saa perustansa Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) ja YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaan yleissopimuksen (KP-sopimus) edellytyksistä, jotka koskevat oikeudenmukaista ja julkista oikeudenkäyntiä.²⁰ Suomen perustuslaissa (myöhemmin PL) turvataan myös oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (PL 21.2). Oikeudenkäymiskaassa ilmaistaan välittömyysperiaatteen lisäksi asianosaisen oikeus lausua jokaisesta todisteesta (*kontradiktorisuus*) (OK 17:1). Oikeudenkäynnissä kontradiktorista periaatetta noudattamalla varmistetaan se, että oikeudenkäyntiaineistoa on kertynyt tasapuolisesti eikä se perustu vain toisen asianosaisen näkemykseen tapahtumainkulusta.²¹ Siviiliprosessissa kontradiktorisen periaatteen toteutumiseksi yleensä riittää se, että asianosaiselle varataan tilaisuus tulla kuulluksi.²² Kontradiktorinen periaate ohjaa tuomioistuimelle esitettävää todistelua siten, että tuomioistuin ei voi ottaa vastaan todisteita ilman asianosaiselle tarjottua mahdollisuutta esittää omia näkemyksiään niistä. Kontradiktorinen periaate toteutuu editiossa muun muassa myöhemmin tässä tutkielmassa käsiteltävän editiokuulustelun²³ myötä.

2.3.3 Vapaan todistelun periaate

Vapaan todistelun periaate jakautuu asianosaisten oikeuteen esittää vapaasti todisteita sekä tuomioistuimen suorittamaan vapaaseen todistusharkintaan. OK 17 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan asianosaisella on oikeus esittää haluamansa näyttö (*vapaa todisteiden esittäminen*) tutkivalle tuomioistuimelle. Vapaata todisteiden esittämistä tosin rajoitetaan muun muassa todistamis- ja hyödyntämiskielloilla.²⁴ Asianosaiset voivat siten vapaan todistelun periaatteen mukaisesti esittää vapaasti heidän parhaaksi katsomiaan todisteita. Tuomioistuimen osalta periaate tarkoittaa vapaata todisteiden näyttöarvon arviointia sekä yksistään, että kokonaisuutena.²⁵ Vapaa todistelu palvelee jutun selvittämistä, kuin myös tuomioistuimen tavoitetta päästä mahdollisimman lähelle aineellista totuutta. Vapaa todistusharkinta osaltaan

¹⁹ Linna 2019, s. 17.

²⁰ Ks. EIS 6 artikla ja KP-sopimuksen 14 artikla.

²¹ Ks. esim. Kuuliala – Linna – Saranpää 2022, s. 140.

²² Jokela 2016, s. 82.

²³ Ks. 3.2.3 Editiokuulustelu.

²⁴ Linna 2019, s. 75.

²⁵ Pölönen – Tapanila 2016, s. 35–36.

mahdollistaa tuomioistuimen ratkaisutoiminnan oikeudenmukaisuuden ja riippumattomuuden.

2.3.4 Vapaa todistusharkinta

Tuomioistuimella on tosiasiallinen vapaus harkita todisteiden merkitystä eli *vapaa todistusharkinta* (OK 17:1.2).²⁶ Laki ei määrää tiettyä kaavaa tai täsmällisyyttä, jolla todisteiden merkitystä tulee arvioida. Tuomioistuin suorittaa näytön arviointia tieto-opillisesti, kokemuslauseisiin ja yleisiin päättelysääntöihin perustuen.²⁷ Todistusharkinnan kohteena on todistelussa kertynyt materiaali ja siinä otetaan huomioon muutakin kuin itse todiste. Muun muassa asianosaisen käyttäytyminen vaikuttaa harkintaan. Tuomioistuin harkitsee mikä merkitys asianosaisen käyttäytymisellä on todisteena, jos asianosainen esimerkiksi jättää saapumatta istuntoon ilman pätevää syytä tai mikäli asianosainen ei vastaa tuomioistuimessa esitettyihin kysymyksiin (OK 17:6).

Tuomioistuimella on velvollisuus arvioida näyttöä perusteellisesti ja tasapuolisesti. Tuomioistuimen tulee perehtyä kuhunkin todisteeseen erikseen ja arvioitava niiden merkitys kokonaisuutena. Tuomioistuin ei saa harkinnassaan suosia tiettyä asianosaista eikä muodostaa ennakkokantaa jonkin todisteiden näyttöarvosta.²⁸ Suosimisen ja ennakkokannan kieltö saa perustansa PL 6 §:n 1 momentin mukaisesta yhdenvertaisuusvaatimuksesta, jonka mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ennakkokannan muodostamisen kiellolla on tärkeä merkitys todisteeseen tai todisteisiin tutustumisen kannalta. Ennakkokanta saattaa muodostua tuomioistuimelle muun muassa sen myötä, että tutustuessa todisteeseen ennalta, tuomioistuin päätyy siihen, ettei sitä oteta vastaan. Tuolloin muut asianosaiset eivät voi esittää todisteiden suhteen kysymyksiä eikä siten myöskään valvoa, onko tuomioistuimen ratkaisuharkintaan sekoittunut muuta, kuin mitä oikeudenkäyntiaineistosta ilmenee. Tuomioistuimen ennakkokanta voi olla riskinä muun muassa tuomioistuimen evätessä esitettävää näyttöä liikesalaisuuksia sisältävien asiakirjojen osalta. Vapaaseen todistusharkintaan on olemassa myös poikkeuksia, kuten *legaaliset presumptiot* ja dispositiivisen riita-asian *tunnustus*.

²⁶ Vanhan OK:n (OK 571/1948) mukaan todistusoikeus noudatti legaalista todistusteoriaa, jossa laki määrittä näyttöarvon eri todisteille. Laki määrittä myös, millainen todistelu tuki ”täyttä näyttöä”. Vapaan todistusharkinnan tulee siis toteutua lähes poikkeuksetta, toisin kuin vapaan todistelun, jota voidaan rajoittaa kyseessä olevan todisteiden sisältämien tietojen vuoksi.

²⁷ Rautio – Frände 2020, s. 34.

²⁸ HE 46/2014 vp, s. 45.

Legaalinen presumptio tarkoittaa, että lain edellytysten täytyessä tietty asiantila asetetaan ratkaistavan jutun lähtökohdaksi.²⁹ Tunnustus taas tarkoittaa sitä, että tosiseikka pitää paikkansa. Tuolloin tosiseikkaa ei tarvitse erikseen näyttää toteen.³⁰

2.4 Todistamiskiellot

Vapaa todistelu on pääsääntö, johon todistamiskiellot asettavat poikkeuksia. Todistamiskiellot on kirjattu OK 17 luvun 10–23 §:iin. Velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta voi liittyä valtiosalaisuuksiin (10 §), tuomioistuimen päätösneuvotteluihin (11 §), virkasalaisuuksiin (12 §), oikeudenkäyntiasiamiehen- (13 §), lääkärin- (14 §) tai papin vaitiolovelvollisuuteen (15 §), läheisen vaitiolo-oikeuteen (17 §), itsekriminointisuojaan (18 §), liike- tai ammattisalaisuuteen (19 §), toimittajan lähdesuojaan (20 §) tai anonyymiin todisteluun (21 §). Todistamiskielto tulee erottaa todisteen hyödyntämiskiellosta, joka liittyy todisteiden hyödyntämiseen tuomiossa, eikä niin ikään varsinaisesti koske itse todistelua. Kirjallisen kertomuksen käyttökiellosta sekä todisteen hyödyntämiskiellosta säädetään OK 17 luvun 24 §:ssä ja 25 §:ssä.

Todistamiskieltoja voidaan ryhmitellä seuraavasti: *Todistusteemakielto* koskee nimensä mukaisesti todistusteemoja, joista ei saa esittää näyttöä eli tietyn teeman todistelu estyy kokonaan. Liike- ja ammattisalaisuuksia koskevat todistamiskiellot lukeutuvat tähän kategoriaan. *Todistuskeinokielto* kohdistuu taas itse keinoon. Tiedyt keinot ovat määrättyssä tilanteessa kiellettyjä, kuten oikeudenkäyntiasiamiehen tehtävän hoitamisen myötä saamat tiedot. *Todistusmetodikielto* koskee taas sitä, millä tavoin todisteita ei saa hankkia tai esittää.³¹

Todistamiskieltojen lisäksi tuomioistuin voi rajoittaa todistelua epäämällä näytön. OK 17 luvun 8 §:n mukaan:

Tuomioistuimen on evättävä näyttö, joka:

- 1) koskee asiaan vaikuttamatonta seikkaa;
- 2) on muuten tarpeeton;

²⁹ Rautio – Frände 2020, s. 35.

³⁰ Virolainen 1995, s. 38.

³¹ Pölönen – Tapanila 2016, s. 228–229.

- 3) voidaan korvata olennaisesti vähemmällä kustannuksella tai vaivalla saatavissa olevalla todisteella;
- 4) voidaan korvata olennaisesti luotettavammalla todisteella; tai
- 5) on asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta jäänyt tavoittamattomiin, eikä asian ratkaisemista tule enää viivyttää.

Tällä lain kirjauksella tuomioistuimella on prosessiekonomisista syistä tai asiaosaisten tai muiden henkilöiden intresseistä johtuen mahdollista sulkea pois se aineisto, joka rasittaisi tarpeettomasti todistelua tai muita henkilöitä, eikä sillä ole asiassa selvitettävän aineellisen totuuden kannalta merkitystä. Tämä lainkohta voi tulla rajoittavana tekijänä kyseeseen myöhemmin tässä tutkielmassa käsiteltävän yleisen turvaamistoimen ja edition sekä tietosuojan kannalta.

2.5 Todistelun käsitteet

Todiste on yksittäinen, jonkun asian todistava seikka, kuten esimerkiksi asiakirja. Asiakirjat ovat osa kirjallista todistelua, jonka keskiössä on asiakirjan älyllinen sisältö.³² Todisteella on prosessioikeudessa kielellinen kaksoismerkitys. Asiyhteyden mukaan, sillä voidaan tarkoittaa *todistusosiseikkaa* tai *todistuskeinoa*. Todistusosiseikka voi olla esimerkiksi asiakirjan sisältämä lause, jossa osapuoli sitoutuu tekemään jonkin suorituksen. *Todistusteema* on asianosaisen väite tietystä tapahtumainkulusta esimerkiksi, että asianosaiset ovat sopineet tietystä suorituksesta. Näin ollen todistusosiseikalla esitetään, että väite on totta. Toisinaan todistusosiseikan yhteys todistusteemaan on välillinen, jolloin kyse on *todistusaiheesta* (indisio). Tällainen voi olla esimerkiksi kantajan osoittama todiste keskustelusta, jossa käy ilmi, että osapuolilla on ollut tarkoitus sopia tietystä asiasta.³³

Todiste esitetään *todistuskeinon* avulla asian ratkaisevalle tuomioistuimelle. Todistuskeinoja ovat OK 17 luvun mukaan asianosaisen kuuleminen todistelutarkoituksessa (26 §), todistajien kuuleminen (29 §), asiantuntijatodistelu (34 §), asiakirjatodistelu ja katselmus (38 §). Asiantuntijan ja todistajan välillä on merkittävä ero prosessin kannalta. Asiantuntija lausuu

³² Ks. myös Ekelöf et al. 2009, s. 256.

³³ Lappalainen – Rautio 2021, Yleistä todistelusta: Todistelua koskevia peruskäsitteitä ja periaatteita: Todistelun kohde: Tosiseikat ja kokemussäännöt.

*kokemussäännöistä*³⁴, kun taas todistaja kertoo omista todistusteemaan liittyvistä havainnoistaan.

2.6 Asiakirjat ja katselmuskohteet

OK:n mukaan näyttönä tuomioistuimelle voidaan esittää esine tai asiakirja (OK 17:38). Asiakirjan ollessa kirjallisena todisteena tuomioistuimen huomio kiinnittyy asiakirjan sisällön kielelliseen informaatioon. Sen sijaan esineen tai asiakirjan ollessa katselmuskohteena tuomari tekee aistihavaintoja katselmuksobjektin ominaisuuksista. Näiden ominaisuuksien esille tuominen tulee olla tarkoituksenmukaista jutun todistelun kannalta.³⁵ Katselmuksessa huomio on kiinnittynyt objektin fyysiseen ilmentymään.³⁶ Aistihavainnot ovat pääasiassa näköhavaintoja, mutta myös esimerkiksi haju- tai kuulohavainnot eivät ole poissuljettuja. Huomionarvoista on se, että mikäli asiakirja on katselmuskohteena, huomio ei kiinnitytään sen sisältöön, vaan asiakirjan fyysisiin ominaisuuksiin. Näitä voivat olla esimerkiksi käsialan tai paperin ominaisuudet. Todettakoon, että todisteina esitettävät valokuvat, kartat ja piirrookset ovat osa katselmusta.³⁷

Näyttönä esitettävän esineen tai asiakirjan tarkoitus on todistaa jonkun todistustositseikan olemassaolo tai sen puuttuminen. Todettakoon, että näytön esittäminen on verrattain vahvasti turvattu, joka ilmenee myös 38 §:n 2 momentista seuraavasti:

Edellä 1 momentissa tarkoitettua näyttöä voidaan esittää tai hankkia siitä huolimatta, että asiakirjasta taikka esineestä tai muusta katselmuskohteesta ilmenee salassa pidettävää tai vaitiolo-oikeuden alaista tietoa, jos todistetta voidaan ilman kohtuutonta haittaa käsitellä niin, ettei tällainen tieto tule ilmi.

Momentin mukaan salassapito tai vaitiolo-oikeus ei muodosta ongelmaa näytön esittämisen suhteen, jos tieto voidaan pysyttää poissa julkisuudesta. Tässä tapauksessa kohtuuton haitta tarkoittaa yksilölle aiheutuvaa vaivaa suhteessa näytön hankkimiseen ja sen merkitykseen jutun todistelun kannalta. Säännös osaltaan toteuttaa vapaan todistelun periaatetta, mutta

³⁴ Rautio – Frände 2020, s. 237–238: ”Kokemussääntö vaikuttaa tosiseikkaa koskevalle todisteelle annettavaan näyttöarvoon ja koskee siten todisteen ja teeman välistä suhdetta.”

³⁵ Tirkkonen 1977, s. 145.

³⁶ Leppänen 1998, s. 250.

³⁷ Lappalainen – Rautio 2021, Todistelu: Todistuskeinot: Asiakirjat ja katselmuskohteet: Katselmuskohde: Katselmuskäsite.

siinä on myös huomioitu asiakirjan tai esineen taikka muun omaisuuden haltijalle koituva kohtuuton rasitus.³⁸

2.7 Todistelun rakenne

2.7.1 Väittämistaakka ja todistustaakka

Jotta voidaan käsitellä todistelun keskeistä osaa eli näyttöä, tulee tehdä ero *väittämis- ja todistustaakan* välille. OK 24 luvun 3 §:n 2 momentissa säädetään väittämistaakasta seuraavasti: ”[a]siassa, jossa sovinto on sallittu, tuomiota ei saa perustaa seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut.” Väittämistaakka kohdistuu oikeustosisekkoihin ja rajaa siten riidan kohdetta. Väittämistaakkaa luo tuomioistuimelle tutkimisvallan rajat. Väittämistaakka ei siten kohdistu todistustosisekkoihin. Faktaan vetoaminen ei ole sama kuin sen toteennäyttäminen. Vapaan todistusharkinnan mukaisesti tuomioistuin harkitsee ja arvioi todistelun kannalta oikeudenkäyntiaineistoista ilmenneitä seikkoja eli toisin sanoen tuomioistuin tekee näytönarviointia koko aineiston perusteella.

Mitä todistustaakkaan tulee, kyse on ennemmin näyttötaakasta tässä yhteydessä. Dispositiivisessa riita-asiassa kantajan tulee näyttää ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa perustuu ja vastaajan taasen, mihin hänen vastustamisensa perustuu. Väittämistaakkaa seuraa siis näyttötaakka. Sääntöön on olemassa poikkeuksia erityislaeissa.³⁹ Asianosaisella on siis todistustaakka niistä seikoista, joista hänellä on myös väittämistaakka.⁴⁰ Todistustaakan eli näyttötaakan langetessa asianosaiselle, tulee tietty tosiseikka näyttää toteen. Muutoin asianosainen joutuu kantamaan negatiiviset seuraukset siitä, että tosiseikkaa jää näyttämättä toteen. Näin ollen kuka väittää, se näyttää (ei *icumbit probation qui dicit non qui negat*).⁴¹

³⁸ HE 46/2014 vp, s. 101.

³⁹ Linna 2019, s. 77–78.

⁴⁰ HE 46/2014 vp, s. 46.

⁴¹ Pölönen – Tapanila 2016, s. 127

2.7.2 Näyttö

Aiemmin tässä luvussa esitetyn OK 17 luvun 1 §:n mukaisesti tuomioistuimen on todisteiden esittämisen ja muiden esiin tulleiden seikkojen myötä päätettävä, *mitä asiassa on näytetty ja jäänyt näyttämättä*. OK:n 17 luvun 2 §:ssä todetaan yksiselitteisesti, että:

Riita-asiassa asianosaisen on näytettävä ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa tai vastustamisensa perustuu. Seikan asettaminen tuomion perustaksi edellyttää, että asianosainen on esittänyt siitä uskottavan näytön.

Tämä lainkohta ilmaisee sen pääsäännön, että siviiliasioissa väittämistaakkaa seuraa todistustaakka. Tämä ei tosin ole täysin poikkeuksetonta, kuten OK 17 luvun 2 §:n 4 momentista ilmenee. Pääsäännön mukaan riita-asiassa asianosaisella on siten näyttötaakka vaatimukseltaan tai vastustamiseltaan, mikäli laissa ei toisin säädetä. Samoin asian laatu voi johtaa näyttötaakkanormista poikkeamiseen. Edelleen tapauskohtainen todistustaakkanormi voi syntyä myös oikeuskäytännön myötä.⁴²

Dispositiivisessa riita-asiassa asianosaisten aktiivisuus on siis merkittävä riittävän näytön koostamisen kannalta. Asianosaisilla voi olla toisistaan poikkeavia mahdollisuuksia hankkia tietynlaista näyttöä. Paremman näyttömahdollisuuden takia näyttötaakka saattaa langeta sille, jonka eduksi selvitys tulee ja jolla on myös helpompi hankkia kyseistä selvitystä. Näyttömahdollisuus huomioidaan siis yleisen elämäkokemuksen pohjalta mahdollisuutena hankkia todisteita asiassa.⁴³

Näytön tarkoitus on osoittaa tietyn oikeustositseikan olemassaolo, jotta se voidaan asettaa ratkaisun perustaksi. Näin ollen näytön riittävyydellä on alaraja eli näyttökynnys. Näyttökynnys vaihtelee juttutyypin mukaan, mutta sen ei tule vaihdella samankaltaisen juttujen kesken, koska muutoin lainkäyttö ei ole ennakoitavissa eikä oikeusturva siten myöskään toteudu.⁴⁴ Näytön vahvuutta määrittelee momentin kirjaus *uskottava näyttö*. Lain esitöiden mukaan uskottava näyttö osoittaa näyttökynnyksen korkeuden. Riita-asioissa näyttökynnys on alhaisempi kuin rikosasioissa.⁴⁵ Kirjauksen tarkoitus on ollut saada lakitekstiin kuvaus

⁴² Ks. Pölönen – Tapanila 2016, s. 127–128.

⁴³ Halila 1955, s. 297.

⁴⁴ Lappalainen – Rautio 2021, Todistelut: Näytön arviointi: Todistustaakka siviiliprosessissa: Näyttökynnys.

⁴⁵ HE 46/2014 vp, s. 46.

näyttökynnyksestä. Näyttökysymyksen ratkaisu on jaettavissa kahteen osaan. Aluksi tuomari harkitsee, mikä on esitetyn todisteen näyttöarvo eli todistusvoima. Tämän jälkeen tuomarin on pohdittava, tukeeko todiste todistusteemaa siten, että näyttökynnys ylittyy ja tosi-seikka voidaan asettaa ratkaisuharkinnan perustaksi. Tuomari siis vertaa näytön todistusvoimaa näyttökynnykseen.⁴⁶

OK 17 luvun 7 §:ssä säädetään, että asianosaisten on hankittava asiassa tarpeelliset todisteet. Asianosaisella on siis vastuu hankkia parhaaksi katsomiaan todisteita. Tämä sinänsä on loogista, koska asianosaiset voivat myös disponoida riitaan liittyvistä seikoista. Dispositiivisessa riita-asiassa seikat, joista asianosaiset ovat yksimielisiä, eivät luonnollisesti edellytä todistelua. Ne voidaan siten asettaa tuomioistuimelle asian tarkastelun lähtökohdiksi eikä niihin tarvita siten ottaa kantaa itse prosessissa.

Todistelu ei ole itsessään välttämättömyys ratkaisun antamisen kannalta. Tunnustaminen tai asianosaisten yksimielisyys, kuten myös tosiseikkojen notorisuus (yleinen tunnettavuus) saavat aikaan sen, että näytön esittäminen käy siltä osin tarpeettomaksi (OK 17:5). Säännöksen taustalla on tavoite välttää turhaa todistelua, joka muuten tarpeettomasti rasittaisi oikeudenkäyntiä. Säännös ei sinänsä kiellä todistelua notorisesta seikasta, mutta lopulta tuomioistuimen ratkaisee, onko näytön esittäminen tarpeen.⁴⁷ Täten asianosainen saattaa joutua vaurautumaan näytön esittämiseen myös sellaisesta seikasta, joka on alun perin subjektiivisen näkemyksen mukaan vaikuttanut notoriselta. Toisaalta notoristen seikkojen osalta tuomioistuimella voi todeta asianosaiselle esimerkiksi todistelun turvaamisen suhteen, että näyttö ei ole tarpeen. Näin ollen tuomioistuimen ei tarvitse ottaa kantaa todistelun turvaamisen perusteisiin. Tunnustuksen ja notorisuuden lisäksi itsestään selvää on, että sopimusvapauden piirissä oleva seikka, josta asianosaiset ovat yksimielisiä ei tarvitse näyttöä tuekseen. Näin ollen tietyissä raameissa todistelua ei tarvita esittää laisinkaan oikeudenkäynnin aikana. Toki tuolloin voidaan pohtia, onko riita-asian käsittely tuomioistuimessa tarpeenmukaista, jos asianosaiset ovat asioista pääosin yksimielisiä. Mikäli yksimielisyyteen päästään jo valmisteluvaiheessa, asian käsittely päättyy siten sovintoon tai tuomioistuimella ei ota asiaa käsiteltäväksi, koska asianosaisella ei ole todellista oikeussuojan tarvetta.

⁴⁶ LaVM 19/2014 vp, s. 10–11.

⁴⁷ Rautio – Frände 2020, s. 52.

Kaiken kaikkiaan todistelussa on kysymys näytöstä. Relevantin näytön tulee kohdistua oikeustositteeseen tai yleisten ilmiöiden välisiin riippuvuussuhteisiin (kokemussäännöt).⁴⁸ Kuten aiemmin on käynyt ilmi, dispositiivisessa riita-asiassa näyttö ei ole tarpeen sellaisista seikoista, joista asianosaiset ovat yksimielisiä tai jotka asianosainen on tunnustanut (OK 17:5). Näytön esittäminen voi toisinaan osoittautua vaikeaksi. Syynä tähän voi olla se, ettei todiste ole asianosaisen hallussa eikä hän saa sitä vapaaehtoisin keinoin esitettäväksi tuomioistuimeen. Näyttö voi olla myös kolmannen osapuolen hallussa, joka suhtautuu epäillen todisteen luovuttamiseen. Mikäli näytön saaminen osoittautuu vaikeaksi eikä hallussapitäjä luovuta asiakirjaa vapaaehtoisesti, lainsäädäntö turvaa näytön hankkimista myös tarvittaessa pakkokeinoin, kuten edition avulla.

2.8 Todisteiden kartoittaminen valmistelussa

Todisteiden kartoittaminen tapahtuu pääsääntöisesti oikeudenkäynnin valmistelussa.⁴⁹ Tämä johtuu siitä, että dispositiivisessa riita-asiassa asianosaisen tulee hankkia tarpeelliset todisteet, kuten aiemmin tässä tutkielmassa on käynyt ilmi (OK 17:7). Asianosaiselle lankeava vastuu velvoittaa asianosaista kartoittamaan ja keräämään todisteita siinä määrin, että tuomioistuin kykenee muodostamaan riittävän näkemyksen asian ratkaisemiseksi oikeudenmukaisesti. Tämä sinänsä asianosaista vahvasti velvoittava kirjaus on toisaalta linjassaan dispositiivisten riitojen luonteen kanssa. Aiemmin tässä tutkielmassa esitellyn *käsittelyperiaatteen* mukaisesti asianosainen kantaa vastuun oikeudenkäyntimateriaalin hankkimisesta ja esittämisestä. Asianosaisen edun mukaista on saada esitettyä hänen kannaltansa merkittävät todisteet oikeudenkäynnissä. Suomen prosessioikeus ei juuri mahdollista ennalta tuntemattomien todisteiden etsimistä.⁵⁰

Prosessisääntely ei ulotu todisteiden kartoittamiseen ennen asian vireilletuloa. Asianosaisen tulee siis ilman tuomioistuimen tukea etsiä ja tutkia itse, millaisia todisteita hänellä on käytettävissään. Asianosainen voikin ottaa yhteyttä lainopillinen asiamieheen, jonka tehtävänä on selvittää, mitä todisteita ja näyttöä asiassa on päämiehen eduksi esitettävissä. Asianajajia velvoittavan *tapaohjeen* mukaan tehtävät on hoidettava huolellisesti, täsmällisesti,

⁴⁸ Linna 2019, s. 73.

⁴⁹ Rautio – Frände 2020, s. 279.

⁵⁰ Leppänen 1998, s. 239.

tarpeellisella joutuisuudella sekä tarpeettomia kustannuksia aiheuttamatta.⁵¹ Asianajajia koskeva velvoite edellyttää, että päämiehen kannalta relevantit todisteet ja näyttö tulevat selvitetyksi sekä esitetyksi tuomioistuimessa. *Ylängön* mukaan asianajajan toimimisvelvollisuuden myötä asianajajan tulee selvittää asiaan vaikuttavat tosiseikat sekä soveltuvat normit.⁵² Todisteiden kartoittamisessa tulee huomioida jatkuvasti niiden relevanssi riita-asian näytön kannalta. Tästä syystä asianosaisen on lähes välttämätöntä saada lainopillisiin seikkoihin perehtyneeltä henkilöltä apua. Muuten vaarana on, että niin sanotun maallikon kerätyssä todisteita, ne evätään myöhemmin tuomioistuimessa esimerkiksi asiaan vaikuttamattomina seikkoina tai muuten tarpeettomina (OK 17:8). Asianosaisen tulee yhdessä lainopillisen avustajan tai asiamiehen kanssa selvittää, mitä todisteita on ylipäätään mahdollista esittää, kuten myös mitä todisteita on riita-asian kannalta järkevää esittää. *Leppänen* jäsentää todistelun kahteen osaan: 1. todisteen olemassaolon selvittäminen, 2. alustava selonotto todisteen sisällöstä.⁵³ *Leppäsen* mukaan riita-asian valmisteluvaihe tuomioistuimessa ei ole varsinaisesti todisteiden etsimistä varten eli se ei ole riita-asian esitutkintaa. Tuomioistuin ei tee omia tutkimuksia riita-asian valmistelussa, eikä asianosaisella ole todisteiden etsimiseksi käytössään pakkokeinoja.⁵⁴ Asianosaisella on apunaan pakkokeinoja ainoastaan tilanteessa, jossa todiste on jo tiedossa, mutta sen esittäminen oikeudenkäynnissä ei ole mahdollista tai todiste on esimerkiksi vaarassa tuhoutua ilman tuomioistuimen apua.

Tuomioistuimen on toimitettava valmistelu siten, että asia voidaan käsitellä pääkäsittelyssä yhtäjaksoisesti ja jäsennellysti (OK 5:17.1). Tämä lainkohta luo tuomioistuimelle velvoitteen järjestää valmistelu asianmukaisesti. Velvoite varmistaa myös sen, että prosessioikeudellisten periaatteiden ohjaamana menettelyllinen oikeus toteutuu. Valmistelussa on todistelun osalta selvitettävä, *mitä todisteita tullaan esittämään ja mitä kullakin todisteella aiotaan näyttää toteen* (OK 5:19.1 kohta 3). Valmistelulla on kaksoisfunktio eli pääkäsittelyn valmistelu, mutta myös ratkaisufunktio. Valmistelu velvoittaa asianosaisen perehtymään asiaan niin hyvin, että valmistelu voidaan suorittaa yhtäjaksoisesti. Näin ollen asioiden ratkaiseminen jo valmistelussa on mahdollista ja pääkäsittelyyn etenee vain riitaiset ja perusteellisempaa käsittelyä vaativat seikat.⁵⁵ Valmistelussa todisteiden kartoittaminen on keskeistä ja valmistelun päätehtävä onkin mahdollistaa todistelun yhtäjaksoinen toimittaminen

⁵¹ Hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet 2023, kohta 4.1.

⁵² Ylängö 1981, s. 46–48.

⁵³ Leppänen 1998, s. 228.

⁵⁴ Leppänen 1998, s. 230.

⁵⁵ Ks. Lappalainen – Hupli 2021, Siviilijutun käsittely: Valmistelu; HE 15/1990 vp, s. 32.

pääkäsittelyssä. Todisteiden ilmoittaminen valmistelussa edistää myös riita-asian sovintota-voitetta.⁵⁶ Todisteiden kartoittaminen liittyy siis siihen, mitä asianosainen voi riita-asiassa näyttää toteen väitteidensä tai kiistämisensä tueksi. Todisteen esittäminen tuomioistuimelle ei ole mahdollista, jos se ei ole asianosaisen saatavilla tai se on tuhoutunut. Seuraavaksi tutkielmassa siirrytään käsittelemään asiakirjan esittämisvelvollisuutta eli editiota. Siinä on kyse tuomioistuimen asettamasta velvoitteesta luovuttaa asiakirja esitettäväksi oikeudenkäynnissä todisteena.

⁵⁶ Leppänen 1998, s. 225.

3 EDITIO OSANA TODISTELUN TURVAAMISTA

3.1 Editio kontradiktorisen periaatteen toteuttajana

Dispositiivisessa riita-asiassa asianosaisella on velvollisuus hankkia ja esittää tarpeelliset todisteet (OK 17:7). Asianosaisen edun mukaista on, että hän on aktiivinen todisteiden keräämisessä, jotta hän kykenee näyttämään esittämien väitteiden tai vastausten todenmukaisuuden. Edellä tässä tutkielmassa on esitelty erilaisia todistuskeinoja, joilla todisteita voidaan esittää. Todisteiden esittämisen osalta jokaisella on velvollisuus luovuttaa esine tai asiakirja tuomioistuimelle todisteeksi, jollei laissa toisin säädetä (OK 17:9.1). Toisinaan todisteiden esittämisen esteeksi saattaa muodostua se, että asiakirjan hallussapitäjä kieltäytyy todistamasta tai luovuttamasta todistetta tuomioistuimelle. Asianosainen voi todisteita keräämässään muistuttaa asiakirjan hallussapitäjää siitä, että asiakirja voidaan tarvittaessa määrätä tuomioistuimessa luovutettavaksi. Toisaalta ei ole estettä sille, että asianosainen kääntyy suoraan tuomioistuimen puoleen ja hakee editiomääräystä.⁵⁷ Aiemmin todetun mukaisesti todistamiskiellot rajoittavat todisteiden esittämistä (OK 17:10–22).⁵⁸ Editiomääräystä vastustaa luonnollisesti asianomainen, jolla ei ole vaadittua asiakirjaa hallussaan tai se ei ole hänen määräysvallassaan. Tämän kaltainen tilanne syntyy lähinnä editiovaatimuksen muotovirheen takia. Toisin sanoen vaatimus on kohdistettu väärälle henkilölle.⁵⁹ Editiovaatimuksen esittäjällä voi esittää todistelua myös siitä, että asiakirja on tietyn henkilön hallussa.⁶⁰

Varsinainen asiakirjan esittämis- eli editiovelvollisuus⁶¹ on kirjattu OK 17 luvun 40 §:ään seuraavasti:

⁵⁷ Rautio – Frände 2020, s. 277.

⁵⁸ Ks. 2.4 Todistamiskiellot

⁵⁹ Ratkaisussa KKO 2019:7 oli kyse siitä, että A Oy ja B Oy vaativat riita-asiassa, että C Oy ja D Oy sekä mainitut yhtiöt omistaneet henkilöt määrätään esittämään C Oy:n ja D Oy:n yhdessä omistaman yhdysvaltalaisen yhtiön asiakirjoja. Vastapuolet kiistivät vaatimuksen sillä perusteella, että asiakirjoja ei ollut yksilöity riittävästi, niillä ei ollut merkitystä näyttönä eivätkä ne olleet vastapuolten, vaan yhtiön hallussa. Lisäksi asiakirjat sisälsivät yhtiön liikesalaisuuksia. Korkeimman oikeuden päätöksestä tarkemmin ilmenevillä perusteilla katsottiin, että asiakirjan esittämisvelvollisuuden edellytykset täyttyivät eräiden asiakirjojen osalta ja että erittäin tärkeät syyt vaativat liikesalaisuuksista todistamista. (Ään.). Näin ollen sen selvittämiseksi kohdistuuko editio oikealle henkilölle, ratkaisevaa on myös se, millainen pääsy henkilöllä on asiakirjoihin.

⁶⁰ Rautio – Frände 2020, s. 281.

⁶¹ Lat. *editio instrumentorum*, ruots. *editionsplik*., vrt. eng. *Disclosure of Documents* ja yhd. Discovery-järjestelmä Leppänen 1998, s.402–410.

Tuomioistuin voi määrätä esineen tai asiakirjan tuotavaksi tuomioistuimeen taikka katselmuksen toimitettavaksi, jos esineellä tai asiakirjalla voi olla merkitystä näyttönä tai jos katselmuksen toimittamisella voi olla merkitystä näytön saamiseksi

Ennen 1 momentissa tarkoitetun määräyksen antamista asianomaiselle henkilölle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Tarvittaessa häntä voidaan kuulustella siten kuin asianosaisen tai todistajan kuulustelemisesta säädetään sekä ottaa vastaan myös muita todisteita.

Tuomioistuin voi tarvittaessa määrätä asianomaisen henkilön täyttämään velvollisuutensa sakon uhalla. Tuomioistuin voi myös määrätä, että ulosottomies noutaa asiakirjan tai esineen tuomioistuimeen, jolloin noudatetaan ulosottoaaren 3 lukua. Tuomioistuimella on oikeus saada poliisilta virka-apua katselmuksen toimittamisen turvaamiseksi.

Tuomioistuin voi siis antaa määräyksen asiakirjan esittämisestä silloin, kun asianosainen osoittaa, että sillä on merkitystä hänen esittämänsä väitteen toteen näyttämiseksi.⁶² Oikeuskäytännön mukaan *merkitystä näyttönä* -kynnys on matala. Riittää, että todisteella on näyttöarvoa jollekin asiassa merkitykselliselle ja näyttöä kaipaavalle seikalle.⁶³ Säännöksessä mainittu *merkitystä näyttönä* johtaa siihen, että editiovaatimusta hakevan asianosaisen tulee osoittaa se todistusteema, joka tullaan asiakirjalla toteennäyttämään.⁶⁴ Editiovaatimuksen tulee olla myös riittävästi yksilöity, jotta tuomioistuin kykenee arvioimaan sen merkitystä näyttönä.⁶⁵ Näyttöarvon merkitystä tulee harkita myös asiakirjan laatimisen ajankohdan mukaan. Tältä osin tuomioistuimen tulee rajata editio koskemaan vain riita-asian kannalta relevantteja asiakirjoja ja rajata asiaan vaikuttamaton näyttö sen ulkopuolelle.⁶⁶

Editiovelvollisuus on rajattu koskemaan vain esineiden ja asiakirjojen sekä katselmuksesineiden saamiseksi tuomioistuimeen. Se ei koske muita todistuskeinoja, kuten asiantuntijalauseuntoja. Tämä linjaus johtunee siitä syystä, että vastapuolella on mahdollisuus ilman editiomääräystäkin hankkia asiantuntijaselvitystä asiassa.⁶⁷ Editiovelvollisuutta koskeva säännös on yleinen ja sen nojalla voidaan asettaa velvoite niin asianosaiselle kuin myös muille

⁶² vrt. NJA 2014 s. 651 kohta 10: Editiota voidaan käyttää myös sellaisen väitteen kumoamiseen josta toisella osapuolella on todistustaakka.

⁶³ KKO 2019:7 kohta 23.

⁶⁴ Lappalainen 2001, s. 194.

⁶⁵ Leppänen 1998, s. 239.

⁶⁶ KKO 2019:7 kohta 26; OK 17:8.1 kohta 1.

⁶⁷ Lappalainen 2001, s. 189.

henkilöille.⁶⁸ Vaihtoehtoisesti editio voi kohdistua myös viranomaisen hallussa olevaan tietoon.⁶⁹

Ruotsin korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä editiovelvollisuutta on osuvasti luonnehdittu siten, että editiovelvollisuus tarkoittaa samaa velvollisuutta kuin asianosaisen tai todistajan velvollisuus antaa suullisia tietoja asiakirjan sisällöstä. Editiovelvollisuus on tarkoitettu varmistamaan se, että asianosainen joka tarvitsee omien oikeuksiensa turvaksi tietyn asiakirjan sisällöstä ilmenevän tiedon, saa pääsyn asiakirjaan.⁷⁰ Pohjimmiltaan kyse on yksilön oikeudesta tulla kuulluksi eli kontradiktorisesta periaatteesta. Yleisesti ottaen Ruotsin oikeudenkäymiskaaresta editiota koskeva sääntely ilmeneekin yhteneväisesti suhteessa Suomen lainsäädäntöön. Ruotsissa asiakirjan esittämiseksi on oma pykälänsä, jossa myös todetaan erikseen, ettei editio koske rikosasioita sekä ettei velvollisuus koske henkilökohtaisia muistiinpanoja.⁷¹ Suomessa tällaista kirjausta ei editiopykälän yhteydessä ole, mutta itsekriminointisuojaan (nemo tenetur se ipsum accusare -periaate) mukaisesti rikosasian vastaajalla ei ole velvollisuutta myötävaikuttaa oman rikoksensa selvittämiseen.⁷² Muutenkin rikosasiassa editiomääräys voitaisiin antaa vasta syytteen nostamisen jälkeen. Suomen editiopykälän sanamuoto on laveampi, mutta editiomenettelyä kokonaisuutena tarkasteltuna voidaan todeta editiota koskevan oikeudentilan olevan melko yhteneväinen Ruotsin oikeuden kanssa.

Editiovelvollisuutta tarkasteltaessa on syytä huomata, että editio voi tulla kyseeseen myös oikeussuhteeseen perustuvana velvoitteena.⁷³ Tuolloin asianosainen on velvollinen luovuttamaan asiakirjan ilman editiomääräystä. Tällainen tilanne voi liittyä esimerkiksi asianosaisen väliseen sopimussuhteeseen, jossa osapuoli on sopimusehdon mukaan oikeutettu saamaan toiselta osapuolelta tiedon tietystä asiasta tai asiakirjasta. Lakiin perustuvasta velvoitteesta voidaan mainita esimerkkinä kauppaedustajan oikeus saada päämieheltä tiettyjä tietoja kauppaedustajista ja myyntimiehistä annetun lain (417/1992) 20 §:n nojalla.

⁶⁸ HE 46/2014 vp, s. 101.

⁶⁹ Ks. KKO 2011:27 kohta 45: Editio voi kohdistua myös viranomaiseen.

⁷⁰ NJA 2020 s. 373 kohta 7, ”SIE4-filerna”.

⁷¹ Rättegångsbalk (1942:740) 38:2 §: ”Innehar någon skriftlig handling, som kan antagas äga betydelse som bevis, vare han skyldig att förete den; sådan skyldighet åligger dock ej i brottmål den misstänkte eller som till honom står i sådant förhållande, som avses i 36 kap. 3 §” – ”Skyldighet att förete skriftlig handling gälle ej minnesanteckning eller annan sådan uppteckning, som är avsedd uteslutande för personligt bruk, med mindre synnerlig anledning förekommer, att den företes.”

⁷² HE 46/2014 vp, s.76–77; Ks. myös oikeus kieltäytyä todistamasta (OK 17:18).

⁷³ Nyblin 2012, s. 257.

Editiovelvollisuutta koskevat tulkinnanvaraisuudet paikantuvat asiakirjan yksilöintiin tai sen hallintaan tai näyttöarvoon. Lisäksi tulkintakysymyksiä voi syntyä kieltäytymisperusteen, kuten liikesalaisuuteen suojan murtamisesta.⁷⁴

3.2 Editio oikeudenkäynnin valmistelussa

3.2.1 Editio mahdollistaa näytön esittämisen

Lainsäätäjä ei ole tarkoittanut editiota lähtökohtaisesti todisteiden etsimiseen⁷⁵ tai kartoittamiseen⁷⁶, vaan editiolla turvataan asianosaisen mahdollisuus esittää väitteidensä tueksi haluamansa näyttö. Näytön esittäminen on mahdollista tuomioistuimessa vireillä olevassa asiassa tai poikkeuksellisesti silloin, kun kyse on todistelusta vastaisuuden varalle. Tähän poikkeukseen palataan vielä myöhemmin tässä tutkielmassa. Editiovaatimus tulee siis esittää valmistelussa, jotta asiakirja voidaan esittää kirjallisena todisteena pääkäsittelyssä. Näin ollen asiakirja tulee toimittaa tuomioistuimelle jo valmistelussa.⁷⁷ Ylipäättään kirjalliset todisteet tulee liittää haastehakemuksen tai siihen annettavan kirjallisen vastauksen liitteeksi (OK 5:2.1 kohta 3 ja OK 5:10.1 kohta 3). Valmistelun jatkuessa loputkin kirjalliset todisteet tulee esittää ennen valmistelun päättymistä.⁷⁸ Tällä menettelyllä varmistetaan asiakirjan saatavilla olo pääkäsittelyssä, jotta todistelu voidaan ottaa vastaan asianmukaisesti pääkäsittelyssä.

Edition yksi haasteista on se, että asianosaisella ei ole käytössään kovin tehokkaita keinoja todisteiden kartoittamiseksi, verrattuna esimerkiksi rikostutkinnan etsintäkeinoihin. Tästä syystä asiakirjan yksilöiminen sekä sen selvittäminen kenen hallussa asiakirja on, voi osoittautua haasteelliseksi.⁷⁹ Asianosaisen ennakkolliset keinot ennen asian vireilletuloa ovat lähinnä yleinen turvaamistoimi (OK 7:3) ja todistelu vastaisuuden varalta (OK 17:61). Näihin keinoihin syvennytään myöhemmin tässä tutkielmassa. Editiovelvollisuus on kirjattu OK:een hyvin yleisesti velvoittavana eli mikäli esineellä tai asiakirjalla on *merkitystä näyttönä*. *Pölösen* ja *Tapanilan* mukaan editiomenettelyn ongelmakohta on se, ettei

⁷⁴ Turunen 2019, Edition edellytykset ja liikesalaisuuden suoja: Mitä ratkaisusta seuraa?.

⁷⁵ vrt. Discovery-menettely, joka mahdollistaa todisteiden etsimisen toisen henkilön hallusta ks. lisää Leppänen 1998, s. 402–408.

⁷⁶ Ks. Rautio – Frände 2020, s. 276; Lappalainen 2001, s. 196–197.

⁷⁷ Lappalainen 2001, s. 197.

⁷⁸ Ks. Virolainen 1993, s. 162.

⁷⁹ Lappalainen 2001, s. 194.

asianosaisella ole välttämättä tarkkaa tietoa aineistosta, jota asianosaisella tai jollain toisella henkilöllä on hallussaan.⁸⁰ Asianosaisella on kuitenkin velvollisuus kertoa, jos hänellä on todistelun kannalta merkittävää aineistoa hallussaan.

3.2.2 Asianosaisen ilmoitusvelvollisuus ja sen laiminlyönti

Oikeudenkäynnin *asianosaisen* kannalta editio määrittyy erikseen säädetyn ilmoitusvelvollisuuden myötä: ”Asianosaisen on vastapuolen pyynnöstä ilmoitettava, onko hänen hallussaan sellainen vastapuolen riittävästi yksilöimä kirjallinen todiste tai esine, jolla voi olla merkitystä asiassa” (OK 5:20.2). Lain esitöiden mukaan säännöksen tarkoitus on se, että asianosaisella on mahdollisuus saada tieto vastapuolen hallussa olevasta asiaan vaikuttavasta aineistosta, johon vastapuoli ei ole vedonnut, mutta sillä on tällaista aineistoa hallussaan. Todisteen merkityksen arviointi on lopulta tuomioistuimen tehtävä. Velvoitteeseen ei lain sanamuodon mukaan liity sanktiouhkaa. Ilmoitusvelvollisuudella pyritäänkin jouduttamaan oikeudenkäyntiaineiston kartoitusta valmistelussa.⁸¹ Ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönti ei tosin ole sanktioitua, mutta jos oikeudenkäynti sen takia pitkittyy, tulee tämä seikka huomioida oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta päätettäessä.⁸² Sanktion sijaan tuomioistuin harkitsee myös mikä vaikutus laiminlyömisellä on itsessään todisteena. Tämä voi vahvistaa tuomioistuimen käsitystä asiasta laiminlyöjän haitaksi (OK 17:6.1 kohta 4).

Toisinaan asianosainen voi väittää, ettei hänellä ole asiakirjaa hallussaan, vaikka editiovaatimuksen esittävä asianosainen olisi asiasta vakuuttunut. Tuomioistuin harkitsee tapauskohtaisesti suhtautumistaan tällaisiin väitteisiin. Riita-asiassa asianosaisella on totuusvelvollisuus oikeudenkäynnissä (OK 14:1).⁸³ Tämä velvollisuus on vahvasti oikeudellinen eikä vain pelkästään eettinen normi. Vertailun vuoksi mainittakoon, että rikosasiassa syytetyllä ei ole velvollisuutta myötävaikuttaa oman syyllisyytensä selvittämiseen tai kertoa asioista totuudenmukaisesti.⁸⁴ Riita-asiassa asianosaisella on siis totuusvelvollisuus myös muutoin kuin heitä kuultaessa todistelutarkoituksessa. Tosin totuusvelvollisuuden laiminlyönti ei ole sanktioitu. Tuomioistuin huomioi kuitenkin vapaan todistusharkinnan perusteella, mikä merkitys

⁸⁰ Pölonen – Tapanila 2016, s. 447.

⁸¹ Sippo – Välimaa 2003, s. 109.

⁸² HE 1990 vp, s. 67.

⁸³ Vrt. laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) 6:5.3.

⁸⁴ Kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten oikeuksien kansainvälinen yleissopimus (KP-sopimus) 14 art. 3 g kohta.

asianosaisen vääräksi osoittautuneella lausumalla on.⁸⁵ Sanktio tulee siten siinä muodossa, että tuomioistuimen silmissä asianosaisen kertomuksen luotettavuus heikkenee, joka edelleen voi johtaa negatiiviseen oikeudenkäynnin lopputulokseen väärin lausumien antajan näkökulmasta.

Aiemmin voimassa olleessa oikeudenkäymiskaassa oli mahdollista rangaistusuhkainen kuuleminen totuusvakuutuksin. Lain esitöiden mukaan riita-asiassa asianosaista kuulusteltiin totuusvakuutuksen nojalla vain seikoista, joilla oli erityistä merkitystä asiassa. Totuusvakuutusta ei tullut käyttää, jos sillä ei ollut varmuutta lisäävää merkitystä. Se oli myös keinona toissijainen eli asianosaista oli tarkoituksenmukaista kuulla aluksi ilman totuusvakuutusta. Totuusvakuutusta tuli käyttää vasta kun tietyn asian suhteen haluttiin suuri varmuus.⁸⁶ Sitemmin vuoden 2015 lakiuudistuksen⁸⁷ myötä totuusvakuutuksesta luovuttiin, koska esitöiden mukaan asianosainen saattoi totuusvakuutuksen myötä joutua ristiriitatilanteisiin. Tällainen tilanne muodostui etenkin silloin kun asianosaisella oli yhtäältä rangaistusuhkainen totuusvelvollisuus ja toisaalta hänen lausumallaan oli ratkaisevaa merkitystä asian lopputuloksen kannalta.⁸⁸ Nykyisellään totuusvelvollisuuden laiminlyönnille voidaan katsoa silti olevan tietty rajoite, jonka rikoslain (39/1889) 36 luvun 1 §:n mukainen petosrikoksen tunnusmerkistön täytyminen asettaa. Nimittäin asianosainen voi syyllistyä prosessipetokseen antaessaan vääriä lausumia. Petosrikoksen tunnusmerkistö voi täytyä siinä tilanteessa, kun asianosainen antaa väärää informaatiota tuomioistuimelle, joka tekee sen perusteella asianosaista itseään tai kolmatta koskevan päätöksen, jolla on taloudellista arvoa. Tällaisen teon yritys on myös rangaistavaa. Asianosainen ei voi kuitenkaan syyllistyä prosessipetokseen tietämättään, vaan teko edellyttää huolimattomuutta.⁸⁹

3.2.3 *Editio kuulustelu*

Aiemmin todetun mukaisesti asianosaisella tulee olla vähintäänkin tieto asiakirjan olemassaolosta ja käsitys siitä kenen hallussa asiakirja on. Lisäksi editio kuulustelulla voidaan

⁸⁵ Jokela 2016, s. 175–176.

⁸⁶ HE 15/1990 vp, s. 119.

⁸⁷ Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta (732/2015).

⁸⁸ HE 46/2014 vp, s. 30.

⁸⁹ Hakamies 2022, Petosrikokset: Petos (RL 36:1): Prosessipetos; ks. talouden menetyksestä HE 6/1997 vp, s.31; ks. myös Markus – Pauku 2023 s.159–161.

yksilöidä⁹⁰ asiakirjaa tarkemmin (OK 17:40.2). Editiokuulustelua koskevan pykälän sananmuodosta ilmenee ero *asiakirjan hallussapitäjän*⁹¹ ja asianosaisen välillä. Asianosaista kuullaan todistelutarkoituksessa ja asianosaisella on positiivinen totuusvelvollisuus. Asianosaisen tulee antaa tarvittaessa oma-aloitteisesti kertomus, eikä hän saa antaa vääriä tietoja tai salata asiaan liittyviä tietoja.⁹² Sen sijaan asiakirjan hallussapitäjän osalta, joka on oikeudenkäynnin ulkopuolinen henkilö, tule kyseeseen kuuleminen todistajana.⁹³ Asiakirjan hallussapitäjän aktiivisuus rajoittuu kuitenkin esitettyihin kysymyksiin vastaamiseen.⁹⁴ Näin ollen asiakirjan hallussapitäjää voidaan kuulustella siten kuin asianosaisen tai todistajan kuulemisesta säädetään sekä häneltä voidaan ottaa vastaan myös muita todisteita.⁹⁵ Editiokuulustelussa asiakirjan hallussapitäjälle todistajaa varten säädetyt velvoitteet ovat voimassa, jolloin hänellä on muun muassa totuudessa pysymisvelvollisuus.

Editiokuulustelulla voidaan siis hankkia selvitystä siitä, onko henkilöllä asiaan vaikuttavaa todistelua hallussaan. Kuulustelun ei tarvitse kohdistua tiettyyn asiakirjaan, vaan pikemminkin kysymys on siitä, onko henkilöllä yleensä sellaisia asiakirjoja, joilla on merkitystä jutussa todisteina.⁹⁶ Näin ollen todennäköistä on, että mikäli asianosaisella ei ole selkeää käsitystä tietystä asiakirjasta ja sen sisällöstä, jonka myötä näyttöä todistusteemansa tueksi on esitettävissä, saattaa hyvinkin olla mahdollista, että yksilöity editiovaatimus voidaan siten kyetä esittämään vasta kuulustelun jälkeen.⁹⁷ Toisaalta editiokuulustelulla voidaan saada selkoa siitä, miten asiakirjan hallussapitäjä suhtautuu todistelua koskevaan vaatimukseen. Tuomioistuin voi tulla editiokuulustelun perusteella siihen tulokseen, että editiovaatimusta ei ole tarpeen antaa tai se on esitettävä sanktiouhkaisena, jotta asiakirjan hallussapitäjä täyttää velvollisuutensa asianmukaisesti. Editiokuulustelulla on myös se keskeinen tehtävä, että tuomioistuin voi sen myötä arvioida, onko todisteella ylipäättään merkitystä. Merkityksen arviointia tuomioistuin tekee myös suhteessa todistusteemaan. Tuomioistuin voi myös

⁹⁰ Ks. 3.4 Asiakirjan riittävä yksilöinti.

⁹¹ Ks. 3.3 Asiakirjan hallussapitäjä.

⁹² Asianosaisen todistelutarkoituksessa kuulemisella pyritään saamaan asianosaisilta selvitystä oikeudenkäynnin kannalta olennaisista seikoista (Lappalainen 2001, s. 268); Asianosaista kuullaan samalla tavoin kuten todistajaa, mutta prosessuaalisen aseman takia kertomuksen merkitys voi vaihdella suuresti todistajaan verrattuna (Pölönen 2016, s.389–391); Asianosaisella on yleensä välitön intressi oikeudenkäynnin lopputuloksen kannalta, joka tulee huomioida arvioitaessa kertomuksen näyttöarvoa (HE 46/2014, s. 95).

⁹³ Rautio – Frände 2020, s. 280.

⁹⁴ HE 46/2014 vp, s. 95.

⁹⁵ HE 46/2014 vp, s. 101.

⁹⁶ Ks. Leppänen 1998, s. 238–239; Lappalainen 2001, s. 195–196.

⁹⁷ Lappalainen – Rautio 2021, Todistuskeinot: Asiakirjat: Editiovelvollisuus: Editiokuulustelu; Ks. Lappalainen 2001, s. 196.

kehottaa asianosaista selkeyttämään todistusteemaansa editiokuulustelussa ilmenneiden seikkojen valossa. Editiokuulustelun tekee mielenkiintoiseksi myös se, että sen nojalla voidaan ottaa näyttöä vastaan jo valmistelussa.⁹⁸ Tämä on poikkeuksellista, koska näyttö esitetään pääsääntöisesti oikeudenkäynnin pääkäsittelyssä.

Tuomioistuin voi toteuttaa editiokuulustelun kirjallisesti tai suullisesti. Prosessilain esitöiden mukaan suullinen kuuleminen tulee järjestää etenkin silloin, kun asiakirjan hallussapitäjä väittää, ettei esineen tai asiakirjan luovuttamisella ole merkitystä näyttönä, tai kun henkilö vetoaa salassapitovelvollisuuteen tai vaitiolo-oikeuteen. Toisaalta, jos asiakirjan hallussapitäjän käsitys on ilmeisen perusteltu, ei suullista kuulemistä ole tarpeen järjestää.⁹⁹ Lain esitöistä voidaan tulkita myös sen sisältöinen viesti, että suullista kuulustelua voidaan käyttää ikään kuin tehostuskeinona. Kirjallinen vastaus voi vakuuttaa helpommin tuomioistuimen kuin kysymyksiin vastaaminen suullisesti. Tuolloin tuomioistuin voi tehdä myös lukuisia muita havaintoja, kuten vaikuttaako asiakirjan hallussapitäjän kertomus asiakirjan suhteen uskottavalta. Suullisen kuulemisen järjestämisen on siis esitöiden mukaan tehokkaampi keino saada selvyyttä asiaan. Näin ollen suullinen kuuleminen voidaan tulkita olevan eräänlainen painostuskeino. Joutuessa tuomioistuimen eteen kuultavaksi asiakirjan hallussapitäjä voi kokea velvollisuudekseen kertoa asiakirjasta laajemmin tai tarkemmin, kuin mitä hän tavallisessa arkielämän tilanteessa kertoisi. Suullisella kuulemisella saadaan yleisesti ottaen tehokkaammin selkoa asiakirjan olemassaolosta. Samalla tuomioistuin voi arvioida asiakirjan merkitystä esimerkiksi todistusteeman kannalta. Vaikka lähtökohtaisesti kyse on tuomioistuimen selonteosta, saadaan suullisella kuulemisella väistämättä kerättyä paremmin tietoa itse todisteen olemassaolosta. Tämä osaltaan auttaa tuomioistuinta muodostamaan käsitystä riita-asiasta. Toisaalta ei voida vältyä siltä ajatukselta, että astuuko tuomioistuin liian syvälle objektiivisen arvioijan roolista, jos suullinen kuuleminen tuottaakin paljon informaatiota. Pienimuotoinen riski on, että asianosaisen sijaan tuomioistuin itse aktivoituu kartoittamaan todisteita.

Yhteenvedona voidaan todeta, että editiokuulustelulla voidaan selvittää asiakirjan olemassaoloa ja sen näyttöarvoa sekä kenen hallussa asiakirja on. Näyttöä voidaan ottaa vastaan editiokuulustelulla jo valmistelussa. Editiovaatimusta voi edeltää editiokuulustelu ja vaatimus voidaan esittää vasta kuulustelujen jälkeen. Editiokuulustelun avulla voidaan siis hankkia

⁹⁸ Rautio – Frände 2020, s. 280.

⁹⁹ HE 46/2014 vp, s. 102.

selvitystä siitä, onko henkilöllä hallussaan asiaan vaikuttavaa todistelua eli toisin sanoen editiokuulustelua voidaan käyttää todisteiden kartoittamiseen. Ennen editiokuulustelua edition kohteeksi tulevat asiakirjat on jossain määrin yksilöitävä. Riittävän yksilöinnin kynnyks on kuitenkin jonkin verran matalampi kuin editiovaatimuksen kohdalla.¹⁰⁰ *Tirkkonen* kirjoittaa, että editio ulottuu periaatteessa yhtä laajalle kuin asiakirjan haltijan velvollisuus antaa oikeudenkäynnistä lausumia asiakirjan sisältönä olevista seikoista.¹⁰¹ Tähän *Lappalainen* on esittänyt oman tarkennuksensa, jonka mukaan tästä laajempi selontekovelvollisuus loisi riskitiriidan niiden intressien kanssa, jotka ovat todistajaa ja asianosaista koskevien säännösten perustana.¹⁰² Voidaan todeta, että rajanveto sen suhteen on häilyvä, kuinka laajasti asiakirjan hallussapitäjän on editiokuulustelussa kerrottava asiakirjan sisällöstä. Toisinaan asianosaisen voi olla oman etunsa vuoksi kannattavaa pidättäytyä rajatussa lausumassa, jotta hän ei heikentäisi omaa asemaansa.

3.3 Asiakirjan hallussapitäjä

OK:n editiopykälään ei ole kirjattu, että asiakirjan hallinta olisi editiomääräyksen edellytyksenä. Kuitenkin ennen vuoden 2015 oikeudenkäymiskaaren uudistusta hallussapidosta säädettiin seuraavasti: ”Jolla on asiakirja hallussaan, olkoon velvollinen, kun voidaan olettaa asiakirjalla olevan merkitystä todisteena asiassa, tuomaan sen oikeuteen” (OK (571/1948) 17:12.1). Nykyisen lain esitöissä mainitaan, että editiosäännös vastaa asiakirjan ja tuomioistuimeen tuotavan esineen osalta asiallisesti voimassa olevaa oikeutta.¹⁰³ Hallussapito-termin voidaan siis ajatella kätkeytyvän nykyiseen editiopykälään. Oikeuskäytännössä on todettu jo ennen OK:n vuoden 2015 uudistusta, että asiakirjan luovuttamista koskevat oikeudenkäymiskaaren säännökset ovat tarpeen kirjoittaa yleiseen muotoon, jotta editiomääräys voidaan kohdistaa kehen tai mihin tahansa *asiakirjan hallussapitäjään*.¹⁰⁴ Väljä sanamuoto on mahdollistanut määräyksen kohdistamisen myös muihin kuin oikeudenkäynnin asianomaisiin. Tämä muotoilu pitää sisällään myös viranomaiset.¹⁰⁵ Asiakirjan hallussapitäjä tulee tuomioistuimessa käsiteltävään riita-asiaan asianomaiseksi, koska hänen hallussaan on asiakirja, joka halutaan esittää todisteena oikeudenkäynnissä. Asianomaisesta ei siis tule

¹⁰⁰ Leppänen 1998, s. 239.

¹⁰¹ Tirkkonen 1977, s. 158.

¹⁰² Lappalainen 2001, s. 190.

¹⁰³ *Voimassa oleva oikeus* tarkoittaa OK:n (571/1948) mukaisia kirjauksia editioon liittyen.

¹⁰⁴ *Asiakirjan hallussapitäjällä* tarkoitetaan OK 17:40.2 ja .3 mukaista *asianomaista henkilöä*; Ks. HE 46/2014 vp, s. 101.

¹⁰⁵ KKO 2011:27, kohta 43.

asiakirjan hallussapidon myötä oikeudenkäynnin asianosaista tai osallista. Aiemmin todetun mukaisesti oikeudenkäynnin asianosaiselle ei voida asettaa uhkasakkoa editiovelvollisuuden laiminlyönnistä. Sen sijaan asiakirjan hallussapitäjälle sanktio on mahdollista langettaa (OK 17:40.3). Sanktiouhkaisuus on sinänsä prosessioikeuden näkökulmasta helposti hahmotettavissa. Asianosainen on jo ikään kuin tuomioistuimen kontrollissa ja asianosaisen käyttäytyminen, kuten velvoitteiden laiminlyönti, koituu suoraan hänen intressissään olevan asian haitaksi. Sen sijaan oikeudenkäynnin ulkopuolinen henkilö, jonka hallussa asiakirja tai esine on tai väitetään olevan, ei koe veloitteen laiminlyönnistä haitallisia seurauksia, ellei hänelle ole mahdollista langettaa uhkasakkoa.

Leppänen pitää valmistelun ja asianosaisen aseman kannalta erityisen ongelmallisena sitä tilannetta, että asianosaiselle edullinen todiste, kuten asiakirja on toisen henkilön hallussa, eikä asianosainen itse tiedä, eikä toinen asianosainen ilmoita hänelle itselleen epäedullisen todisteen olemassaolosta.¹⁰⁶ Selvää on, että asianomaisen ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönti ei ole sanktioitu. Tätä puoltaa se ajatus, että henkilö, jonka hallussa asiakirja on, ei voi tietää asiakirjalla olevan merkitystä oikeudenkäynnin asianosaiselle. Ainoastaan siinä tapauksessa asiakirjan hallussapitäjälle voi joutua pakkokeinojen kohteeksi, jos asiakirjan olemassaolosta on vahva oletama eikä asiakirjan hallussapitäjä ole valmis sitä sovinnolla luovuttamaan. Tällöin lähestytään tilannetta, joka on verrattavissa todistajan oikeudetto- maan kieltäytymiseen todistamasta (OK 17:63).¹⁰⁷ Tulee kuitenkin huomioida, että asiakirjan hallussapitäjä ei rinnastu täysin todistajaan. Todistaja on henkilö, jonka lausumilla on itsessään merkitystä todisteena. Asiakirjan hallussapitäjä on oikeudenkäynnin kannalta ainoastaan henkilö, jolla todiste on hallussaan. Tästä syystä editiovelvollisuus pykälään on tarpeen ollut kirjata sanktio laiminlyönnistä. Asiakirjan hallussapitäjä voidaan mieltää väli- kädeksi, jonka avulla todiste saadaan toimitetuksi tuomioistuimen tarkasteltavaksi.¹⁰⁸

Oikeuskäytännössä asiakirjan hallussapito on omistukseen perustuvaa määräysvaltaa, joka kuitenkin edellyttää tapauskohtaista harkintaa.¹⁰⁹ Tästä oikeuskäytännössä muodostuneesta linjasta voidaan tehdä sen suuntainen päätelmä, että hallussapitoon kajoamisen tulee olla sellainen toimi, että se on mahdollista myös kyseenalaistaa tai selvittää kontradiktorisen

¹⁰⁶ Leppänen 1998, s. 230.

¹⁰⁷ Ks. myös HE 46/2014 vp, s. 117.

¹⁰⁸ Rautio – Frände 2020, s. 281.

¹⁰⁹ KKO 2019:7 kohta 30.

periaatteen mukaisesti asianomaisen kuulemisen myötä. Asiassa keskeistä on asiakirjan sisältö eikä niinkään se, kenellä viime kädessä on tosiasiallinen omistusoikeus fyysiseen asiakirjaan. Näin ollen editiopykälän toisen momentissa tuomioistuimelle asetettu kuulemisvelvollisuudessa on kyse perusoikeudellisesta oikeusturvasta (PL 21 §) eikä omaisuuden suojasta (PL 15 §). Kuulemisperiaatetta toteuttaen asiakirjan hallussapitäjällä on mahdollista vedota seikkoihin, joista tuomioistuin ei välttämättä ole ennen saanut selkoa.

Korkein oikeus vaikuttaa suosivan asiakirjan hallinnan olettaa juridisesta näkökulmasta eikä niinkään tosiasiallisesta näkökulmasta. Ratkaisussa KKO 2019:7 korkein oikeus piti osakeyhtiöoikeuden mukaista omistuksen ja johdon erillisyyttä merkittävämpänä argumenttina kuin sitä, että editiomääräyksen kohteena olevilla henkilöillä oli melko todennäköisesti tosiasiallinen pääsy asiakirjoihin.¹¹⁰ Ratkaisussa editiomääräyksen kohteena olivat asiakirjat, jotka kuuluivat yhdysvaltalaisyhtiölle, jossa henkilöt olivat omistajia sekä hallituksen jäseniä. Korkein oikeus pitäytyi yhtiöoikeudellisessa tulkinnassa eikä tehnyt asiasta hallussapidon näyttökysymystä. Kuriositeettina voidaan mainita, että mikäli editio olisi kohdistettu yhdysvaltalaisyhtiöön, editiovaatimus olisi todennäköisesti menestynyt. Tässä yhteydessä voidaankin korostaa oikeuskäytännössä vahvistettua tulkintaa, että hallussapitäjä voi olla myös yhtiö. Henkilölliseen hallussapidon selvittämiseen ei tule tai ainakaan kannata erikseen ryhtyä, jos editiovelvollisuus voidaan osoittaa yhtiölle. Olettama hallussapidosta voidaan kuitenkin johtaa myös tosiasiallisista olosuhteista.¹¹¹ Eli mikäli editiovaatimuksen hakijalla on esittää näyttöä, että esimerkiksi kolmas osapuoli on lähettänyt varmuudella yhtiön perustamiskirjoja asianosaiselle, voidaan editiomääräys näin ollen osoittaa suoraan hänelle. Ruotsin oikeuskäytännön mukaan editiovelvollinen ei voi kieltäytyä lähtökohtaisesti editiosta sillä perusteella, ettei hän omista tai ole oikeutettu asiakirjaa, jos hänellä on asiakirja tosiasiallisesti hallussaan.¹¹² Mikäli asiakirjan todellisesta hallussapidosta on epäselvyyttä, tulee oikeuskäytännön mukaan editiota lähestyä juridisen hallintooletaman mukaan.

¹¹⁰ KKO 2019:7 kohta 33.

¹¹¹ KKO 2019:7 kohta 40: Editiovelvolliset olivat perustaneet yhtiön ja mitä ilmeisemmin näin ollen allekirjoittaneet yhtiön perustamisasiakirjat. Näiden olettamien mukaisesti voi päätellä riittävällä varmuudella, että henkilöillä on ainakin jäljennökset asiakirjoista olemassa. Ks. myös kohta 42: sähköpostiviestit ovat oletettavasti myös vastapuolella hallussa.

¹¹² NJA 2020 s. 664 kohta 12; ks. myös Westberg 2010, s. 680.

3.4 Asiakirjan riittävä yksilöinti

Leppäsen mukaan asiakirja tulee olla riittävän tarkasti yksilöity, jotta vastapuoli tietää mihin hän on velvollinen. Editiomääräyksen tulee olla myös siten yksilöity, että esittämismääräyksen laiminlyönnistä voidaan tarvittaessa asettaa uhkasakko (OK 17:40.3.). Asiakirjan yksilöinnillä on myös se merkitys, että tuomioistuin kykenee arvioimaan, onko asiakirjalla merkitystä asiassa näyttönä (OK 17:8). Merkitystä näyttönä vaatimus on täsmentynyt vuoden 2003 OK:n lakimuutoksessa. Ennen tuota vastapuolen oli pyynnöstä ilmoitettava, *onko hänen hallussaan vastapuolen mainitsema kirjallinen todiste tai esine, jolla voi olla merkitystä asiassa*. Esitöiden mukaan tämä edellytys oli usein mahdotonta toteuttaa ja saattoi johtaa siihen, ettei ratkaisevia asiakirjatodisteita voitu esittää oikeudenkäynnissä. Tämän myötä ehdotettiin lakiin uudistusta, että asiakirjan tai esineen *riittävä yksilöinti* on sopiva tarkkuus. Toisaalta tuolloin katsottiin kuitenkin, että pelkkä asiakirjan lajin tai sen todistusteeman ilmoittaminen ei jatkossakaan riitä, vaan edelleen tietyn asteinen tarkennus on tarpeen.¹¹³

Ratkaisu KKO 2019:7 oli korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä ensimmäinen kannanotto asiakirjan *riittävän yksilöinnin* suhteen.¹¹⁴ Ratkaisussa korkein oikeus asetti lähtökohdaksi sen, että asiakirja tulee yksilöidä niin tarkasti, että esittämismääräyksen saaja pystyy noudattamaan sitä sekä se voidaan tarpeen mukaan panna täytäntöön OK 17 luvun 40 §:n 3 momentin mukaisesti. Lisäksi asiakirjan tulee olla löydettävissä ja erotettavissa haltijansa muista vastaavista asiakirjoista. Yksilöinti on myös osa sitä arvioita, että onko asiakirjalla merkitystä näyttönä tai soveltuuko sen osalta jokin todistamiskielloista.¹¹⁵ Korkein oikeus kuitenkin piti tavoitteena asianosaisen oikeutta ajaa asiaansa sekä aineellisen totuuden selvittämistä yksilöinnin suhteen. Tästä syystä KKO totesi, että yksilöintivaatimuksen tulkinnan tulee olla joustavaa, jotta asiakirjan saaminen todisteeksi ei ole asianosaiselle käytännössä mahdotonta tai kohtuuttoman vaikeaa.¹¹⁶

Ratkaisussa korkein oikeus katsoi, että yksilöintivaatimus oli täyttynyt esitettäväksi vaadittujen yhtiön tilinpäätösten, perustamisasiakirjojen, osakassopimuksen, asiakassopimusten

¹¹³ HE 32/2001 vp, s. 49.

¹¹⁴ KKO 2011:27 ratkaisussa peitetoimintaa koskevien asiakirjat olivat täsmällisesti yksilöity eivätkä ne vuoksi edellyttäneet korkeimman oikeuden arviointia erikseen.

¹¹⁵ KKO 2019:7 kohta 15.

¹¹⁶ KKO 2019:7 kohta 16.

osalta.¹¹⁷ Tilinpäätösten osalta korkein oikeus oli pitänyt riittävänä yksilöintinä sitä, että editiovaatimus kohdistuu tiettyihin vuosiin. Perustamisasiakirjojen ja osakassopimuksen suhteen korkein oikeus piti asiakirjojen *laatua* ja *rajallista määrää* riittävän yksilöinnin kriteereinä. Asiakassopimusten osalta riittävänä yksilöintinä korkein oikeus piti sitä, että editiovaatimus kohdistuu *rajattuihin asiakkaisiin* ja *ajallisesti rajattuihin sopimuksiin* sekä niitä edeltäviin tarjouksiin liitteineen.

Ratkaisussa editiovaatimuksen kohteena oli myös kirjeitä ja sähköposteja. Niiden osalta, jos vaatimus rajataan laajuudeltaan koskemaan vain yhteydenpitoa tiettyihin yksilöityihin sopimuksiin, korkein oikeus ei pitänyt yksilöinnin kannalta ajallista rajausta merkityksellisenä.¹¹⁸ Korkeimman oikeuden mukaan yksilöintivaatimus täyttyy kirjanpidon osalta silloin, kun *tietty ote voidaan erottaa muusta kirjanpidosta* sekä kirjanpidon merkitystä näyttönä ja mahdollista vaitiolo-oikeutta voidaan näiltä osin arvioida.¹¹⁹ Yhtiön laskutuksen osalta yksilöintivaatimus edellytti, että ne rajataan tiettyihin asiakkaisiin.¹²⁰

Näistä edellä mainituista korkeimman oikeuden ratkaisun kohdista voidaan tehdä se johtopäätös, että yksilöintivaatimus rajautuu ensinnäkin ennalta tiedossa oleviin asiakirjoihin. Toiseksi asiakirjojen yksilöinti tulee tehdä riidan intressin puitteissa eli asiakirjoilla tulee olla yhteys todistusteemaan. Tätä voidaan pitää tämän hetken oikeudellisen arvioinnin lähökohta asiakirjojen riittävän yksilöinnin suhteen. Tämä KKO linjaus osaltaan yhdessä esitöiden¹²¹ kanssa poistaa ja estää *discovery*¹²² -tyyppisen asiakirjojen etsimisen tai *fishing expedition*¹²³ -tyyppisen tietojen kalasteluun rinnastuvan todisteiden etsimisen.

3.5 Asiakirjan muoto

Suomalaisessa oikeusjärjestelmässä asiakirjan muoto ei ole ollut ongelma kirjallisen todistelun kannalta. Asiakirjan sisältämällä merkeillä tai asiakirjan materiaalilla ei ole ollut

¹¹⁷ KKO 2019:7 kohta 18.

¹¹⁸ KKO 2019:7 kohta 19.

¹¹⁹ KKO 2019:7 kohta 20.

¹²⁰ KKO 2019:7 kohta 21.

¹²¹ HE 32/2001 vp, s. 49.

¹²² Ks. myös ”access to evidence” Hazard 2016, s. 61.

¹²³ *Fishing expedition* -termi on laajemmin tunnettu Common Law maissa, vaikka sielläkään sillä ei ole varsinaista virallista asemaa ks. lisää Thornburg 2006. Termi voisi suomalaisessa oikeusjärjestelmässä tarkoittaa asiakirja esittämispyyntöjä ja editiokuulustelussa esitettyjä kysymyksiä epäasiallisessa tarkoituksessa. Toisaalta tietojen kalasteluna voitaisiin pitää myös erilaisia tiedusteluja tai keskustelun avauksia, joiden ainoana tarkoituksena olisi selvittää, mitä todisteita henkilöllä on hallussaan.

merkitystä sen kannalta, voidaanko asiakirjaa käyttää todisteena.¹²⁴ Ruotsin korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä on jouduttu ottamaan kantaa siihen, että koskeeko editio myös sähköistä materiaalia.¹²⁵ Suomalaisessa oikeuskäytännössä asiakirjojen sähköistä muotoa ei ole nähty ongelmana.¹²⁶ *Riekkinen* on hahmotellut sähköisen datan rinnastettavaksi myös asiakirjaksi. Jotta data voidaan rinnastaa asiakirjaan, tulee siitä olla ihmisen käsityskyvyllä erotettavissa merkityksellinen tekstisisältö.¹²⁷ Asiakirjan muodolla ei voi olla kovin paljon juridisesti merkitystä siitä syystä, että asiakirjan hallinta voi olla myös jäljennöksen hallussapitoa.¹²⁸ Tätä tulkintaa tukee myös se seikka, että asiakirjat ja tiedot ovat nykyisin pääasiassa sähköisessä muodossa.

Ruotsin oikeuskäytännössä ei ole nähty ongelmana sitä, että editiovelvollisen tulee koota sähköisessä muodossa olevat tiedot luovutettavaan muotoon. Tietojen luovuttamisesta ei siis voi lähtökohtaisesti kieltäytyä, vaikka tietojen luovuttaminen edellyttäisi tietyn määrän työtä.¹²⁹ Vähimmäisvaatimus voisi olla tietojen luovuttaminen esimerkiksi pdf-asiakirjan muodossa. Ruotsin oikeuskäytännössä on kuitenkin nähty tarpeellisena punnita tietojen relevanssia todistelun kannalta ja editiovelvollisen intressiä olla esittämästä tietoja.¹³⁰ Ruotsin oikeuskäytännössä vaikuttaa voitavan edellyttää editiovelvolliselta jonkin asteista aktiivisuutta tietojen luovutettavaan muotoon saattamisen suhteen. Suomessa näihin kysymyksiin ei ole toistaiseksi otettu korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä kantaa.

Voidaan näin ollen tehdä päätelmä, että sähköisen asiakirjan fyysinen hallussapitäjä¹³¹ ei välttämättä ole ainut, johon editiomääräys voidaan kohdistaa. Mikäli asiakirja on pilvipalvelussa, jonne usealla käyttäjällä on tunnukset, voidaan ajatella, että kaikilla heillä on omistukseen perustuvaa määräysvaltaa asiakirjaan. Näin ollen tuomioistuimien voi käyttää editiomääräyksen kohdentamisessa harkintaa siten, että editiomääräyksellä saavutetaan toivottu ja tarkoituksenmukainen lopputulos. Käsittelyperiaatteen mukaisesti editiovaatimuksen esittänyt asianosainen on vastuussa riittävän näytön esittämiseksi myös siitä, että asiakirja on

¹²⁴ Rautio – Frände 2020, s. 268.

¹²⁵ Ks. NJA 2020 s. 373 ”SIE4-filerna”; sekä NJA 1998 s. 829 ”Loggfilerna”.

¹²⁶ Ks. KKO 2019:7, kohta 30: ”asiakirjan hallinta voi olla paitsi asiakirjan tai sen jäljennöksen fyysisistä hallussapitoa myös tähän rinnastuvaa, lähinnä omistukseen perustuvaa määräysvaltaa asiakirjaan.”

¹²⁷ *Riekkinen* 2019, s. 379.

¹²⁸ KKO 2019:7 kohta 30.

¹²⁹ NJA 2020 s. 373 kohta 9.

¹³⁰ Ks. lisää NJA 1998 s. 829.

¹³¹ Esim. henkilö, jonka omistuksessa tai hallinnassa olevalla palvelimella asiakirja sijaitsee.

henkilön hallussa.¹³² Esitetty päätelmä saa tukea myös Ruotsin oikeuskäytännöstä, jossa on myös todettu, että hallussapito ei edellytä enempään kuin sitä, että henkilöllä on pääsy tietoon fyysisellä tai vastaavalla tavalla.¹³³ Näin ollen jos jollakin on siis pääsy sähköisiin asiakirjoihin tai tietoihin, katsotaan sen lähtökohtaisesti olevan asiakirjan hallussapitoa.

3.6 Liikesalaisuuksien suojan murtaminen editiolla

Oikeudenkäynnin julkisuutta ohjaa *julkisuusperiaate* (PL 21.2), joka on kirjattu lakiin oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (370/2007, myöhemmin YTJulkL) 1 §:ään. Oikeudenkäynnin julkisuus voidaan jaotella *yleisöjulkisuuteen* ja *asianosaisjulkisuuteen*.¹³⁴ Ensiksi mainittuun perustuen kuka tahansa voi olla läsnä oikeudenkäynnissä ja saada tietoa oikeudenkäyntiaineistosta, kuten esimerkiksi siellä esitettävistä asiakirjoista (YTJulkL 3:7.1). Asianosaisjulkisuus tarkoittaa julkisuutta asianosaisiin nähden (YTJulkL 3:12.1). Tuomioistuimeen oikeudenkäyntiä varten toimitetut asiakirjat ovat asianosaisjulkisuuden piirissä.¹³⁵ Näin ollen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusperiaatteiden, etenkin kontradiktorisen periaatteen valossa on katsottava, että kaikki oikeudenkäyntiaineisto on oltava asianosaisten tiedossa ja saatavilla.

OK 17 luvun 9 pykälän 2 momentin mukaan sillä, jolla on tuomioistuimessa oikeus kieltäytyä todistamasta, ei ole velvollisuutta luovuttaa asiakirjaa käytettäväksi todisteena salassapidettävästä tai vaitiolo-oikeuden alaisesta tiedosta. Näin ollen edition suhteen eri asteiset julkisuuden rajoitukset voivat tulla kyseeseen siitä syystä, että asiakirjojen salassapito-intressi voi olla julkisuusperiaatetta vahvempi. Lainsäätäjä on nähnyt tarpeelliseksi siten säätää myös sellaisia rajoituksia, jotka menevät oikeudenkäynnin totuuspyrkimyksen edelle. Näistä vapaan todistelun rajoituksista eli velvollisuudesta tai oikeudesta kieltäytyä todistamasta on säädetty OK:n 17 luvun 10–21 §:ssä. Dispositiivisen riita-asian ja vielä tarkemmin liikesuhteita koskevan riidan kannalta merkittävin rajoitus koskee liike- ja ammattisalaisuuksia.

¹³² Ks. KKO 2019:7 kohta 31.

¹³³ NJA 2020 s. 664 kohta 10; ks. lisää myös NJA 2020 s. 373 ”SIE4-filerna”; sekä NJA 1998 s. 829 ”Loggfilerna”.

¹³⁴ HE 49/2018, s. 29–30.

¹³⁵ KKO 2011:27 kohta 47.

OK 17 luvun 19 pykälän mukaan: ”Liikesalaisuudesta saa kieltäytyä todistamasta, jolleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista”. Pykälän sanamuodosta on tulkittavissa, että lähtökohtaisesti *liikesalaisuuksista*¹³⁶ ei tarvitse todistaa, mutta erittäin tärkeiden syiden ollessa käsillä suoja ei ole ehdoton. Pykälässä on lueteltu mitkä seikat tulee ottaa huomioon arvioitaessa erittäin tärkeitä syitä vaitiolo-oikeuden murtamiseksi. Esitöiden mukaan *asian laadun* arvioinnissa on vaikutusta sillä minkälainen ja kuinka suuri intressi on kysymyksessä. Harkinnassa voidaan ottaa huomioon yleinen kuin myös asianosaisen etu. *Todisteen merkitystä asian ratkaisemisen kannalta* on tarkasteltava siitä näkökulmasta, onko korvaavaa todistelua saatavilla ja onko todisteella vain ilmeisen rajattu näyttöarvo. *Seuraukset todisteen esittämisestä* tulee arvioida sen mukaan, että seuraako todisteen esittämisestä huomattavaa aineellista vahinkoa. Toisaalta seurausten arvioinnista tulee huomioida se mahdollisuus, että todistamiskiellon murtamisen jälkeen todiste voidaan ottaa vastaan siten, ettei siitä tule kuin vain asianosaisjulkista.¹³⁷ Seurasten arvioinnissa tulee huomioida asianosaisten intressit eli myös se, millaista vahinkoa siitä aiheutuu, ettei todistetta esitetä. *Muiden olosuhteiden* arvioinnissa on kyse asianosaisten tasa-arvoiseen kohtelun ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista sekä muista vastaavista edellytyksistä.¹³⁸ Dispositiivisessa riita-asiassa asianosaisen suhtautumisella suojan murtamiseen on merkitystä. Asianosaisen tulee vedota seikkoihin, jotka hän haluaa tuomioistuinten ottavan huomioon harkinnassa todistamiskiellon murtamiseksi.

Ratkaisussa KKO 2019:7 korkein oikeus päätyi murtamaan todistuskiellon yhtiön ja tiettyjen asiakkaiden välisen sähköpostien ja kirjeiden osalta, koska asianosainen ei ollut esittänyt asiassa selvitystä vahingosta, joka tietojen paljastamisesta oikeudenkäynnissä voisi seurata. Korkeimman oikeuden harkinnassa huomioitiin myös se seikka, että asiakirjojen laatimisesta oli kulunut aikaa. Tämän korkeimman oikeuden ratkaisulinja oli ymmärrettävä, koska kaksi vuotta vanhojen viestien julkitulo tuskin enää olisi aiheuttanut siinä määrin haittaa päivittäiselle liiketoiminnalle, kuin niiden esittämättä jättäminen olisi aiheuttanut toiselle asianosaiselle. Etenkin sen vuoksi, että asianosaiset olivat osallisia samoissa yhtiökokonaisuuksissa. Tilanne olisi ollut toinen, jos editiovelvollisella olisi ollut osoittaa, että viestit

¹³⁶ HE 30/1998 vp s. 95: Liikesalaisuudella tarkoitetaan yleensä taloudellisuonteista, lähinnä kaupankäynnin alaan kuuluvia yrityksen salaisuuksia. Liikesalaisuus voi olla myös tekninen salaisuus.

¹³⁷ Ts. todiste otetaan vastaan suljetuin ovin ja määrätään salassa pidettäväksi.

¹³⁸ HE 46/2014 vp, s. 61–62.

sisältävät sellaisia liikesalaisuuksia, kuten esimerkiksi uusia liiketoimintamalleja, joiden paljastuminen toiselle asianosaiselle olisi haitannut esimerkiksi tulevaisuuden liiketoimia. Näiden kysymysten tapauskohtainen- ja kokonaisarvio lopulta ratkaisee sen, kenen asianosaisen intressi on painavampi ja myös sen onko suojan murtaminen haitallisempaa kuin todisteen poisjääminen tuomioistuimen ratkaisuharkinnasta. On myös mahdollista, että asianosainen pitää jotain asiaa liikesalaisuutena, mutta lopulta tuomioistuin käsittelyssä osoittautuu, ettei kyse ole juridisessa mielessä liikesalaisuudesta. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2019:7 korkein oikeus katsoi, ettei osakeyhtiön tilinpäätös ja toimintakertomus sisältäneet yhtiön liikesalaisuuksia, koska ne tulivat joka tapauksessa julkiseksi patentti- ja rekisterihallitukselle (PRH) tehtävän rekisteröinnin yhteydessä.¹³⁹ Yritysten taloustiedot voi kuka tahansa tilata PRH:lta¹⁴⁰. KKO 2019:7 on ollut merkittävä ratkaisu todistuskiellon murtamisen suhteen, kuten myös muuten edition käsitteiden suhteen. Ratkaisun riita-asian vireilletulon jälkeen Suomessa on säädetty liikesalaisuuslaki (595/2018), jonka myötä liikesalaisuusdirektiivi¹⁴¹ pantiin täytäntöön. Uudessa laissa edition kannalta merkittävää oli liikesalaisuuden määritelmän kirjaaminen lakiin.¹⁴² Aiemmin liikesalaisuutta ei ollut määritelty laissa, vaan sen määritelmä muodostui hajanaisesta lainsäädännöstä. Esitöiden mukaan vallitsevaa oikeustilaa liikesalaisuuden määritelmästä ei ollut tarvetta muuttaa, mutta määritelmän kirjaaminen yhteen lakiin oli direktiivin tavoitteiden myötä tarpeen.¹⁴³

Liikesalaisuutta koskevassa todistamiskiellossa on siis kyse liikesalaisuuden paljastumisesta, siten että siitä koituu haitallisia seurauksia asianosaiselle muun muassa edellä esitetyin tavoin. Todistamiskiellon murtamista harkittaessa tulee huomioida, että oikeudenkäynti on lähtökohtaisesti julkista. Kieltäytymisperusteen soveltamisen harkinnassa tulee huomioida, että oikeudenkäynnin julkisuutta voidaan rajoittaa, joka on omiaan lieventämään asianosaiselle koituvia haitallisia seurauksia (YTJulkL 3:10). Liikesalaisuudet, joiden paljastuminen asianosaisille ei aiheuta merkittävää haittaa, ovat siis salattavissa ilman syvempää juridista harkintaa. Tuomioistuimen tuleekin ennemmin harjoittaa harkintaa sen suhteen, jos editiovelvollinen vetoaa siihen, että vaaditut asiakirjat sisältävät liikesalaisuuksia. Toisaalta asiakirjan sisältämä liikesalaisuus ei ole itsessään ongelma asianosaisjulkisuuden kannalta, jos

¹³⁹ KKO 2019:7 kohta 44.

¹⁴⁰ Ks. Patentti- ja rekisterihallitus Virre-tietopalvelu.

¹⁴¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/943, annettu 8 päivänä kesäkuuta 2016, julkistamattoman taitotiedon ja liiketoimintatiedon (liikesalaisuuksien) suojaamisesta laittomalta hankinnalta, käytöltä ja ilmaisemiselta.

¹⁴² Ks. Liikesalaisuuslaki (595/2018) 2 §:n 1 momentti kohta 1.

¹⁴³ HE 49/2018 vp, s. 58.

sillä ei ole merkitystä todisteen kannalta. Esitöiden mukaan tuolloin liikesalaisuuksia sisältävät kohdat voidaan peittää.¹⁴⁴ Tätä tulkintaa tukee myös edellä mainittuja esitöitä aiempi Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2011:27, jossa peitetoimintaa koskevasta raportista ja pöytäkirjasta oli mahdollista peittää tiedot taktisista ja teknisistä menetelmistä sekä toimintaan osallistuneiden henkilöllisyydestä.¹⁴⁵ *Lappalaisen* mukaan, mikäli vain osa asiakirjasta sisältää liikesalaisuuksia, tulee tuomioistuimelle luovuttaa sellainen ote, johon tällaista lailla suojattua tietoa ei sisälly. Jos taas tuomioistuimelle on jo esitetty tällaista aineistoa, tulee tuomioistuimen jättää tällainen aineisto hyödyntämättä todisteena.¹⁴⁶ Tämä näkökanta on mielenkiintoinen ja siihen palataan tutkielmassa myöhemmin käsiteltävän tietosuojan myötä.¹⁴⁷ Tätä tulkintaa voidaan mahdollisesti ulottaa edition ulkopuolelle, myöhemmin tietosuojaa käsittelevässä osiossa tarkemmin ilmenevin tarkoituksin.

Liikesalaisuuden ongelmallisuus todistelussa paikantuukin juuri niihin tilanteisiin, joita varten editio on säädetty. Henkilöllä on hallussaan jokin asiakirja, jolla on merkitystä näyttönä. Henkilö on vastahakoinen esittämään asiakirjan vedoten esimerkiksi siihen, että asiakirjalla ei ole merkitystä riita-asiassa tai että se sisältää liikesalaisuuksia. Tällaisessa tilanteessa tuomioistuimen pitää kyetä arvioimaan asiakirjan merkitys näyttönä todistamiskieltoa vasten. Haasteena on kuitenkin se, että kuinka tuomioistuin voi tämän arvioinnin tehdä, jos asiakirjaa ei ole esitetty tuomioistuimelle. Tuomioistuimella on periaatteessa mahdollisuus lähestyä kysymystä *pro et contra* -punninnalla ja pyrkiä siten tekemään oikea ratkaisu.¹⁴⁸ *Vuorenää* on esittänyt, että olisiko Suomen oikeudessa mahdollista soveltaa sellaista mallia, jossa todistamiskieltoon vetoava voisi kertoa oikeuden puheenjohtajalle yksityisesti, mitä hän tulisi kertomaan.¹⁴⁹ Tämä näkemys lähtökohtaisesti vaikuttaa kontradiktorisen periaatteen vastaiselta sillä, jos tuomioistuin päätykin olla velvoittamatta asiakirjan hallussapitäjää esittämään liikesalaisuutta koskevaa asiakirjaa. Selvää on, ettei jälkikäteinen kontrolli ole mahdollista, koska tuolloin asiakirja paljastuu asianosaiselle ja lopputulema on sama. Keskeinen ongelma oikeusturvan kannalta on kuitenkin juuri se, että oikeudelle esitetään näyttöä, jolla voi olla (ainakin teoriassa) vaikutusta ratkaisun lopputulokseen, mutta toinen asianosainen ei ole tietoinen siitä eikä voi lausua sen suhteen.

¹⁴⁴ HE 46/2014 vp, s. 101.

¹⁴⁵ KKO 2011:27 kohta 57.

¹⁴⁶ Lappalainen 2001, s. 191.

¹⁴⁷ Ks. 6.3 Editio ja henkilötietojen suoja.

¹⁴⁸ Ks. lisää esim. Åqvist 2007.

¹⁴⁹ Vuorenää 2020, s. 54–55.

Vuorenpään mallin kehittyminen käytännöksi edellyttäneee vielä syvempää oikeustieteellistä tarkastelua, johon tämän tutkielman puitteissa ei ole mahdollista enempää syventyä. Sen sijaan jo nykyisellään etenkin yritysten välisissä riita-asioissa käytettävissä oleva keino on *oikeustieteellisten asiantuntijalausuntojen antaminen*.¹⁵⁰ OK 17 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan:

Tuomioistuin soveltaa lakia viran puolesta. Asianosainen saa antaa tuomioistuimelle kirjallisen selvityksen siitä, miten lakia olisi sovellettava. Selvityksen laatijaa tai muuta henkilöä voidaan kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, jos tuomioistuin katsoo sen tarpeelliseksi.

Vedotakseen todistamiskieltoon asiakirjan hallussapitäjä voi antaa tuomioistuimelle kirjallisen selvityksen liikesalaisuuden suojan soveltamisesta. Selvityksen laatija voi luottamuksellisesti arvioida vaikuttaako siltä, että asiakirja sisältää liikesalaisuuksia. Selvityksen laatija voi tehdä juridisen intressiarvion liikesalaisuuksista ja niiden paljastumisesta koituvista haittavaikutuksista. Kuitenkin on syytä täsmentää, että esitöiden mukaan oikeustieteellisen selvityksen laatija ei ole OK 17 luvussa tarkoitettu todistaja tai asiantuntija eikä muukaan todistuskeino. Selvityksen laatijaa ei voida siten myöskään sakon uhalla kutsua tai noutaa tuomioistuimeen eikä hän anna oikeudessa vakuutusta. Selvityksen laatija ei myöskään voi syyllistyä perättömään lausumaan antaessaan lausunnon lainsoveltamiskysymyksestä. Tämä ei kuitenkaan poissulje sitä, etteikö selvityksen laatija voi olla asianosaisen avustajaan tai asiamieheen OK 17 luvun 22 §:n 2 momentin mukaisessa suhteessa.¹⁵¹

Toisaalta on silti syytä huomioda, että todistamiskielto on säädetty henkilön suojaksi. Henkilön tulee näin ollen voida luottaa myös siihen, että tuomioistuin huomioi asianosaisten oikeudet tasavertaisesti ilman, että liikesalaisuudesta huolimatta asiakirjan esittämisvelvollisuus on lähtökohta. Tuomioistuimen tulee saada riittävä selvitys asianosaisten intresseistä, jotta tasapuolinen arviointi on mahdollista. Dispositiivisessa riita-asiassa korostuuakin asianosaisen oma aktiivisuus, mutta toisaalta myös käytettävissä olevat resurssit. Tuomioistuin arvioi niin liikesalaisuuksien kuin edition osalta vain niitä seikkoja, jotka ovat saatettu tuomioistuimen tietoon. Tuolloin huolella laaditut oikeustieteelliset asiantuntijalausunnot,

¹⁵⁰ HE 46/2014 vp, s. 50–51.

¹⁵¹ HE 46/2014 vp, s. 51.

kumman asianosaisen esittäminä tahansa, vaikuttavat merkittävästi tuomioistuimen arviointiin intressipunninnan suhteen.

3.7 Muutoksenhaku

Kysymykseen siitä, voiko editio saada oikeusvoimavaikutusta on vastattu oikeuskäytännössä siten, että editiomääräys on täytäntöönpantavissa vain siinä oikeudenkäynnissä, jossa se on annettu. Ratkaisun Vaasan hovioikeus 23.2.2022 t. 63 mukaan editiovaatimus ei ole itsenäinen kannevaatimus eikä editiomääräys ole verrattavissa tuomioon tai muuhun aineellisoikeudelliseen tai prosessuaaliseen päätökseen. Editiossa on kyse tuomioistuimen prosessijohtoon liittyvästä menettelyratkaisusta.¹⁵² Edition muutoksenhaku on kirjattu lakiin ja pääsäännön mukaan editiota koskeviin päätöksiin haetaan muutosta pääasian yhteydessä (OK 17:68.1). Tämä tarkoittaa sitä, ettei muutosta voida lähtökohtaisesti hakea erikseen valittamalla. Sääntöön on kuitenkin olemassa poikkeuksia, kuten se, jos päätös koskee uhkasakkoon tuomitsemista (OK 17:68.1 kohta 1). Uhkasakkoa koskeva muutoksenhaku tulee kyseeseen edition osalta, jos sellainen on asetettu tehosteeksi editiomääräyksen noudattamatta jättämisestä. Edition kannalta mielenkiintoinen poikkeus on pykälän 3 momentin kirjaus, jonka mukaan:

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, tuomioistuin voi määrätä, että päätökseen haetaan muutosta erikseen, jos päätöksen sisältö huomioon ottaen muutoksenhaku pääasian yhteydessä olisi hyödytöntä ja asianomaisen henkilön oikeusturva edellyttää erillistä muutoksenhakuoikeutta tai jos siihen on muuten erittäin painavat syyt. Muutoksenhakemus on käsiteltävä kiireellisenä.

Tämä 3 momentin kirjaus otettiin oikeuden käymiskaareen 17 luvun uudistuksen yhteydessä vuonna 2015. Aiemmin erillinen muutoksenhaku editiosta ei ollut edes poikkeuksellisesti mahdollista, koska editiopäätös miellettiin valmistelussa annetuksi erilliseksi päätökseksi. Tuomiovirhekantelu ei soveltunut suoraan editiopäätöksen, koska päätös ei ollut lopullinen. Näin ollen ennen 2015 vuoden 17 luvun uudistusta, editioon oli mahdollista hakea muutosta

¹⁵² Ks. myös KKO 1998:129: jos valituksen takia asiakirjojen esittämisvelvollisuutta koskeva ratkaisu kumotaan, ei asiakirjoja tällöin oteta todisteina huomioon pääasiaa ratkaistaessa, vaan ratkaisu tehdään muun oikeudenkäyntiaineiston pohjalta.

vain pelkästään pääasian yhteydessä.¹⁵³ Uudistuksen esitöiden mukaan pääsääntöön oli tarpeen tehdä poikkeus. Erillinen muutoksenhaku oli tarpeen säätää niitä tilanteita varten, kun tuomioistuimien ei hyväksynyt väitettä todistamiskiellon käsillä olosta ja kun todistamisesta seurasi erityisen arkaluonteisen tiedon ilmi tuleminen eikä asian käsittely suljetuin ovin¹⁵⁴ ollut riittävä toimi. Riita-asioiden osalta erillinen muutoksenhaku tulee kysymykseen muun muassa silloin kun asiakirjan hallussapitäjä väittää asiakirjan sisältävän esimerkiksi erittäin arvokkaan liikesalaisuuden. Ylipäätään erillinen muutoksenhaku todisteen epäämistä koskevan päätöksen takia voi tulla harkittavaksi, jos todisteella on asian kannalta ratkaisevaa merkitystä ja se on esitettävissä vain lyhyessä aikaikkunassa. Edellä mainituissa tilanteissa kyse on muutoksenhaun yleisistä perusteista. Sen sijaan 3 momentissa mainituilla *erittäin painavilla syillä* on painoarvoa asian ollessa oikeudellisesti tulkinnanvarainen ja joka voi johtaa asian käsittelyyn hyvin laajasti uudestaan, jos muutoksenhakutuomioistuin asettuu eri kannalle.¹⁵⁵

¹⁵³ Ratkaisussa KKO 1998:129 oli kyse siitä, voiko asiakirjojen esittämiseen velvoittava päätös olla tuomiovirhekantelun kohteena. Korkein oikeus katsoi, ettei editiopäätös ollut rinnastettavissa lainvoimaiseen tuomioon.

¹⁵⁴ YTJulkL 3 luvun 10 §:n mukaan oikeudenkäyntiasiakirjat voidaan määrätä salaisiksi, jolloin kaikilla käsittelyyn osallistujilla on salassapitovelvollisuus.

¹⁵⁵ HE 46/2014 vp, s. 122.

4 YLEINEN TURVAAMISTOIMI

4.1 Yleisluontoinen turvaamismenettely

OK 7 luvussa säädetään turvaamistoimista, joita ovat saamisen turvaaminen (OK 7:1), paremman oikeuden turvaaminen (OK 7:2) ja muun tyyppisen oikeuden turvaaminen (OK 7:3). Historiallisesti turvaamistoimi on kuulunut ulosotonhaltijan¹⁵⁶ lainkäyttötehtäviin. Vuoden 1993 alioikeusuudistuksen myötä turvaamistoimen päättäminen siirtyi vuosisatojen jälkeen takaisin tuomioistuimelle ja turvaamistoimipäätösten täytäntöönpano jäi ulosottoviranomaiselle.¹⁵⁷ Tässä yhteydessä kirjattiin lakiin mahdollisuus myös muun tyyppisen kuin saamisen tai paremman oikeuden turvaamiseen. Aiemmin ulosottolain 7 luvun 4 §:ssä oli säädetty myös kuolinpesän osakkuuteen ja yhteisöomistukseen perustuvien vaateiden sekä puolison tasinko-oikeuden turvaamisesta. Lainsäädännöstä puuttui kuitenkin niin sanottu yleisluontoinen turvaamismenettely.¹⁵⁸ Tältä osin Suomen lainsäädäntö oli myös kansainvälisesti vertaillen puutteellinen.¹⁵⁹ Lisäksi kansainvälisten sopimusvelvoitteiden valossa yleinen turvaamistoimi nähtiin tarpeellisena. EIS 6 artiklan 1 kappaleen mukaan jokaisella on oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva asia riippumattoman ja puolueettoman tuomioistuimen käsiteltäväksi. Vastaava kirjaus on KP-sopimuksen 14 artiklan 1 kappaleessa. Edellä mainittuihin syihin perustuen OK:n 7 lukuun lisättiin 3 §, jonka mukaan:

Jos hakija saattaa todennäköiseksi, että hänellä on vastapuolta vastaan muu kuin 1 tai 2 §:ssä tarkoitettu oikeus, joka voidaan vahvistaa ulosottokaaren 2 luvun 2 §:n 1–4 kohdassa tarkoitettulla ratkaisulla, ja on olemassa vaara, että vastapuoli tekemällä jotakin, ryhtymällä johonkin tai laiminlyömällä jotakin tai jollakin muulla tavoin estää tai heikentää hakijan oikeuden toteutumista tai olennaisesti vähentää sen arvoa tai merkitystä, tuomioistuin voi:

- 1) sakon uhalla kieltää vastapuolta tekemästä jotakin tai ryhtymästä johonkin;
- 2) määrätä vastapuolen sakon uhalla tekemään jotakin;
- 3) oikeuttaa hakijan tekemään tai teettämään jotakin;
- 4) määrätä vastapuolen omaisuutta pantavaksi toimitsijan haltuun ja hoitoon; tai
- 5) määrätä jostakin muusta toimenpiteestä, joka on tarpeen hakijan oikeuden turvaamiseksi.

¹⁵⁶ HE 106/1995 vp, s. 4: ”Alkuperäisen ulosottolain mukaan ulosottoasioiden käsittely ja tutkiminen kuului ulosotonhaltijalle, jona maalla oli käskynhaltija ja kaupungissa maistraatti. Ulosottoasioiden täytäntöönpano kuului maalla kruununvoudille ja kaupungissa kaupunginvoudille.”

¹⁵⁷ HE 179/1990 vp, s. 3.

¹⁵⁸ HE 179/1990 vp, s. 14.

¹⁵⁹ HE 179/1990 vp, s. 7.

Esitöiden mukaan 3 §:ssä mainittujen toimenpiteiden tarkoitus ei ole välttämättä ainoastaan turvata hakijan oikeuden toteutuminen myöhemmässä oikeudenkäynnissä ja täytäntöönpanossa. Tarkoituksenmukaista voi olla myös järjestellä yleisellä turvaamistoimella jokin asi-antila väliaikaisesti esimerkiksi oikeudenkäynnin aikana. Vuoden 1993 lakiuudistuksen jäl-keen *Havansi* on luonnehtinut, että yleisellä turvaamistoimella voidaan turvata lähes kaiken-laisia oikeuksia ja oikeudellisia vaateita tai etuuksia. Yleisen turvaamistoimen toteutusmuo-tojen keinovalikoima on joustava ja monipuolinen. Tuomioistuin ”räätälöi” toteutusmuodon kussakin yksittäistapauksessa vastaamaan kyseisen tapauksen ominaispiirteitä. *Havansin* mukaan yleisellä turvaamistoimella voidaan turvata asiakirjan säilyminen vahingoittumat-tomana asian vireilletuloon asti.¹⁶⁰ *Havansi* onkin aikoinaan jättänyt tulevien vuosien varaan sen, millaiseksi yleisen turvaamistoimen soveltamisala asettuu.¹⁶¹ Myöhemmin *Lappalainen* ja *Hupli* ovat esittäneet, että yleisen turvaamistoimen ulkorajat ovat edelleen muovautu-massa oikeuskäytännössä, niin urheiluun, työelämään ja yksityisyyden suojaan¹⁶² liittyvissä konflikteissa sekä todistus oikeudellisen editiovelvollisuuden osalta.¹⁶³ Voidaan edelleen to-deta, että nykyäänkin Suomessa on verrattain niukasti oikeuskäytäntöä yleisen turvaamistoi-men soveltamisalasta.

4.2 Yleisen turvaamistoimen yhteys pääasiaan

Myönteisen turvaamistoimipäätöksen jälkeen hakijalla on kuukausi aikaa panna pääasiassa kanne vireille tai saattaa asia käsiteltäväksi sellaisessa menettelyssä, joka johtaa täytäntöön-panokelpoiseen ratkaisuun (OK 7:6.1). Turvaamistoimi ei näin ollen ole irrallinen toimen-pide, jonka myötä hakija saa nauttia oikeudestaan ilman lisätoimia. Turvaamistoimi on tar-koitettu väliaikaiseksi toimeksi estämään oikeuden loukkaus. Väliaikaisen toimenpiteen eh-tona on, että hakija tulee nostaa kanne pääasiassa. Kanteessa hakija pyytää tuomioistuimelta oikeussuojaa joltakin hänelle negatiiviselta toiminnalta. Turvaamistoimea voidaan hakea myös oikeudenkäynnin vireilletulon jälkeen, mutta ei lähtökohtaisesti enää pääasian oikeu-denkäynnissä annetun tuomion jälkeen. Tämä on ymmärrettävissä sen suhteen, että turvaa-mistoimella turvataan pääasian oikeudenkäynnin funktio ja turvataan tuomioistuimen

¹⁶⁰ *Havansi* 1994, s. 67–68.

¹⁶¹ *Havansi* 1994, s. 54–55.

¹⁶² Ks. 6.1 Tietosuojaja prosessioikeudessa.

¹⁶³ *Lappalainen – Hupli* 2021, Erityiset prosessilajit ja vaihtoehtoinen riidanratkaisu: 1.3 Turvaamisprosessit: Turvaamistoimikelpoiset vaadetyypit.

ratkaisun lopputuloksen täytöntöönpantavuus. Turvaamistoimen tarkoitus ei ole asettaa vastaajalle lopulliseksi tarkoitettua velvoitetta.¹⁶⁴ Turvaamistoimella ei siis vahvisteta jonkun oikeuden olemassaoloa, vaan estetään uhkaava oikeudenloukkaus tai rajoitetaan sitä. Pääasian käsittelyn myötä ratkaistaan, onko kyse oikeudenloukkauksesta ylipäätään. Näin ollen, mikäli oikeuden loukkaus on jo päässyt tapahtumaan, ei pääasian ratkaisulla ole muuta vaikutusta kuin asianosaiselle vahingonkorvausvelvollisuuden langettaminen. Tällöin esimerkiksi liikesalaisuus on jo paljastunut ja liiketoiminnallinen etu menetetty. Pahimmassa tapauksessa ilman turvaamistoimea tietyn elinkeinon harjoittaminen voi liikesalaisuuden paljastumisen myötä käydä liiketoiminnallisesti kannattamattomaksi.

Oikeuskäytäntö vahvistaa myös edellä esitetyn muotoilun. Ratkaisussa KKO 2003:102 oli kyse siitä, että pitääkö turvaamistoimi peruuttaa sellaisen väitteen vuoksi, että kyseessä oleva kanne ei ole pääasiakanne suhteessa turvaamistoimeen. Korkein oikeus linjasi, että vaikka käräjäoikeus oli vahingonkorvauskannetta ratkaistaessa joutunut ottamaan kantaa siihen, onko Y Oy:n vastapuolet syyllistyneet kanteessa väitettyihin tekoihin, ei tällä tuomiolla vahvisteta turvaamistoimihakemuksessa tarkoitettua oikeutta. Korkeimman oikeuden linja on ymmärrettävä, koska turvaamistoimi ei palvellut vahingonkorvaussaatavan turvaamista eikä näin ollut sen suhteen välttämätön. Näin ollen kanteeseen liittyvä yhteys puuttui ja kyseessä ei ollut myöskään ulosottokelpoinen päätös suhteessa haettuun turvaamistoimeen. Y Oy:n olisi siis tullut nostaa erikseen sellainen kanne, esimerkiksi kieltokanne, jonka perusteella turvaamistoimi olisi voinut pysyä voimassa.¹⁶⁵

4.3 Vaade- ja vaaraedellytys

Turvaamistoimen edellytyksenä on, että on olemassa vaara (*vaaraedellytys*), että vastapuoli tekemällä jotakin, ryhtymällä johonkin, laiminlyömällä jotakin tai jollakin muulla tavoin estää tai heikentää hakijan oikeuden toteutumista tai muulla tavoin menettelemällä olennaisesti vähentää sen arvoa tai merkitystä. Esitöissä mainitaan esimerkkitalanteita, kuten kiinteistön omistajan metsänhakkuu tai soran- tai mullan myyminen, joiden myötä turvaamistoimen hakijan käyttöoikeus voi olla vaarassa heiketä. Esitöissä mainitaan myös, että yleisellä turvaamistoimella voidaan turvata oikeutta tiettyyn valmistusmenetelmään tai muuhun liikesalaisuuteen, estämällä vastapuolta paljastamasta liikesalaisuutta kolmannelle. Yleisellä

¹⁶⁴ Linna 2018, s. 103.

¹⁶⁵ Ks. myös KKO 2016:14 turvaamistoimen tulee liittyä pääasiaan.

turvaamistoimella voidaan estää myös riidan vastapuolta aloittamaan sellaista liiketoimintaa, josta hän on luvannut pidättäytyä tai jonka harjoittaminen on häneltä kielletty.¹⁶⁶ Esitöissä on muitakin käytännön esimerkkejä tilanteista, joissa yleinen turvaamistoimi voi tulla kysymykseen. Yhteistä näille esimerkeille on se, että niissä on kyse tilanteista, joissa on olemassa jokin kiistaton oikeus, johon on vaarassa kohdistua vaikutuksiltaan negatiivisia toimia jonkun tahon toimesta (vaaraedellytys). Yleisellä turvaamistoimella voidaan tällaiset toimet estää tai niiden vaikutusta vähentää. Turvaamistoimen hakijalla tulee siis osoittaa, että hänellä on vastapuolta vastaan muu kuin OK 7 luvun 3 § mukainen muu oikeus, joka voidaan vahvistaa ulosottokaaren 2 luvun 2 §:ssä tarkoitetulla ratkaisulla (vaade-edellytys).¹⁶⁷

Turvaamistoimessa on kysymys konkreettisesta oikeudesta, joka vaikuttaa esitöiden mukaan liittyvän lähimmiten omaisuudensuojan piirissä oleviin oikeuksiin, kuten varallisuus oikeudellisiin suhteisiin. Turvaamistoimi kytkeytyy ennen kaikkea tilanteeseen, jossa taustalla on erimielisyys tapahtumasta tai tekemisestä, joka loukkaa tai vaarantaa olemassa olevaa oikeutta. Esitöiden mukaan se miksi turvaamistoimipykälät on sijoitettu OK:een johtuu siitä, että turvaamistoimessa on yleensä kysymys sellaisesta tilanteesta, jossa sama tuomioistuin päättää ennen varsinaisen riita-asian käsittelyä tai sen aikana samassa asiassa annettavasta turvaamistoimesta.¹⁶⁸

4.4 Yleinen turvaamistoimi edition mahdollistajana

Lähtökohtaisesti OK asiakirjan saaminen osaksi oikeudenkäynnin todistelua edellyttää editiomääräyksen antamista, ellei asianosaisen esittämä pyyntö todisteen vapaaehtoisesta toimittamisesta ole tuottanut tulosta. Mikäli editiomääräystä ei anneta, asianosaisella ei ole esittää väitteidensä tueksi riittävää näyttöä. Tämän seurauksena asianosaisen oikeus voi estyä tai heiketä. Editiomääräyksen antamiseksi tulee olla oletama siitä, että asiakirja on tietyn henkilön hallussa ja sillä on merkitystä asiassa sekä se on riittävästi yksilöity. Riidan osapuolilla voidaan ajatella olevan tieto asiakirjan olemassaolosta jo ennen riidan vireilletuloa. Osapuolet eivät välttämättä miellä tai osaa ajatella asiakirjan merkitystä todisteena vasta kun osapuolten välille syntyy erimielisyyttä. Lisäksi editio koskee lähtökohtaisesti vireillä olevia

¹⁶⁶ HE 179/1990 vp, s. 14.

¹⁶⁷ Jokela 2012 s. 147.

¹⁶⁸ HE 179/1990 vp, s. 10.

oikeudenkäyntejä. Soveltuuko siis yleinen turvaamistoimi todistelun turvaamisen ensitoimeksi?

Editiota ja turvaamistoimia vertaillaessa voidaan todeta, että ne ovat luonteeltaan erilaisia toimia, vaikka niiden kohteena saattaa ulkoisesti tarkastellen olla sama asiakirja. Ratkaiseva ero näiden kahden toimenpiteen välillä on se, että turvaamistoimi kohdistuu henkilöllä olevan aineellisen oikeuden turvaamiseen. Editio sen sijaan kytkeytyy asianosaisen muodolliseen oikeuteen esittää haluamansa näyttö. Molemmat ovat sinänsä henkilön oikeussuojakeinoja ja turvaavat henkilöiden oikeuksia. Turvaamistoimi saatetaan oikeuden arvioitavaksi pääasian ratkaisun yhteydessä. Tuolloin arvioidaan, onko vaara oikeuden loukkaamisesta ollut todellinen. Editiovaatimus esitetään valmistelussa, jolloin tuomioistuimien arvioi onko sillä merkitystä asianosaisen esittämän näytön suhteen. Turvaamistoimessa kyse on ensitoimesta, jonka päämäärää on estää ja kieltää jokin henkilön oikeudelle haitallinen toimi. Turvaamistoimella estetään esimerkiksi vahingot tai rajoitetaan lisävahinkojen syntymistä henkilön omaisuudelle. Editioon liittyy oikeudenmukaisen ratkaisun saamiseen tuomioistuimessa ja oikeuteen tulla kuulluksi. Nämä ovat henkilöön kohdistuvia oikeuksia.

Näin ollen editio avulla osoitetaan jonkun tosiseikan olemassaolo eli editio kohteena ei ole toiminta tai teko, vaan oikeudenkäynnissä esitettävä todiste, joka voi olla asiakirja tai esine. Sinänsä molemmissa turvaamistoimissa ja editiossa henkilölle asetetaan velvoite. Turvaamistoimen osalta se on esimerkiksi pidättäytyminen asiakirjan hävittämisestä. Editio osalta se taas voi olla asiakirjan esittäminen. Turvaamistoimessa torjutaan henkilön oikeuksille aiheutuvaa vaaraa. Editiossa sen sijaan määrätään henkilö esittämään asiakirja, joka on hänen hallussaan, jotta henkilön oikeus tulla kuulluksi ja esittää haluamansa näyttö on mahdollista toteutua. Turvaamistoimessa on kyse siis siitä, että hakijan oikeus on vaarassa heiketä, ennen kuin asia saatetaan tuomioistuimen arvioitavaksi (kiire-elementti). Vastavuoroisesti voidaan ajatella, että ilman editiomääräystä ei henkilön oikeuden olemassaoloa voida vahvistaa. Editio on siis keskeneräisen oikeuden turvaksi, kun taas turvaamistoimen perusteena on olemassa oleva oikeus. Näin ollen kyseessä on luonteeltaan erilaiset oikeussuojakeinot, vaikka sinänsä niiden kohde voi olla sama.

4.5 Yleinen turvaamistoimi osana todistelun turvaamista

Esitöiden mukaan yleisen turvaamistoimen soveltuminen todistusaineiston turvaamiseen ei ole ollut oikeuskäytännössä selvä.¹⁶⁹ Edelleenkin lain sananmuoto ja esityöt eivät tarjoa suoranaista tulkinta-apua yleisen turvaamistoimen soveltamiseen. Oikeuskäytännössä asiaan on kuitenkin jonkin verran otettu kantaa. Esimerkiksi ratkaisun KKO 2003:12 lopputuloksesta voidaan tehdä se vastakohtaispäätelmän (e contrario)¹⁷⁰, että kyseisessä tapauksessa todistelun turvaaminen yleisellä turvaamistoimella olisi ollut mahdollista, mikäli pääasiassa olisi nostettu kanne. Ratkaisu Helsingin hovioikeus 15.12.2020 t. 1729 jättää myös yleisen turvaamistoimen soveltamisen avoimeksi. Ratkaisussa käsiteltävä asia koski tasinkosaatavaa, joka liittyi keskeneräiseen ositusmenettelyyn. Pesänjakajalla on pesän suhteen yksinomainen toimivalta, joten tasinkosaatava ei tule siten myöhemmin ratkaistavaksi tuomioistuimessa pääasiakanteena, joka on yleisen turvaamistoimen edellytys. Tuomioistuimen tuli siten hylätä hakemus.

Hovioikeuden ratkaisun perusteluja voidaan hyödyntää paremman puutteessa tulkittaessa yleistä turvaamistoimea. Ratkaisusta ei kuitenkaan ilmene oikeustilaa selventävää argumentointia, enemmän siitä välittyy jopa kielteinen kanta yleisen turvaamistoimen soveltamisesta todistelun turvaamiseen. Hovioikeus tuo argumenteissaan ilmi, että oikeudenkäyntiä edeltävää todistelun turvaamista koskevaa erityistä säännöstä ei ole kirjattu lakiin, vaan todisteiden hankkimisesta oikeudenkäynnin eri vaiheissa on säädetty mainituissa oikeudenkäymiskaareen säännöksissä ja erityislaissa. Turvaamistoimilainsäädännön esitöissä ei ole taasen tuotu ilmi, että todistelun hankkimista koskevia OK säännöksiä tulisi muuttaa. Hovioikeuden ratkaisussa tuodaan esiin myös Suomen oikeudessa jo ennestään vallinnut kielteinen kanta discovery-menettelyä ja todisteiden ennakkollista etsimistä kohtaan. Ratkaisussa nostetaan esille myös oikeuskirjallisuudessa esitetty kanta, että OK 7 luvun 3 §:ssä mainituilla *oikeudella ja etuudella* tarkoitetaan yksityisoikeudellisia oikeuksia, eikä oikeuksia oikeudenkäyntimenettelyssä. Kielteisen kannan käsittely jatkuu ratkaisussa siten, että lain sanamuodon ja esitöiden vaietessa yleisen turvaamistoimen soveltumisesta todistelun turvaamiseen, ei tule tehdä sitä vastakohtaispäätelmää, että se olisi näin ollen sallittu. Mikäli todistus-oikeutta olisi ollut tarpeen muuttaa, siitä olisi ratkaisun mukaan mainittu lain esitöissä.

¹⁶⁹ Ks. lisää HE 119/1999 vp, s. 2. ja myös HE 46/2014.

¹⁷⁰ Tieteen termipankki 2023, kohta vastakohtaispäätelmä.

Möller kirjoittaa aiheeseen liittyen, että olisi outoa, jos yleisellä turvaamistoimella voidaan kiertää esimerkiksi editiota koskevia yksilöintivaatimuksia. Tuolloin lähestytään discover-tyyppistä todisteiden etsimistä. *Möller* ei kuitenkaan asetu täysin kielteiselle kannalle yleisen turvaamistoimen soveltamisen suhteen. Hänen mukaansa aineellista oikeutta, jota turvaamistoimihakemus koskee, voidaan turvata siten, että esimerkiksi asiakirjaa ei saa hävittää.¹⁷¹ Tämä vahvistanee sitä näkemystä, että todisteiden turvaaminen editiota varten voi olla perusteltua OK 7:3 nojalla.¹⁷²

Hovioikeuden argumentoinnista on mahdollista havaita salliva suhtautuminen yleisen turvaamistoimen soveltamiseen silloin, kun todisteet ovat vaarassa tuhoutua. Joten ratkaisun argumentit eivät lopulta poissulje sitä mahdollisuutta, että todiste voidaan turvata yleisellä turvaamistoimella riita-asia vireilletuloon asti. Huomion arvoista on se seikka, että mikäli todistetta ei kyetä turvaamaan on myöhempi oikeudenkäynti tarpeeton. Turvaamistoimella varmistetaan todisteen esittäminen vireille tulevassa riita-asiassa. Todisteena käytettävää asiakirjaa ei välttämättä tarvitse luovuttaa, jos sen turmeleminen voidaan uhkasakolla estää. Tämä osaltaan tehostaa asianosaisen oikeutta esittää sopivaksi katsomaansa näyttöä.

Yleiseen turvaamistoimeen editio kytkeytyy siten, että asian tullessa vireille voidaan antaa turvatusta asiakirjasta editiomääräys. Määräyksessä asiakirjan hallussapitäjä velvoitetaan esittämään asiakirja. Asiakirjasta tulee siten oikeudessa esitettävä todiste. Tämänkaltaista johtopäätöstä voidaan toisaalta kritisoida siitä, että se eksyy turvaamistoimen alkuperäisestä tarkoituksesta. Toisaalta voidaan argumentoida sen puolesta, että turvaamistoimi on tarkoitettu oikeuksien turvaamiseksi. Näin ollen turvaamistoimella voidaan turvata välillisesti myös oikeutta oikeudenkäyntimenettelyssä, kuten asianosaisen oikeutta esittää haluamansa näyttö (OK 17:1 §). Asianosaisen oikeus voi olla vaarassa esimerkiksi tilanteessa, jossa asiakirja tullaan todennäköisesti hävittämään riita-asian vireilletulon jälkeen.

Savola on artikkelissaan pitänyt mahdollisena yleisen turvaamistoimen hyödyntämistä ennakollisena toimenä myöhemmin esitettävän editiovaateen suhteen. *Savolan* mukaan oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä on katsottu, että editio on oikeus, joka voidaan vahvistaa

¹⁷¹ Ks. myös *Möller* 2001, s. 915.

¹⁷² *Möller* 2001, s. 916.

ulosottolaissa (37/1895 myöhemmin UL)¹⁷³ tarkoitetulla ratkaisulla.¹⁷⁴ *Savola* on tuonut esiin tekstissään muutaman hovioikeuden ratkaisun, joissa on käsitelty turvaamistoimea. Näissä ratkaisuissa yleinen turvaamistoimihakemus on kaikissa hylätty, mutta kyseisten ratkaisujen perusteluista on havaittavissa sallivaa suhtautumista. Ratkaisun Helsingin hovioikeus 14.9.1995 t. 4930 mukaan yleisellä turvaamistoimella voidaan saada oikeudelta määräys asiakirjan esittämiseen, mutta sitä ei ole tarkoitettu todisteiden hankintaan. Ratkaisun Helsingin hovioikeus 16.10.1998 t. 3159 mukaan OK 7:3 nojalla on sinänsä mahdollista määrätä turvaamistoimi todisteiden turvaamiseksi, mutta tapauksessa hakijalla ei ollut vastapuolta vastaan sellaista oikeutta, joka olisi voitu vahvistaa UL 3:1.1 nojalla. Ratkaisussa Helsingin hovioikeus 6.2.1997 t. 333 hovioikeus katsoi, että kysymyksessä oli sellainen kotirauhan ja liikesalaisuuden suojaa loukkaava kotietsintään rinnastuva menettely, johon tarvitaan lain nimenomainen säännös.¹⁷⁵ Ratkaisussa Helsingin hovioikeus 4.11.1999 t. 118 hakija oli vaatinut OK 7:3 nojalla oikeutta saada tutkia vastapuolen liiketiloissa oleville tietokoneille asennetut tietokoneohjelmistot sen selvittämiseksi, onko yrityksellä ohjelmistojen käyttöön oikeuttavat lisenssit. Hovioikeus katsoi, ettei hakija ole oikeutettu OK 7:3 perusteella tutkimaan tietokoneohjelmistoja, vaan yleinen turvaamistoimen edellytyksenä on turvattava oikeus.

Savola luonnehtii yleistä turvaamistoimea ”kaksiteräiseksi miekaksi”, koska toisaalta säännös tarjoaa oikeudellista suojaa hakijan vaarassa olevalle oikeudelle, mutta toisaalta sitä voidaan käyttää prosessuaalisena aseena ja varsinaisen oikeudenkäynnin korvikkeena. Yleinen turvaamistoimi olisi mainitussa tarkoituksessa nimittäin halvempi ja nopeampi tapa kuin varsinainen oikeudenkäynti. Sen avulla voitaisiin saada jo aikaisessa vaiheessa tavoiteltu lopputulos aikaan. Vastapuoli voi turvaamistoimen myötä taipua vastapuolen tahtoon tai suostua neuvottelemaan asiasta siten, että pääasiassa ei ole enää syytä nostaa kannetta, koska erimielisyys on rauennut. *Savola* toteaa oikeudentila olevan epäselvä yleisen turvaamistoimen suhteen, KKO:n ennakkopäätöksen sekä nimenomaisen sääntelyn puuttuessa.¹⁷⁶ *Möller* sen sijaan ottaa artikkelissaan *Savolaa* ahtaamman näkemyksen yleisen turvaamistoimen soveltamisesta. *Möller* toteaa samoin kuin Helsingin hovioikeus¹⁷⁷, että mikäli OK 7:3 §:n säännöksellä olisi ollut tarkoitus muuttaa myös todistusoikeutta, tästä olisi mainittu lain

¹⁷³ Ulosottolaki kumotti 15.6.2007 Ulosottokaarella (705/2007, myöhemmin UK)

¹⁷⁴ *Savola* 2001, s. 458

¹⁷⁵ Ks. myös HE 309/1993 vp. s. 54–55.

¹⁷⁶ *Savola* 2001, s. 458.

¹⁷⁷ Helsingin hovioikeuden ratkaisu 15.12.2020 t. 1729.

esitöissä. Möller nostaa esiin myös saman huolen kuin Savola siitä, että OK 7:3 §:ää voidaan käyttää myös oikeudenkäynnin korvikkeena.

Tässä vaiheessa edition soveltuvuutta arvioitaessa voidaan todeta, että lähtökohtaisesti edition esityöt ja lain sanamuoto viittaavat siihen, että editio on säädetty vireillä olevaa oikeudenkäyntiä varten. Yleinen turvaamistoimi mahdollistaa kuitenkin hypoteettisella tasolla todisteen turvaamisen ennen asian vireilletuloa. Tästä ei ole lainsäädännössä eikä oikeuskäytännössä selvää kieltoa. Vastakohtaispäätelmänä voidaan todeta, että nykylainsäädännön mukaan se voisi olla mahdollista. Kuitenkin yleisesti voidaan todeta, että kanne tai vaatimus voidaan joutua hylkäämään lakiin perusteettomana, kun sille ei ole riittävää normipohjaa. Näin ollen yleisen turvaamistoimen menestyminen voisi olla epävarmaa tai tuomioistuinten ratkaisujen välillä tulkintaeroja. Tässä asiassa lopullisen kannan muodostaminen edellyttää seuraavaksi perehtymistä OK 17 luvun 61 §:n mukaiseen todisteluun vastaisuuden varalle.

5 TODISTELU VASTAISUUDEN VARALTA

5.1 Ennakollinen todistelu editiota edeltävänä toimenä

Todisteena olevan asiakirjan saaminen esitettäväksi editiolla edellyttää sitä, että asia on vireillä tuomioistuimessa. Ennen asian vireilletuloa voidaan todistelua ottaa ennakollisesti vastaan OK 17 luvun 61 §:n mukaan seuraavasti:

Asianomaisen henkilön hakemuksesta kärjäoikeudessa kuullaan todistajaa tai asiantuntijaa taikka esitetään asiakirja tai esine taikka toimitetaan katselmus riita-asiassa, josta oikeudenkäynti ei vielä ole vireillä, jos hakijan oikeus saattaa olla todisteen vastaanottamisen tai katselmuksen toimittamisen varassa. Edellytyksenä on lisäksi vaara, että todistajaa tai asiantuntijaa voidaan vain vaikeuksien kuulla myöhemmin tai että muu todiste häviää tai että se voidaan vain vaikeuksien esittää myöhemmin taikka että katselmus voidaan vain vaikeuksien toimittaa myöhemmin.

Pykälässä on kyse *todistelusta vastaisuuden varalle*¹⁷⁸. Sanamukaisesti tulkiten pykälää sovelletaan silloin, kun asia ei ole vielä vireillä oikeudessa. Lisäksi hakijan oikeus tulee olla todisteen vastaanottamisen varassa ja tulee olla vaara siitä, että todiste häviää tai sen esittäminen myöhemmin on vaikeaa. Pykälän teksti viittaa vahvasti aiemmin esillä olevaan yleiseen turvaamistoimeen, jossa taustalla on myös turvattava oikeus (vaade-edellytys), joka on vaarassa (vaaraedellytys). Tämä haastaa sanamuodollaan jo edellä esitetyn yleisen turvaamistoimen soveltamisen todistelun turvaamiseen. Edelleen, jos huomioidaan sen sijoittuminen OK:n todistelua koskevaan 17 lukuun, voidaan sen tulkita osoittavan lainsäätäjän tahtoa säännellä todistelusta yhdessä OK:n luvussa useamman luvun sijaan.

Todistelu vastaisuuden varalta on ollut kirjattuna OK:een vuosikymmeniä. OK:n vuoden 2015 uudistuksessa sen sijainti 10 §:stä vaihtui 61 §:ään, mutta sisältö pykälässä säilyi kuitenkin pääpiirteissään saman kaltaisena. Uusi pykälä oli silti edeltäjänsä yksityiskohtaisempi ja siinä lueteltiin tarkemmin mitä voidaan asianomaisen hakemuksesta tehdä. Aiemmin laissa ei ollut säädetty rajoituksista sen suhteen, mitä todistuskeinoja voidaan käyttää ennakollisessa todistelussa. Lakia on kuitenkin tulkittu siten, ettei asianosaista ole voitu

¹⁷⁸ Ts. ennakollinen todistelu.

ennakollisesti kuulla todistelutarkoituksessa.¹⁷⁹ Nykyisessä pykälässä ennakkollisen todistamisen keinot ovatkin lueteltu tyhjentävästi.

Hakemuksessa todistelun toimittamiseksi vastaisuuden varalle tulee olla kyse vähintäänkin sellaisesta relevantista tai tarpeellisesta todisteesta, joka otetaan vastaan myös tilanteessa, jossa asiasta on jo nostettu kanne. Tämän vuoksi jo ennakkohakemuksessa tulee olla hahmoteltuna todistusteema. Tämä taas on mahdollista vain, jos siinä vaiheessa itse asiasta on jo riittävä selvä käsitys muodostunut. Muutoin hakemuksessa on vaikea osoittaa ennakkollisen tarpeen olemassaolo.¹⁸⁰ Oikeuskirjallisuudessa on esitetty näkemys, että ennakkollisen todistelun tulee kohdistua kanneperusteeseen eli oikeustositseikkatasoiseen teemaan, mutta todistelu voi kuitenkin kohdistua myös esimerkiksi kompleksiseen tosiseikkaan, kuten lahjaan. Silloin todistelu kohdistuu niin lahjan syntymisen kannalta relevantteihin tosiseikkoihin, kuin myös normatiiviseen ainekseen.¹⁸¹ Tämä sinällään jo poissulkee myös *fishing expedition* -tyyppisen menettelyn, jolla pyritään keräämään ennakollisesti mahdollisimman paljon tietoa vireille tulevasta riita-asiasta.¹⁸²

Ennakollinen todistelu on nykyisin mahdollista vain riita-asioissa, koska rikosasioissa todistelun vastaanottamisesta luovuttiin lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997, ROL) säätämisen yhteydessä. Rikosasioissa ennakkollisen todistelun katsottiin vaarantavan oikeusturvan, koska rikosoikeuden periaatteiden valossa kukaan ei ole velvollinen puolustautumaan, ellei ole tiedossa mistä teosta hänelle vaaditaan rangaistusta.¹⁸³ Rikosprosessi eroaa merkittävästi riita-asiasta juuri oikeudenkäynnin kohteen disponoinnin osalta. Rikosprosessissa syytteen nostaminen tapahtuu esitutkinnan jälkeen. Ilman esitutkintaa ei voida olla luotettavasti selvillä muun muassa siitä, ketkä ovat asianosaisia. Syyte asettaa tuomioistuimen tutkimisvallan rajat, jonka vuoksi todistelua edellyttävien seikkojen ennalta selvittäminen ei ole järkevästi mahdollista. Sen sijaan riita-asiassa asianosaiset ”ajavat” itse asiaansa, jolloin ennen asian vireilletuloa heillä on käsitys siitä, mikä merkitys todisteella on riidan kannalta. Ennakollinen todistelu voidaan ajatella olevan välttämättömyys niissä tilanteissa, joissa esimerkiksi asiakirjan sisällöstä ilmenee keskeisiä seikkoja riita-asian vireille saattamisen suhteen. Ilman todistelua vastaisuuden varalle, koko riita-asian vireillepano voi käydä

¹⁷⁹ HE 46/2014 vp, s. 115; ks. OK (571/1948) 17:10 §

¹⁸⁰ Pölonen – Tapanila 2016, s. 173.

¹⁸¹ Rautio – Frände 2020, s. 336.

¹⁸² Ks. myös Lappalainen 2001, s. 180.

¹⁸³ Ks. tarkemmin HE 82/1995 vp, s. 162.

tarpeettomaksi. Ennakollisen todistelun pykälässä ei ole säädetty hakemuksen muodosta. *Rautio* ja *Frände* esittävät, että kirjallinen hakemus on lähtökohta, mutta hakemus on mahdollista tehdä myös suullisesti. Hakemuksessa tulee ilmoittaa todiste, joka käräjäoikeuden tulee ottaa vastaan sekä minkä todistusteeman näytöstä on kyse. Hakemuksen vireille saattaminen voi tapahtua periaatteessa kumman tahansa kantajan tai vastaajan puolelta tulevassa oikeudenkäynnissä (OK 8.1.1).

Todistelu vastaisuuden varalta hakemus voi aiheuttaa myös toimen sen, että ennen varsinaista asian vireille saattamista asiassa päästään sovintoon. Oikeuskirjallisuudessa tällainen toimi on tunnustettu *ennakollisena vakuutteluna* asianosaiselle. Silloin asiassa on esitettävissä niin painavia todisteita vaatimusten ja väitteiden tueksi, että asiasta ei kannata lähteä riitelemään tuomioistuimeen.¹⁸⁴ *Raution* ja *Fränden* näkemyksen mukaan ennakollisessa todistelussa on kyse todistelusta varmuuden vuoksi, ja jos asia laitetaan myöhemmin vireille, tulee todiste ottaa vastaan vielä erikseen oikeudenkäynnissä. Mikäli todiste olisi tässä välissä hävinnyt, olisi mahdollista käyttää kuitenkin ennakollisesti vastaanotettua todistelua.¹⁸⁵ Saman suuntaiseen näkemyksen ovat esittäneet myös *Pölönen* ja *Tapanila*.¹⁸⁶

Ennakollisen todistelun tarvetta asiakirjojen osalta vähentää se, että asiakirjan jäljennös käy myös todisteena, ellei tuomioistuin määrää, että asiakirja on esitettävä alkuperäisenä (OK 17:39). Sähköisen materiaalin osalta jäljennöstä ei tarvitse juuri pohtia, koska digitaalisten allekirjoitusten yleistyessä alkuperäisellä kappaleella ei sinänsä ole samanlaista merkitystä. Ennemmin merkitystä on sillä, onko asiakirja esimerkiksi luotettavalla tavalla sähköisesti allekirjoitettu tai onko asiakirjan sisältö eheä. Sähköpostiviestien ja liitteiden osalta ei yleensä ole teknisesti yksinkertaisin keinoin osoitettavissa mikä on alkuperäinen tiedosto. Näin ollen alkuperäisyydellä ei ole samanlaista merkitystä kuin fyysisten asiakirjojen kohdalla. Mikäli asianosaisten saatavilla ei ole edes jäljennöstä asiakirjasta, voidaan asiakirja saada hankittua myöhemmin editiolla jonkun toisen henkilön hallusta.

Ratkaisussa Vaasan hovioikeus 23.2.2022 t. 63 on todettu että ”editiovaatimus voidaan tutkia vain, jos pääasia tai oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 61 §:ssä tarkoitettu todistelua vastaisuuden varalta koskeva hakemus on vireillä tuomioistuimessa”. Tämä tarkoittanee sitä,

¹⁸⁴ Lappalainen 2001, s. 180.

¹⁸⁵ Rautio – Frände 2020, s. 335–336.

¹⁸⁶ Pölönen – Tapanila 2016, s. 176.

että tuomioistuimien voi tutkia editiovaatimuksen perusteet, jos ennakkollista todistelua koskeva hakemus on vireillä tuomioistuimessa. Ennen kyseistä hovioikeuden ratkaisua *Rautio* ja *Frände* ovat esittäneet, että tuomioistuimen on perusteltua käyttää todistelun vastaanottamiseen sovellettavia 17 luvun pakkokeinoja myös ennakkollisen todistelun suhteen.¹⁸⁷ Eli editiomääräystä voidaan tehostaa sakon uhalla tai ulosottomies voi noutaa asiakirjan tuomioistuimeen (OK 17:40.3). Sinänsä hovioikeuden ratkaisussa ei tarkemmin oteta kantaa ennakkolliseen todisteluun, vaan todetaan sen kytkeytyvän editioon.

5.2 Ennakollinen todistelu oikeuskäytännössä

Korkeimman oikeuden KKO 2023:18¹⁸⁸ ratkaisu on tärkeä ennakkollisen todistelun oikeustilan selventämisen kannalta. Ratkaisussa korkein oikeus katsoi, että ennakkollista todistelua koskevaa pykälää sovellettaessa voidaan asiakirja määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen editiopykälän nojalla. Ratkaisua voidaan pitää monella tapaa merkittävänä, koska se ensinnäkin vahvistaa sen, että editiomääräys voidaan antaa ennen riita-asian vireilletuloa. Näin ollen todistelun turvaamisen kannalta tärkeä lenkki on vahvistettu oikeuskäytännössä. Voidaan ajatella, että pelkällä yleisellä turvaamistoimella ei ole voitu vielä varmistua siitä, että asiakirja saadaan lopulta osaksi tuomioistuimen ratkaisuharkintaa. Ratkaisussa kyseessä olevaa asiaa aiemmin käsitellyt Helsingin hovioikeus oli katsonut, ettei editiota tule soveltaa kuin vain vireillä olevissa riita-asioissa. Korkein oikeus asetti arvioinnissaan lähtökohdaksi myös sen, että editiosäännös koskee lähtökohtaisesti todistelua vireillä olevassa oikeudenkäynnissä. Tapauksessa asianosaisen vaatimus asiakirjojen suhteen ei liittynyt vireillä olevaan oikeudenkäyntiin, joten asiakirjan esittämisvelvollisuus ei voinut perustua suoraan editiopykälään. Korkein oikeus totesi, ettei esitöistä ollut löydettävissä tulkinta-apua asian ratkaisemiseksi, eikä pykälän sanamuodosta ilmennyt, että pykälän soveltamisen myötä asiakirja voitaisiin velvoittaa tuotavaksi tuomioistuimeen.¹⁸⁹ Ylipäätään pykälässä ei ollut menettelyllisiä ohjeita siitä, mitä säännöksiä noudatetaan todistelua vastaanottaessa. Korkein oikeus

¹⁸⁷ Rautio – Frände 2020, s. 276.

¹⁸⁸ KKO 2023:18 ratkaisussa oli kyse siitä, että yksityistä pysäköinninvalvontaa harjoittava A Oy vaati autonvuokraustoimintaa harjoittavaa B Oy:tä esittämään autojen vuokraamista koskevat sopimusasiakirjat, joista A Oy:n mukaan ilmeni, keneltä A Oy voisi periä niin sanottuja yksityisoikeudellisia valvontamaksuja virheellisen pysäköinnin vuoksi. Korkein oikeus katsoi, että todistelua vastaisuuden varalta koskevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 61 §:ää sovellettaessa voitiin määrätä asiakirja tuotavaksi tuomioistuimeen luvun 40 §:ssä säädetyn menettelyn mukaisesti. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 61 §:ää ei kuitenkaan voitu soveltaa sen selvittämiseksi, kuka on hakijan vastapuoli mahdollisessa saatavan perintää koskevassa riita-asia.

¹⁸⁹ KKO 2023:18 kohta 6; Ks. lisäksi HE 46/2014 vp ja HE 137/1945 vp.

päätyi rakentamaan kannanottonsa tulkiten 17 lukua kokonaisuutena. Korkeimman oikeuden kannanoton mukaan ennakkollisessa todistelussa voidaan kohdistaa esimerkiksi todistajaan 17 luvun mukaisia pakkokeinoja, joten ei ole siten syytä miksi asiakirjan suhteen ei voida asettaa esittämisvelvollisuutta. Korkein oikeus esitti myös huomion, että asiakirja on juuri silloin ”eniten” vaarassa, jolloin se on jonkun muun kuin tulevan oikeudenkäynnin asianosaisen hallussa. Editiolla asetetaan velvoite juuri asiakirjan hallussapitäjälle, jolloin se on tehokas keino saattaa merkityksellinen asiakirja osaksi todistelua. Korkein oikeus myös esitti vastakohtaispäätelmän sen suhteen, että mikäli asiakirjaa ei voitaisi määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen ennakkollista todistelua varten, pykälä ennakkollisesta todistelusta jäisi asiakirjojen suhteen merkityksettömäksi.

Todistelun turvaamista koskeva oikeudentila on ollut epäselvä vuosikymmeniä eikä sitä ole jostain syystä selkeytetty OK:n 17 luvun uudistuksen yhteydessä. Näin ollen korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2023:18 tuo toivotun näkemyksen ennakkollisen todistelun hyödyntämisestä todistelun turvaamiseksi. Ratkaisu korjaa sen puutteen, jonka myötä ennakkollinen todistelu asiakirjojen suhteen on ollut vaarassa jäädä kuolevaksi lainkirjaimeksi. Argumentointi OK 17 luvun hengessä ei sinällään ole vahvalla perustalla, mutta perustelun sijoittaminen todistelun turvaamista koskevaan laajempaan kontekstiin, antaa sille sen riittävän vakuuttavuuden, että se voidaan mitä ilmeisemmin hyväksyä oikeudentilaa selventävänä kannanottona. Nähtäväksi jää tullaanko tämä tulkinta haastamaan tai jopa lakimuutoksella selkeyttämään.

Korkeimman oikeuden toinen merkittävä linjaus ratkaisussa oli se, että ennakkollista todistelua ei voida käyttää sen selvittämiseen kuka on myöhemmin vireille tulevassa riita-asiassa hakijan vastapuoli.¹⁹⁰ Alemmat oikeusasteet olivat olleet asiasta erimieltä. Helsingin käräjäoikeus oli päätöksessään määrännyt asianosaisen esittämään kyseessä olevat asiakirjat. Myöhemmin hovioikeus oli kumonnut tämän päätöksen ja korkein oikeus jätti hovioikeuden päätöksen voimaan. OK 17:61 §:n sanamuodosta ilmenee, että hakijan on yksilöitävä riittäväällä tavalla ennakoitu riita-asia. Täten tuomioistuin voi varmistua siitä, että hakijan oikeus on vaaditun todistelun varassa. Korkein oikeus on todennut, että todistelua on esitettävä kyseessä olevan oikeuden näyttämiseksi sekä hakijan on perusteltava todisteen vaikutus asian ratkaisun kannalta. Ratkaisu osaltaan vahvistaa aiemmin tutkielmassa esille tuodun

¹⁹⁰ KKO 2023:18 kohta 10.

kielteisen kannan todisteiden etsimiseksi discovery-tyyppisesti.¹⁹¹ Vaikka sinänsä henkilön omatoiminen, ilman institutionaalista tukea suoritettu todisteiden kartoittaminen on sallittua, kunhan se ei loukkaa tai vaaranna kenenkään lailla turvattuja oikeuksia.

Todistelu vastaisuuden varalta on ollut kirjattuna pitkään OK:een, mutta sinänsä on kummallista, että sitä ei ole juurikaan käsitelty oikeuskirjallisuudessa tai yleisen turvaamistoimen yhteydessä. Nämä menettelyt ovat kuitenkin luonteeltaan samankaltaisia. Molemmissa taustalla on henkilön oikeuden turvaaminen, joka voidaan osoittaa vähintäänkin todennäköiseksi. Näillä keinoilla tätä oikeutta suojataan siihen asti, kunnes pääasia saatetaan vireille ja todistelu otetaan vastaan. Molempien osalta asia saattaa muuttua vireillä olon aikana siten, että turvaamistoimi tai todisteen merkitys oikeuden kannalta menettää merkityksensä. Tällaisia tilanteita voi olla esimerkiksi yleisen turvaamistoimen osalta se, että vaaraedellytys poistuu eikä turvattava oikeus ole enää vaarassa eikä sitä tarvitse tulevaisuuden suhteen vahvistaa. Ennakollisen todistelun suhteen asianosaiset voivat päästä sovintoon, joka voidaan vahvistaa tuomioistuimessa asianosaisia sitovasti. Ennakolliseen todistelun osalta muutoksenhaku tapahtuu pääasian yhteydessä, kuten edition ja muiden todistelua koskevien päätösten suhteen (OK 17:68 §). Tältä osin todisteiden vastaanottamiseen liittyvä muutoksenhaku ei keskeytä varsinaista hakemusasiaa, vaan sen laillisuus ja oikeudenmukaisuus voidaan tutkia vasta pääasian yhteydessä.

Todistelussa vastaisuuden varalle on nimenomaisesti kyse vain todisteiden vastaanottamisesta. Tuomioistuimen tulee pidättäytyä lausumasta mitään todisteiden näyttöarvosta ennen varsinaista oikeudenkäynnin vireilletuloa, kuten myös tulevan oikeudenkäynnin asianosaisen.¹⁹² Tuomioistuin ei siis ennakollisesti tutki vastaanotettua todistelua. Samoin asianosaisen varsinainen vaatimusten esittäminen ja niihin vastaamisen kehittäminen tulee ajankohtaiseksi vasta riita-asian vireilletulon myötä. *Rautio* ja *Frände* painottavat myös, ettei menettelyllä voida kiertää vaitiolo-oikeutta tai -velvollisuutta koskevaa sääntelyä (OK 17:19 §).¹⁹³ Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö esimerkiksi liikesalaisuus ole murrettavissa erittäin tärkeiden syiden ollessa käsillä.¹⁹⁴ Yksittäistapauksissa tuomioistuimen on syytä olla pidättäytyväinen todistelua vastaisuuden varalle koskevien tulkintojen suhteen. Nimittäin riita-asia,

¹⁹¹ Lappalainen 2001, s. 180; ks. myös Rautio – Frände 2020, s. 276.

¹⁹² Lappalainen–Rautio 2021, Yleistä todistelusta: Todistelumenettelystä: Todistelu vastaisuuden varalta: Edellytykset.

¹⁹³ Rautio – Frände 2020, s. 338.

¹⁹⁴ Ks. myös todistuskeinoneutraalisuus OK 17:9.2; HE 46/2014 vp, s. 25–26, 57.

joka ei ole vielä vireillä on lähtökohtaisesti prosessiperiaatteiden¹⁹⁵ sekä prosessia ohjaavien normien tavoittamattomissa.

Kuten aiemmin on todettu, ratkaisu KKO 2023:18 vahvistaa sen, että editio on osa todistelun turvaamisen keinovalikoimaa. Samalla ratkaisu vahvistaa vallinneen kielteisen kannan todisteiden etsimiseen OK 17 luvun pakkokeinojen avulla. Edelleen voidaan silti nähdä todistelun turvaamisen yhtenä keinona myös yleinen turvaamistoimi. Tälle näkemykselle ei ole löydettävissä oikeuslähteistä ehdottoman kielteistä kantaa. Kuitenkin asiaa voidaan lähestyä siltä kannalta, että onko olemassa ylipäätään tilanteita, joissa OK 17:61 §:n mukainen todistelun turvaaminen ei ole riittävä toimi. Toisin sanoen, voiko olla joitain erityistilanteita, joissa yleistä turvaamistoimea on tarkoituksenmukaisempaa käyttää? Lähtökohtaisesti todistelua koskevat menettelyt on sijoitettu OK:n 17 lukuun. Näin ollen voidaan korkeimman oikeuden tavoin tulkita OK:ta kokonaisuutena ja ajatella, ettei todisteiden esittämiseksi tai turvaamiseksi ole tarpeen hakea tukea muista OK:n luvuista, kuten OK 7:3 §:n mukaisesta yleisestä turvaamistoimesta. Kuten aiemmin tässä tutkielmassa editiota käsiteltäessä on todettu, yleistä turvaamistoimea ei voida saattaa voimaan pelkästään myöhemmän edition vuoksi, vaikka kyseessä olisi sama asiakirja. Todistelussa vastaisuuden varalle pykälässä on säädetty nimenomaisesti ”vaaraedellytyksestä” eli todiste on vaarassa hävitä tai sen myöhempi esittäminen on vaikeaa (OK 17:61.1). Näin ollen perusteet sen puolesta, että yleistä turvaamistoimea on syytä käyttää asiakirjatodisteiden turvaamisessa ovat heikot. Yksi erityinen etu yleisessä turvaamistoimessa on kuitenkin se, että sen avulla todiste saadaan turvattua ilman ”ennakkovaroitusta” (OK 7:5.2).¹⁹⁶ Käytännössä tuolloin ulosottomies ottaa yleisen turvaamistoimen nojalla todisteen haltuun tai kopion siitä siten, että asiakirjan hallussapitäjä saa tiedon vireille tulevasta riidasta vasta turvaamistoimen yhteydessä.

¹⁹⁵ Esimerkiksi kontradiktorinen periaate.

¹⁹⁶ OK 7:5.2 mukaan:”[h]akemusta ei voida hyväksyä varaamatta vastapuolelle tilaisuutta tulla kuulluksi. Jos turvaamistoimen tarkoitus saattaa muuten vaarantua, tuomioistuim voi kuitenkin hakijan pyynnöstä antaa väliaikaisen turvaamispäätöksen varaamatta vastapuolelle sanottua tilaisuutta. Määräys on voimassa, kunnes toisin määrätään.”

6 HENKILÖTIETOJEN SUOJA EDITIOSSA

6.1 Tietosuoja prosessioikeudessa

Tietosuoja pitää sisällään henkilötietojen suojan, joka on henkilön yksityisyyden suojaamista henkilötietojen käsittelyssä. Tietosuoja suojaa siis henkilön yksityisyyttä, etua ja oikeusturvaa.¹⁹⁷ Tietosuoja käsittää lähtökohtaisesti kaikenlaisen henkilötietojen käsittelyn. Henkilötiedot ovat osa yksityisyyden suojaan, joten käsiteltäessä henkilötietoja, ei yleensä ole tarpeen erikseen pohtia loukkaako niiden käsittely yksityisyyden suojaan. Tärkeämpi kysymys on enemmän se, käsitelläänkö niitä oikein.¹⁹⁸ Suojattava intressi on siten henkilötietojen suoja ja jokaisella on oikeus henkilötietojensa suojaan.¹⁹⁹ Henkilötietoja on tarpeen kerätä moninaisiin tarpeisiin, kuten esimerkiksi palvelujen käyttämiseksi tai työsuhteen vuoksi.²⁰⁰ Täten voidaan sanoa, että henkilötietoja kerätään ja käsitellään lähes kaikilla oikeudellisen sääntelyn osa-alueilla.²⁰¹ SEUT mukaan EU:n sisämarkkinoilla ei ole sisäisiä rajoja, vaan tavaroiden, henkilöiden, palvelujen ja pääomien vapaa liikkuvuus on taattu perussopimusten määräyksillä (SEUT 26 art. kohta 2). Henkilötietojen tulee siis liikkua vapaasti EU:n sisämarkkinoilla, mutta niiden käsittelyä on rajoitettu EU:n yleisellä tietosuojasetuksella (myöhemmin TSA).²⁰² TSA:ta on myös täydennetty kansallisesti, kuten Suomessa tietosuojalaille (1050/2018, myöhemmin TSL). Oikeustieteen kannalta mielenkiintoinen havainto on, että tietosuoja ei ole juuri käsitelty prosessioikeuden tutkimuksessa, vaikka henkilötietoja sisältäviä asiakirjoja on esitetty näyttönä lukuisissa

¹⁹⁷ Alavesa 2016, s. 221.

¹⁹⁸ Saarenpää 2016, s. 219.

¹⁹⁹ Sopimus Euroopan unionin toiminnasta (myöhemmin SEUT) 16 art.; Euroopan unionin perusoikeuskirja (myöhemmin POK) 8 art. kohta 1.

²⁰⁰ TSA 4 art. kohta 1 alakohta 1: *henkilötiedoilla* tarkoitetaan kaikkia tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön, jäljempänä 'rekisteröity', liittyviä tietoja; tunnistettavissa olevana pidetään luonnollista henkilöä, joka voidaan suoraan tai epäsuorasti tunnistaa erityisesti tunnistetietojen, kuten nimen henkilötunnuksen, sijaintitiedon, verkkotunnistetietojen taikka yhden tai useamman hänelle tunnusomaisen fyysisen, fysiologisen, geneettisen, psyykkisen, taloudellisen, kulttuurillisen tai sosiaalisen tekijän perusteella.

²⁰¹ TSA 4 art. kohta 1 alakohta 2: *henkilötietojen käsittelyllä* tarkoitetaan toimintoa tai toimintoja, joita kohdistetaan henkilötietoihin tai henkilötietoja sisältäviin tietojoukkoihin joko automaattista tietojenkäsittelyä käyttäen tai manuaalisesti, kuten tietojen keräämistä, tallentamista, järjestämistä, jäsentämistä, säilyttämistä, muokkaamista tai muuttamista, hakua, kyselyjä, käyttöä, tietojen luovuttamista siirtämällä, levittämällä tai asettamalla ne muutoin saataville, tietojen yhtensovittamista tai yhdistämistä, rajoittamista, poistamista tai tuhoamista.

²⁰² Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EU) 2016/679 annettu 27.4.2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta. Käytetään myös lyhennettä GDPR.

oikeudenkäynneissä.²⁰³ Suomessa oikeudenkäynnin ja oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta säädetään erityislaitailla.²⁰⁴ Henkilötietojen osalta se, mitä saa tai mitä ei saa julkaista, ei ratkea julkisuuslainsäädännön mukaan, vaan julkaiseminen tulee arvioida muun lainsäädännön, kuten tietosuojalainsäädännön tai EU:n regulaation pohjalta.²⁰⁵

6.2 Henkilötietojen käsittely oikeudenkäynneissä

POK 47 artiklassa henkilölle asetetaan oikeus tehokkaihin oikeussuojakeinoihin ja puolueettomaan tuomioistuimeen seuraavasti: ”Jokaisella, jonka unionin oikeudessa taattuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava tässä artiklassa määrättyjen edellytysten mukaisesti käytettävissään tehokkaat oikeussuojakeinot tuomioistuimessa.” Tuomioistuimessa henkilötietojen käsittelyssä tulee noudattaa siis tiettyjä vaatimuksia. *Käyttötarkoitussidonnaisuuden* mukaisesti henkilötiedot voidaan kerätä tiettyä, nimenomaista ja laillista tarkoitusta varten, eikä niitä saa käsitellä myöhemmin näiden tarkoitusten kanssa yhteensopimattomalla tavalla.²⁰⁶ *Tietojen minimoinnin* mukaisesti henkilötietojen on oltava asianmukaisia ja olennaisia sekä rajoitettuja siihen mikä on tarpeellista, suhteessa niihin tarkoituksiin, joita varten niitä käsitellään.²⁰⁷ Yleisen tietosuojasetuksen aineellisen soveltamisalaan kuuluu myös tuomioistuimen toimet siviiliprosessissa.²⁰⁸ TSA:n sanamuoto ei sulje pois tuomioistuimia niiden käsitellessä henkilötietoja.

Tuomioistuimissa käsitellään lukuisia määriä henkilötietoja, koska niiden kerääminen ja käsitteleminen on tuomioistuinten toiminnan kannalta välttämätöntä. Tehdessään tavanomaista henkilötietojen käsittelyä, ei tietosuojavelvoitteet poikkea siitä, mitä julkista tehtävää hoitavan viranomaisen tulee yleensäkin toiminnassaan noudattaa. Henkilötietojen kerääminen ja käsittely ovat siten myös alkuperäisen käyttötarkoituksen mukaisia. Käsittelyperiaatteen mukaisesti asianosainen valitsee mitä todisteita hän haluaa asiassa esittää. Todisteet voivat sisältää henkilötietoja. Lähtökohtaisesti henkilötietoja sisältävien asiakirjojen esittäminen

²⁰³ Ks. Lindroos-Hovinheimo 2023, s. 373.

²⁰⁴ Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (370/2007).

²⁰⁵ Korpisaari – Pitkänen – Warma-Lehtinen 2022, s. 18; Ks. myös EUT:n ennakkoratkaisu asiassa C-73/07.

²⁰⁶ TSA 5 art. kohta 1 alakohta b.

²⁰⁷ TSA 5 art. kohta 1 alakohta c.

²⁰⁸ TSA:n 2 art. Huom. kuitenkin TSA johdanto-osan kohta 20: Valvontaviranomaisten toimivalta ei saa kattaa tuomioistuinten oikeudellisiin tehtäviin liittyvää henkilötietojen käsittelyä, jotta voidaan turvata oikeuslaitoksen riippumattomuus sen hoitaessa lainkäyttötehtäviään, päätöksenteko mukaan lukien; Ks. myös asia C-245/20 *Autoriteit Persoonsgegevens*, kohta 25; Julkisasiames Tamara Capetan ratkaisuehdotus 6 päivänä lokakuuta 2022 asiassa C-268/21 *Norra Stockholm Bygg*, kohta 32.

todistelussa on henkilötietojen käsittelyä niiden alkuperäisestä käyttötarkoituksesta poiketen. Tuolloin tuomioistuin ei käsittele henkilötietoja omasta intressistään, vaan asianosaisen oikeuksien toteuttamiseksi.

6.3 Henkilötietojen käsittely alkuperäisen käyttötarkoituksen vastaisesti

Lain mukaan tuomioistuin voi käsitellä henkilötietoja, jos käsittely on tarpeen ja oikeasuhtaista viranomaisen toiminnassa yleisen edun mukaisen tehtävän hoitamiseksi.²⁰⁹ Lakiin ei ole kirjattu erillistä henkilötietojen käsittelyperustetta oikeudenkäyntimateriaalin osalta. Tämä johtunee siitä syystä, että varsinkin riita-asian oikeudenkäynnissä asianosaiset valitsevat haluamansa näytön. Rikosasioissa henkilötietojen käsittelylle on omat perusteensa jo esitutkintavaiheesta lähtien. TSA:n johdanto-osassa henkilötietojen käsittelystä muussa kuin alkuperäisessä tarkoituksessa lausutaan näin: ”Henkilötietojen käsittely muita tarkoituksia kuin niitä tarkoituksia, joita varten henkilötiedot on alun perin kerätty, on sallittua vain, jos käsittely sopii yhteen niiden tarkoitusten kanssa, joita varten henkilötiedot on alun perin kerätty.” – –” jos käsittely on tarpeen yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi tai rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttämiseksi, unionin oikeudessa tai jäsenvaltion lainsäädännössä voidaan määrittää ja täsmentää tehtävät ja tarkoitukset, joiden osalta myöhempiä käsittelyä olisi pidettävä yhteensopivana ja laillisena”. – – ”Myös unionin oikeuden tai jäsenvaltion lainsäädännön käsittelyn oikeusperuste henkilötietojen käsittelylle voi muodostaa käsittelyn oikeusperusteen myöhemmälle käsittelylle”.²¹⁰ Silloin kun henkilötietoja sisältävät todisteet ovat päätyneet oikeudenkäyntimateriaaliksi esimerkiksi edition myötä, voidaan lähtökohtaisesti olettaa, että henkilötietoja käsitellään niiden alkuperäisestä käyttötarkoituksesta poiketen. Vaikka tuomioistuimen henkilötietojen käsittely poikkeaa merkittävästi siitä, mitä varten tiedot on alun perin kerätty, tulee niiden käsittely sallia oikeudenmukainen oikeudenkäynnin mahdollistamiseksi. TSA:n 6 artiklassa on silti tulkinnallisesti kaipa edellytys tuomioistuimessa käsittelyn lainmukaisuudelle:

1. Käsittely on lainmukaista ainoastaan jos ja vain siltä osin kuin vähintään yksi seuraavista edellytyksistä täyttyy:
 - c) käsittely on tarpeen rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattamiseksi;

²⁰⁹ TSL 2:4.1 kohta 2 sekä TSA 6 art. kohta 1 alakohta e; Ks. myös TSA johdanto-osa kohta 45.

²¹⁰ TSA johdanto-osa kohta 50.

- d) käsittely on tarpeen rekisteröidyn tai toisen luonnollisen henkilön elintärkeiden etujen suojaamiseksi;
- e) käsittely on tarpeen yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi tai rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttämiseksi;

Artiklan sanamuotoa tulkiten voidaan todeta, että tuomioistuimen henkilötietoja sisältävän oikeudenkäyntimateriaalin käsittely on lainmukaista, koska käsittely on tarpeen yleisen edun tai julkisen vallan käyttämiseksi. Henkilötietojen suojan tarkoitus on turvata henkilön yksityisyyttä ja tämä velvollisuus on myös tuomioistuimella. TSA:n ei voida ajatella olevan kuitenkaan teknisesti sovellettava ohje, vaan on tärkeä tunnistaa mitä kullakin asetuksen artiklalla ja kohdalla tarkoitetaan.

TSA:n soveltamista voidaan myös rajoittaa, jos rajoituksessa noudatetaan keskeisiltä osin perusoikeuksia ja -vapauksia ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätön ja oikeasuhteinen toimenpide. Näin voidaan taata muun muassa oikeudellisen riippumattomuuden ja oikeudellisen menettelyjen suojelu (TSA 23(1)(e))²¹¹ sekä yksityisoikeudellisten kanteiden täytäntöönpano (TSA 23(1)(j))²¹². Dispositiivisten riita-asioiden suhteen yksityisten kanteiden tai vaatimusten täytäntöönpano voi siis tietyssä tilanteessa estyä TSA:n soveltamisen myötä. Tästä syystä TSA:n artiklaan on kirjattu rajoitus asetuksen soveltamiselle, jotta henkilötietojen suojaaminen ei kohtuuttomasti haittaa muita henkilölle kuuluvia oikeuksia.

6.4 Edition ja tietosuojan yhteensopivuus

Alkuun on syytä tiivistää mistä editiossa on kyse. Editiomääräyksellä on mahdollista saada asiakirja esitettäväksi oikeudenkäynnissä, mikäli se muutoin on mahdotonta tai vaikeaa. Edition kohteena oleva asiakirja voi sisältää tietoja, jotka kuuluvat todistamiskieltojen piiriin (OK 17:10–20). Näin ollen henkilö, jonka hallussa asiakirja on, voi kieltäytyä luovuttamasta asiakirjaa. Liiketoimintaa koskevissa riidoissa henkilö voi kieltäytyä luovuttamasta asiakirjaa liikesalaisuuteen vedoten (OK 17:19). Todistamiskiellot on lueteltu OK 17 luvussa ja tästä voidaan tehdä se vastakohtaispäättelmä, että vain kyseiseen lukuun kirjatut

²¹¹ Tarkemmin 6.3 Editio ja henkilötietojen suoja.

²¹² Huom. TSA:n englanninkielisessä versiossa j alakohta tarkoittaa ”the enforcement of civil law claims”. *Claim* voi merkitä suomeksi mm. vaadetta, korvausvaatimusta, kannevaatimusta tai reklamaatiota (MOT Sanakirjat). Näin ollen yksityisten kanteiden täytäntöönpano pitää sisällään myös yksityisoikeudellisten vaatimusten esittämisen oikeudenkäynneissä (ks. lisää yksityisoikeudellisista vaatimuksista esim. Jokela 2018, s. 80–81).

kieltäytymisperusteet voivat tulla kyseeseen. Vaikuttaa kuitenkin myös siltä, että henkilötietojen suoja soveltuu kieltäytymisperusteeksi. Tähän palataan myöhemmin tässä tutkielmassa esiteltävän EUT:n ratkaisun myötä.²¹³

Editiossa asiakirjasta ilmenevä näyttö on asianosaisen oikeuden toteutumisen kannalta tärkeä. Tuomioistuimen tulee pyrkiä ratkaisemaan riita-asia siten, että asianosaisten oikeudet toteutuvat parhaalla mahdollisella tavalla. Tuomioistuin ei viranpuolesta ota kantaa asiakirjan sisältöön muutoin kuin siten, että se tarvittaessa hylkää pyynnön, jos näytön esittäminen on tarpeetonta. Lähtökohtaisesti siis myös tarpeettomat henkilötiedot tulee karsia pois asiakirjoista. Sen kenen hallussa asiakirja on, tulee olla tietoinen asiakirjan sisällöstä siinä määrin, että hän voi tarvittaessa kieltäytyä esittämästä sitä. Kuten aiemmin liikesalaisuuden käsittelyn yhteydessä on todettu, tämän kieltäytymisen esittää se kenen hallussa asiakirja on, koska kieltäytymisperuste on niin sanotusti henkilökohtainen.

Todistelua ja tarkemmin editiota koskeva sääntely on verrattain iäkstä TSA:een nähden. Näin ollen oikeudenkäymiskaaren yhteensopivuus tietosuojaan tulee arvioida tapauskohtaisesti. Toistaiseksi kuitenkin näyttää siltä, ettei kansallisen sääntelyn ja yleisen tietosuojasetuksen välillä ole merkittävää ristiriitaa. On kuitenkin syytä tutkia sisältääkö TSA sen kaltaista muotoilua, joka voi olla jännitteellinen oikeudenkäymiskaaren sääntelyn suhteen. Prosessioikeudellisten kysymysten ja tietosuojan suhteesta ei ole olemassa kansallista ennakkoratkaisua. Puhumattakaan editiosta ja tietosuojan suhteesta. Toisaalta onko ratkaisun KKO 2019:7 liikesalaisuutta käsittelevästä osiosta mahdollista johtaa analogiaa tietosuojan ja edition väliseen suhteeseen? *Riekkinen* esittää, että editiovelvollisuutta ja asiakirjan yksilöintivaatimusta koskevaa tulkintaa voidaan lieventää ja tehdä editio mahdolliseksi jo ennen oikeudenkäyntivaihetta. *Riekkinen* kuitenkin pitää riskinä henkilöiden yksityisyyden ja henkilötietojen suojan kannalta liian laajaa ja vähemmän yksilöintiä edellyttävää editiovelvollisuutta.²¹⁴ Tuolloin editiot, jotka koskevat epämääräisiä tietomassoja, sisältävät myös suurella todennäköisyydellä todistelun kannalta tarpeettomia henkilötietoja.

²¹³ Ks. 6.5.2 Norra Stockholm Bygg -tapaus.

²¹⁴ *Riekkinen* 2019, s. 517.

6.5 Asiakirjojen sisältämät henkilötiedot oikeuskäytännössä

6.5.1 *Editio EUT:n ratkaisukäytännössä*

Vaikka prosessioikeuden ja tietosuojan suhteesta on niukasti sääntelyä tai oikeuskäytäntöä, EUT:n ratkaisukäytännöstä on mahdollista löytää tulkintatukea kansallisen tuomioistuimen menettelyihin. Nimittäin *Worten-tapauksessa* katsottiin, että työnantajan työntekijöitä koskevien työaikoja ja lepojakoja käsittelevien tietojen kerääminen, tallentaminen, järjestäminen, säilyttäminen, kysely ja käyttö sekä se, että työnantaja siirsi ne toimivaltaisille kansallisille työsuojeluviranomaisille, oli luonteeltaan henkilötietojen käsittelyä.²¹⁵ Edelleen *VS-tapauksessa* katsottiin, että kyseessä oli TSA:n 4 artiklan 2 alakohdan mukaisesta henkilötietojen käyttämisestä ja luovuttamisesta siirtämällä, kun vastaaja esitti toimivaltaisen tuomioistuimen pyynnöstä tiettyä luonnollista henkilöä koskevat asiakirjavihkot.²¹⁶ Ratkaisusta johdettava analogian myötä voidaan todeta, että lähtökohtaisesti editiossa on kyse henkilötietojen käsittelystä silloin, kun asiakirjat sisältävät henkilötietoja. Tämän ajatus tarvitsee silti vahvistuakseen vielä lisätarkastelua, jota on saatavilla editiota koskevasta *Norra Stockholm Bygg -tapauksesta*²¹⁷.

Kuriositeettina mainittakoon, että Ruotsin oikeuskäytännön mukaan asiakirjan sisällöllä ei ole lähtökohtaisesti merkitystä, vaikka asiakirja sisältää luottamuksellista tai yksityistä tietoa, kunhan se ei sisällä todistuskiellon alaista tietoa.²¹⁸ Ruotsin oikeuskäytännössä on nostettu esiin myös mielenkiintoinen kysymys siitä, miten tulee suhtautua ylimääräiseen luovutettavaan tietoon, kuten metatietoihin.²¹⁹ Tämän kysymyksen esittäminen on tarpeen myös Suomen oikeudessa, koska metatiedot voivat sisältää yhtäläillä henkilötietoja.

²¹⁵ Asia C-342/12 kohdat 19–20.

²¹⁶ Asia C-180/21 kohta 72.

²¹⁷ Asiassa C-268/21 oli kyse siitä, että yhtiö nimeltä Norra Stockholm Bygg AB (Fastec) oli suorittanut yhtiölle Per Nycander AB (Nycander) toimistorakennuksen urakan. Työmaan työntekijät olivat kirjanneet työmaalla oleskeluaikansa sähköiseen henkilöstöpäiväkirjaan. Henkilöstöpäiväkirjan pitämisestä huolehti Entral AB niminen yhtiö Fastecin lukuun. Fastecin ja Nycanderin välillä oli syntynyt erimielisyyttä työtuntien määrästä ja Nycander oli nostanut asiassa kanteen käräjäoikeudessa. Nycander oli esittänyt editiovaatimuksen, jossa Entral määrättäisiin esittämään Fastecin henkilöstöpäiväkirja tietyn väliseltä ajalta sellaisenaan tai toissijaisesti henkilötunnukset peitettynä. Fastec vastusti vaatimusta vetoamalla siihen, että se oli TSA:n 5 art. 1 kohdan b alakohdan ("käyttötarkoitussidonnaisuus") vastainen. Fastec perusteli vastustamista sillä, että henkilöstöpäiväkirjan henkilötiedot oli kerätty Ruotsin verohallinnon suorittamaa valvontaa varten.

²¹⁸ NJA 2020 s. 664 kohta 12; ks. myös Westberg 2010, s. 680.

²¹⁹ NJA 2020 s. 373 "SIE4-filerna", kohta 10.

6.5.2 *Norra Stockholm Bygg -tapaus*

*Norra Stockholm Bygg -tapauksella*²²⁰ on tämän tutkielman kannalta suuri merkitys, koska se käsittelee pääsääntöisesti juuri edition ja tietosuojan suhdetta, jota ei ole ennen EUT:ssa tässä laajuudessa käsitelty – Suomen kansallisesta oikeuskäytännöstä puhumattakaan. EUT:ssa ennakkoratkaisukysymyksenä oli:

- 1) Asetetaanko yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 3 ja 4 kohdassa vaatimuksia myös [asiakirjan esittämisvelvollisuutta] koskevan kansallisen prosessilainsäädännön suhteen?
- 2) Jos ensimmäiseen kysymykseen vastataan myöntävästi, seuraako yleisestä tietosuoja-asetuksesta, että huomioon on otettava myös rekisteröityjen intressit arvioitaessa sitä, onko henkilötietoja sisältävä asiakirja määrättävä esitettäväksi? Asetetaanko unionin oikeudessa tässä tapauksessa vaatimuksia sille, kuinka tämä arviointi on tarkkaan ottaen tehtävä?

Ensimmäiseen ennakkoratkaisukysymyksen suhteen tutkielmassa on päädytty siihen johtopäätökseen, että tietosuoja tulee huomioida oikeudenkäynnissä. Kyseessä oleva *Norra Stockholm Bygg -tapaus* vahvistaa tämän päätelmän. Ennakkoratkaisun mukaan kaiken henkilötietojen käsittelyn, mukaan lukien tuomioistuinten kaltaisten viranomaisten suorittama käsittelyn, on täytettävä TSA:n 6 artiklassa säädetyt lainmukaisuuden edellytykset.²²¹ Lainmukaisuuden edellytyksiä on se, että käsittelyn perusteesta on säädettävä joko unionin oikeudessa tai rekisterinpitäjään sovellettavassa jäsenvaltion lainsäädännössä. Lisäksi unionin oikeuden tai jäsenvaltion lainsäädännön on täytettävä yleisen edun mukaiset tavoitteet ja sen on oltava oikeasuhteinen sillä tavoiteltuun oikeutettuun päämäärään nähden.²²² Ennakkoratkaisun perusteluiden mukaan TSA edellyttää, että on olemassa oikeusperusta, joka on perusteena henkilötietojen käsittelylle sellaisen rekisterinpitäjän toimesta, jotka suorittavat yleistä etua koskevaa tehtävää tai julkisen vallan käyttöön liittyvää tehtävää, kuten esimerkiksi juuri sitä, mitä tuomioistuimet suorittavat lainkäyttötehtäviensä yhteydessä.²²³ Henkilötietojen käsittely muuta kuin sitä tarkoitusta varten, jonka vuoksi ne on kerätty, on TSA:n mukaan mahdollista, jos käsittely perustuu jäsenvaltion oikeuteen ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätön ja oikeasuhteinen toimenpide jonkin yleisen tietosuoja-

²²⁰ EUT:n ratkaisu asiassa C-268, *Norra Stockholm Bygg AB vastaan Per Nycander AB*.

²²¹ Asia C-268/23 *Norra Stockholm Bygg*, kohta 29.

²²² Asia C-268/23 *Norra Stockholm Bygg*, kohta 31.

²²³ Asia C-268/23 *Norra Stockholm Bygg*, kohta 32.

asetuksen 23 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun tavoitteen turvaamiseksi.²²⁴ Artiklan mukaisia tavoitteita ovat muun muassa oikeudellisen riippumattomuuden ja oikeudellisen menettelyjen suojeleminen (TSA 23(1)(f)) ja yksityisoikeudellisten kanteiden täytäntöönpano (TSA 23(1)(j)). Tähän EUT:n linjaukseen on sinänsä helppo yhtyä, ottaen huomioon tutkielmassa jo esille tuodut TSA:n kohdat. Niiden sanamuotoa tulkitsemalla voi päästä samaan johtopäätökseen asiassa kuin EUT. Näin ollen OK 17:40 mukainen editiosäännös täyttää EUT:n tarkoittaman kansallisen sääntelyn edellytyksen. TSA:n 23 artiklan f kohdan oikeudellisen riippumattomuuden ja oikeudellisten menettelyjen suojeleminen voi edellyttää sellaisten henkilötietojen käsittelyä, joita ei alun perin ole tarkoitettu käsiteltäväksi tuomioistuimessa.²²⁵ Etenkin yksityisten kanteiden täytäntöönpanon (TSA 23(1)(j)) suhteen voi henkilötietojen alkuperäisestä käsittelytarkoituksesta poikkeava käsittely tulla kyseeseen. Näin ollen OK 17:40 §:n mukaisella editiomääräyksellä voidaan saattaa henkilötietoja sisältävä asiakirja esitettäväksi todisteena, vaikka asiakirjan alkuperäinen tarkoitus on ollut aivan muunlainen. Vaikuttaa siltä, että tuomioistuimen henkilötietojen käsittelyn laillisuus on edition yhteydessä vahvalla pohjalla. Seuraavaksi on syytä tarkastella EUT:n toista ennakkoratkaisukysymystä ja pohtia mitä velvollisuuksia tuomioistuimelle tulee, sen käsitellessä henkilötietoja alkuperäisestä käyttötarkoituksesta poiketen.

EUT:n ratkaisun toisessa ennakkokysymyksessä oli kyse siitä, onko TSA:n mukaan kansallisen tuomioistuimen otettava huomioon niiden henkilöiden edut, joiden henkilötiedot ovat kyseessä. Ratkaisussa on sovellettu Ruotsin oikeudenkäymiskaarta ja kuten aiemmin tässä tutkielmassa on havaittu, niin Ruotsin kuin Suomen editiota koskevassa sääntelyn sanamuodossa ei edellytetä, että tuomioistuin lähtökohtaisesti arvioi näyttönä esitettävien asiakirjojen henkilötietoja. OK 17:40 §:n sananmuodon mukaisesti ratkaisevaa on asiakirjan merkitys näyttönä. Asianomaisen tulee siis lähtökohtaisesti itse vedota todistamisvelvollisuuksiin tai oikeuksiin asiakirjan sisällön suhteen.

EUT toteaa, että edition tarkoitus on varmistaa oikeudenkäynnin asianmukainen kulku takaamalla se, että yksityinen voi vedota oikeuksiinsa, kun on olemassa ”oikeutettu intressi todisteluun”, ja toisaalta siksi, että ne ovat tähän tavoitteeseen nähden välttämättömiä ja

²²⁴ Asia C-268/23 *Norra Stockholm Bygg*, kohta 33.

²²⁵ Asia C-268/23 *Norra Stockholm Bygg*, kohta 38: Euroopan komissio on ratkaisuun liittyvässä kirjallisessa huomautuksessa todennut, että TSA 23 (1)(f) mukaisen oikeuslaitoksen riippumattomuuden ja tuomioistuimen menettelyn suojaaminen tulee ymmärtää tavoitteena, joka tarkoittaa oikeudenkäytön suojaamista sisäisiä tai ulkopuolisia puuttumisia vastaan, että myös hyvää oikeudenkäyttöä.

oikeasuhteisia.²²⁶ Kuten edellä tuotiin ilmi, TSA:n mukaan henkilötietojen käsittely on lainmukaista, jos se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätön ja oikeasuhteinen toimintatapa TSA:n 23 artiklassa tarkoitettujen tavoitteiden turvaamiseksi. Tämän takia kansallisten tuomioistuinten on otettava huomioon asiaan liittyvät vastakkaiset intressit, arvioidessaan kolmansien henkilöiden henkilötietoja sisältävän asiakirjan edition tarkoituksenmukaisuutta.²²⁷ EUT siis täten linjaa, että henkilötietoja käsitellessä tulee huomioida kolmansien henkilöiden intressit. Tämä sinänsä on linjassaan sen suhteen, että tuomioistuinten kuin myös muidenkin, jotka käsittelevät henkilötietoja, on huomioitava esimerkiksi henkilötietojen säilyttämisen intressi. Tässä suhteessa EUT:n linja on hyväksyttävissä. Sen sijaan uudenlaisen haasteen nykyisen OK 17:40 §:n suhteen tuo se, että tavanomaisesti asiakirjan sisältöön tuomioistuin ei ota kantaa, vaan asianosainen esittää sen näyttönä jonkun väitteen tueksi. Tuomioistuin valvoo ennemmin sitä, ettei asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta ja ettei asiassa esitetä tarpeetonta todistelua (OK 5:21.3). Lisäksi tuomioistuimen tulee tarvittaessa evätä näyttö (OK 17:8). Sinänsä tuomioistuin ei vain passiivisesti vastaanota todistelua, vaan myös tarkastelee prosessijohdon kannalta, että oikeudenkäynti sujuu velvoittavan sääntelyn mukaisesti. Näin ollen, vaikka henkilötietojen huomioon ottamisesta ei ole OK:ssa sääntelyä, intressipunninta sen suhteen saattaa sopia tuomioistuimelle kohtuullisen vaivattomasti eikä se mahdollisesti aiheuta huomattavaa lisätyötä.

EUT toteaa ratkaisussaan, että intressipunninnan lopputulos voi vaihdella kunkin yksittäistapauksen olosuhteiden ja kyseessä olevan menettelylajin mukaan.²²⁸ Sinänsä henkilötietoja koskeva intressipunninta voidaan ajatella sopivan suoraan tuomioistuimen käytäntöön, koska tuomioistuin voi esimerkiksi evätä näytön, joka voidaan korvata olennaisesti luotettavammalla todisteella. Tuomioistuimen prosessijohtoon kuuluu muun muassa näytön esittämisen kontrollointi, vaikkakin dispositiivisessa riita-asiassa lähtökohtana on asianosaisautonomia.

Tuomioistuimen tulee muutenkin valvoa, että oikeudenkäynti noudattaa ihmis- ja perusoikeuksissa sekä prosessiperiaatteita. Näin ollen alkuajatus henkilötietojen käsittelystä myös muuhun kuin alkuperäiseen tarkoitukseen, ei itse asiassa muodosta niin suurta poikkeavuutta OK:n logiikasta, kuin alkuun olisi voinut kuvitella. Henkilötietojen suoja on yksi turvattu

²²⁶ Asia C-268/23 *Norra Stockholm Bygg*, kohta 45.

²²⁷ Asia C-268/23 *Norra Stockholm Bygg*, kohta 46.

²²⁸ Asia C-268/23 *Norra Stockholm Bygg*, kohta 47.

oikeus muiden oikeuksien rinnalla, eikä sen tule saada sen erityisempää asemaa. EUT:n ratkaisussa todetaan: ”[n]äin ollen sen varmistamiseksi, että yksityisillä on perusoikeuskirjan 47 artiklan toisessa kohdassa tarkoitettu oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan ja erityisesti oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, on katsottava, että riita-asian oikeudenkäynnin asianosaisilla on oltava myös mahdollisuus saada käyttöönsä todisteet, jotka ovat tarpeen asianosaisten esittämien väitteiden oikeellisuuden osoittamiseksi ja jotka voivat mahdollisesti sisältää asianosaisten tai kolmansien henkilöiden henkilötietoja”.²²⁹ Tämä EUT:n linjaus on laajennettavissa koskemaan myös edition oikeutusta. Edition tarkoitus on ennen kaikkea taata asianosaiselle mahdollisuus saada vaatimuksensa tueksi esitettyä todisteita. Editio on siis tehostuskeino, jolla asiakirjan esittäminen on mahdollista eikä asianosaisen oikeus jää toteutumatta ainoastaan asiakirjan hallussapitäjän passiivisuuden takia. Mikäli asiakirja sisältää liikesalaisuuksia (OK 17:19) tai tarpeettomia henkilötietoja, joutuu tuomioistuimien punnitsemaan asiakirjan hallussapitäjän ja asianosaisen intressejä keskenään. Intuitiivisesti voisi ajatella, että intressipunninta liikesalaisuuksien osalta voi olla haastavampaa kuin henkilötietojen suojan. Pohjimmiltaan voidaan ajatella, että liikesalaisuuksien suojan intressipunninnassa on kyse saman kaltaisesta tilanteesta kuin henkilötietojen suojan osalta.

EUT etenee toisen ennakkoratkaisukysymyksen punninnassa siihen, mitä intressipunninnassa tulee huomioida eli mitkä seikat ovat keskeisiä. EUT:n mukaan henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuuden edellytyksiä ovat toimenpiteiden välttämättömyyden ja oikeasuhteisuuden arviointi. Tässä arvioinnissa tulee huomioida TSA:n tietojen minimoinnin periaate.²³⁰ EUT linjaakin, että kansallisen tuomioistuimen on siten ratkaistava, onko henkilötietojen ilmaiseminen asianmukaista ja olennaista kansallisesti sovellettavien säännösten tavoitteiden toteutumiseksi, ja eikö tätä tavoitetta voida saavuttaa turvautumalla todistelukeinoin, joilla ei puututa yhtä pitkälle menevällä tavalla lukuisia kolmansia henkilöitä koskevien henkilötietojen suojan, kuten esimerkiksi valikoitujen todistajien kuulemiseen.²³¹ Tässä suhteessa EUT:n linja ei ole kansallisen lainsäädännön suhteen vieras, koska tuomioistuimen on evättävä näyttö, joka koskee asiaan vaikuttamatonta seikkaa (OK 17:8.1). Näin ollen asiakirjassa olevat henkilötiedot, jotka eivät ole relevantteja näytön suhteen, ovat siten asiaan vaikuttamattomia. Toisaalta jos asiakirjaa ei esitetä voi siitä seurata merkittävä haitta asianosaisen väitteen menestymiselle. Näin ollen pohdittavaksi tulee se seikka, että

²²⁹ Asia C-268/23 *Norra Stockholm Bygg*, kohta 53.

²³⁰ Asia C-268/23 *Norra Stockholm Bygg*, kohta 56; Ks. TSA 5 art. kohta 1 alakohta c.

²³¹ Asia C-268/23 *Norra Stockholm Bygg*, kohta 55.

voidaanko asiakirja esittää osittain. Tätä tulkintaa tukee EUT:n ohje siitä, että kansallisen tuomioistuimen tulee harkita tietojen suojaamista koskevia lisätoimenpiteitä, kuten pseudonymisointia²³² tai muuta toimenpidettä, jolla pyritään minimoimaan tällaisen asiakirjan esittämisestä aiheutuvaa henkilötietojen suojaan koskevan oikeuden rajoitusta.

EUT antaa myös uudenlaisen keinon rajoittaa henkilötietojen käyttöä. Sen mukaan kansallinen tuomioistuin voi antamallaan määräyksellä rajoittaa asianosaisia käyttämästä tietoja muussa tarkoituksessa kuin kyseisen oikeudenkäynnin todistelussa. Samoin yleisön oikeutta tutustua asiakirja-aineistoon voidaan rajoittaa.²³³ Tämä EUT:n ratkaisun kömpelö kannan muodostus voi osaltaan johtua kielellisistä seikoista ratkaisua käännettäessä. Kansallisesti tällaiset rajoitustoimet ovat mahdollisia toteuttaa pikemminkin oikeudenkäynnin julkisuutta rajoittamalla. Analogian avulla voidaan tarkastella OK 17 luvun 38 §:n 2 momenttia, jonka mukaisesti *näyttönä voidaan esittää tai hankkia asiakirja siitä huolimatta, että asiakirjasta ilmenee salassa pidettävää tai vaitiolo-oikeuden alaista tietoa, jos todistetta voidaan ilman kohtuutonta häittoa käsitellä niin, ettei tällainen tieto tule ilmi*. Näin ollen henkilötietojen käsittelyn julkisuus ei OK pykälien valossa ole lähtökohtaisesti ongelma. Henkilötietojen suojassa ei ensisijaisesti ole kyse salassa pidettävästä tiedosta, vaan niiden lainmukaisesta käytöstä ja käsittelystä. Kyseessä on analogisesti tulkiten oikeudenkäynnin julkisuutta rajoittamalla tapahtuva henkilötietojen suojaaminen siten, että henkilötietoja käsitellään lainmukaisuuden edellytyksen mukaisesti. Tuskin on tarkoituksenmukaista, että tuomioistuimen käsitellessä kolmansien henkilöiden henkilötietoja ne päätyvät oikeudenkäynnin myötä julkisesti kaikkien saataville.

EUT päätyy toisen ennakkoratkaisukysymyksen osalta siihen lopputulokseen, että TSA:n 5 ja 6 artiklaa on tulkittava siten, että kansallisen tuomioistuimen on arvioitava, määrätäänkö henkilötietoja sisältävä asiakirja esitettäväksi. Kansallisen tuomioistuimen on otettava huomioon rekisteröityjen edut ja punnittava niitä kunkin yksittäistapauksen olosuhteiden ja kyseessä olevan menettelylajin edellyttämällä tavalla. Lisäksi on asianmukaisesti huomioitava

²³² Ks. TSA 4 art. 5 kohta: *pseudonymisoimisella* tarkoitetaan henkilötietojen käsittelemistä siten, että henkilötietoja ei voida enää yhdistää tiettyyn rekisteröityyn käyttämättä lisätietoja, edellyttäen että tällaiset lisätiedot säilytetään erillään ja niihin sovelletaan teknisiä ja organisatorisia toimenpiteitä, joilla varmistetaan, ettei henkilötietojen yhdistämistä tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön tapahdu.

²³³ Asia C-268/23 *Norra Stockholm Bygg*, kohta 56.

suhteellisuusperiaatteesta ja erityisesti kyseisen asetuksen 5 artiklan 1 kohdan c alakohdassa tarkoitettua tietojen minimoinnin periaatteesta johtuvat vaatimukset.²³⁴

Asiakirjan sisältämien henkilötietojen käsittelyn välttämättömyyden arviointi sopii editiopykälän mukaisen *merkitystä näyttönä* -arvioinnin yhteyteen kansallisessa tuomioistuimessa. Editiopykälän sanamuoto on nimittäin hyvin suurpiirteinen ja asettaa ilmeisen harkintavallan sen suhteen onko asiakirjalla merkitystä näyttönä. Kansallisen oikeuskäytännön mukaan näytöllisen merkityksen kynnyks on matala. Riittää, että todisteella saattaa olla näyttöarvoa jollekin asiassa merkitykselliselle ja näyttöä kaipaavalle seikalle. Kynnykseen vaikuttaa OK 17:8 §:n mukaiset asiaan vaikuttamattomuus ja tarpeettomuus.²³⁵ Huomioitavaa EU:n ja kansallisten oikeusnormien yhteensovittamisen suhteen on, että TSA on suoraan sovellettavaa oikeutta²³⁶. TSA tulee sovittaa yhteen oikeudenkäymiskaaren kanssa lähtökohtaisesti ilman erillisiä lainsäädännöllisiä toimia. Käytännössä henkilötietoja sisältävä asiakirjan relevantin sisällön erottaminen ei lähtökohtaisesti ole tulkinnallisesti haastavaa, jos ottaa huomioon sen, että henkilötiedot ovat tavanomaisesti esimerkiksi nimiä, sähköpostiosoitteita ja ip-osoitteita tai muita tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön liittyviä tietoja (TSA 4(1)).

6.5.3 Johtopäätöksiä *Norra Stockholm Bygg -tapauksesta*

Ratkaisua voidaan pitää henkilötietojen käsittelyä selkeyttävänä. Tätä mieltä on myös ratkaisua kommentoinut *Lindroos-Hovinheimo*. Hän kuitenkin näkee ratkaisun ongelmallisena jäsenmaiden prosessiautonomian suhteen. Artikkelissaan *Lindroos-Hovinheimo* näkee jännitteen muodostuvan siitä, että lähtökohtaisesti kansalliset tuomioistuimet soveltavat omia prosessejaan ja todistelua koskevia sääntöjään.²³⁷ Tämä tutkielma lähestyy EUT:n ratkaisua eri näkökulmasta kuin *Lindroos-Hovinheimo*, jotta voidaan paremmin huomioida se seikka, miten EUT tarkastelee editiota. Kiistatonta on, että ratkaisussa on kyse ennen kaikkea henkilötietojen suojan toteutumisesta oikeudenkäynnissä. Sinänsä EUT ei puutu kansalliseen prosessioikeuden sääntelyyn sen enempää kuin TSA ylipäätään edellyttää. EUT ainoastaan tuo näkyväksi sen, että käsiteltäessä henkilötietoja tuomioistuimessa niiden alkuperäinen

²³⁴Asia C-268/23 *Norra Stockholm Bygg*, kohta 59.

²³⁵KKO 2019:7, kohta 23.

²³⁶Raitio – Tuominen 2020, s. 241–243 ja ks. myös eurooppaoikeuden ensisijaisuus s. 234–241.

²³⁷*Lindroos-Hovinheimo* 2023, s. 367.

käyttötarkoituksen vastaisesti, käsittelyn tulee edelleen saada perustansa TSA:sta. Se millaisia ja mitä henkilötietoja tulee tuomioistuimen käsiteltäväksi, on täysin riippuvainen siitä, mikä kulloinkin on riidan aihe ja mitä todistelua halutaan esitettävän.

TSA:ta tulee joka tapauksessa soveltaa henkilötietojen käsittelyssä soveltamisalan puitteissa. Tuomioistuin soveltaa TSA:ta suorittaessaan yleistä etua koskevia tehtäviään tai käyttäessään julkista valtaa. Näin ollen olisi kummallista, jos oikeudenkäynneissä, asianosaisen esittäessään haluamaansa näyttöä, ei nämä samat TSA:n velvoitteet olisi enää voimassa. Tästä syystä EUT:n ratkaisun voi nähdä tuovan henkilötietojen suojan näkyväksi myös itse prosessissa. Henkilötietojen suojan mukaista ei ole se, että prosessin sisällä henkilötiedot eivät ole enää suojassa. Sen sijaan ratkaisu ohjaa kansallisia tuomioistuimia huomioimaan henkilötiedon suojan myös prosessin sisällä. Tämä EUT:n linjaus on looginen siinä mielessä, että tuomioistuimet ovat joka tapauksessa muutenkin velvollisia noudattamaan TSA:ta henkilötietojen käsittelyssään.

Lindroos-Hovinheimo pitää EUT:n argumentaatiota vaikeaselkoisena ja hänen mukaansa ratkaisun perusteluista on vaikea päätellä mitä EUT ratkaisussaan tarkoittaa.²³⁸ Tässä tutkielmassa päädytään kuitenkin toisenlaiseen näkemykseen, koska EUT:n kannanotto edellyttää asian lähestymistä edition näkökulmasta. Edition olemuksen ymmärtämisen kautta EUT:n ratkaisun argumentaatio on ymmärrettävissä. EUT joutuu perusteluissaan huomioimaan edition sääntelykehikon ja sovittamaan TSA:n määräykset sen suhteen. Osa argumentaatiosta voi vaikuttaa kummalliselta, mikäli ratkaisua lähestyy pelkästään tietosuojan näkökulmasta. Ratkaisu saa loogisemman pohjan prosessioikeuden näkökulmasta sekä tuomioistuimen roolin hahmottamisen myötä. *Lindroos-Hovinheimo* kummeksuu EUT:n valintaa perustaa tuomioistuimen henkilötietojen käsittelyperuste yleiseen etuun ja julkisen vallan käyttöön.²³⁹ Hänen mukaansa EUT olisi voinut tulkita asetusta myös lakisääteisen veloitteen perusteella.²⁴⁰ *Lindroos-Hovinheimon* ehdotusta on vaikea pitää mahdollisena, mikäli asiaa lähestyy edelleen edition näkökulmasta. Tällöin havaitsee, että dispositiivisessa riita-asiassa asianosainen esittää haluamansa näytön. Velvoite käsitellä henkilötietoja ei siis ole tuolloin tuomioistuimen lakiperusteinen velvoite, vaan velvoite käsitellä kyseessä olevia

²³⁸ Lindroos-Hovinheimo 2023, s. 368.

²³⁹ Ks. tarkemmin asia C-268/23 *Norra Stockholm Bygg*, kohta 32.

²⁴⁰ Lindroos-Hovinheimo 2023, s. 370.

henkilötietoja tulee asianosaisen aloitteesta vapaan todistusteorian pohjalta. Tuomioistuimen tulee käsitellä henkilötietoja asianosainen näin halutessa.

EUT päätyi ratkaisussaan suosittamaan, tietojen minimoinnin periaatteen valossa, että asiakirjassa olevia henkilötietoja pseudonymisoitaisiin. Tämä sinänsä on helpoin keino estää kolmansien henkilöiden henkilötietojen leviäminen oikeudenkäyntiasiakirjojen mukana. Toisaalta onko esteitä sille, että tuomioistuin epää kolmansien henkilöiden henkilötiedot asiaan vaikuttamattomina, jos niitä ei anonymisoida. Tällöin henkilötietojen käsittely on perusteltavissa relevanttien tietojen osalta. Kuinka sitten käytännössä suoritetaan anonymisointi tai koko asiakirjan pseudonymisointi? Voiko editiomääräykseen sisällyttää velvoitetta luovuttaa sellainen asiakirja, jossa ilmenee vain relevantit tiedot?²⁴¹ Tällaiseen redaktointiin²⁴² tulee lähtökohtaisesti suhtautua varauksella, koska todisteen yhtenäisyys voi tällaisen käsittelyn myötä vaarantua. Oikeusturvan kannalta siis suositeltavampi vaihtoehto on, että asiakirja esitetään tuomioistuimelle alkuperäisenä. Haittaako redaktointi kontradiktorisen periaatteen toteutumista, jos tuomioistuin päätyy rajoittamaan asiakirjan sisältöä asiaan kuulumattoman tiedon osalta. Asianosaisella tulee olla kuitenkin mahdollisuus tulla kuulluksi sen suhteen, mitä tuomioistuin pitää asiassa merkityksettömänä.

Lindroos-Hovinheimo tuo esille, että jos ja kun tuomioistuimen tulee ottaa huomioon tietosuoja *ex officio*, voi käytännössä ilmetä tilanteita, joissa tuomioistuimelle tulee velvollisuus oma-aloitteisesti rajata todisteita asianosaisten vaatimuksista riippumatta.²⁴³ Tähän näkemykseen on vaikea yhtyä prosessioikeuden näkökulmasta. Dispositiivisessa riita-asiassa tuomioistuimen oma-aloitteisuus on hyvin suppeaa, varsinkin todisteiden osalta. Editiossa asianosainen vaatii tiettyä asiakirjaa esitettäväksi. Tuomioistuin arvioi asianosaisen perustelujen mukaisesti, onko asiakirjalla merkitystä näyttönä. Tuomioistuin antaa arvionsa pohjalta editiomääräyksen, jonka myötä asiakirja toimitetaan tuomioistuimelle. Siinä mielessä tuomioistuimen havaitessa asiakirjan sisältävän henkilötietoja tulee sen ottaa ne *ex officio* huomioon. Tuomioistuin ei voi vapaan todistelun periaatteen takia rajoittaa ennakkollisesti esitettävää näyttöä, ellei se ole esimerkiksi asiaan vaikuttamatonta. Paras tapa välttää tuomioistuimen turha sekaantuminen on se, että jo editiomääräyksessä pyydetään ilmoittamaan

²⁴¹ Ks. esim. Lindroos-Hovinheimo 2023, s. 373; KKO 2011:27.

²⁴² Asiakirjasta peitetään lopullisesti halutut kohdat eikä niitä voida palauttaa enää teknisin toimenpitein näkyviksi.

²⁴³ Lindroos-Hovinheimo 2023, s. 375.

sisältääkö asiakirja henkilötietoja. Jos näin on, pyydetään asiakirjasta sellainen versio, jossa on vain relevantit henkilötiedot. Tarpeen mukaan voidaan antaa myös ilmaisukielto esitetyn pyynnön suhteen. Tälle näkemykselle on saatavissa tukea julkisasiamies *Tamara Čapetan* ratkaisuehdotuksesta, jonka mukaan:

Kansallisen tuomioistuimen on määritettävä, minkä tyyppiset päiväkirjaan sisältyvät henkilötiedot riittävät asiaa koskevien tosiseikkojen näyttämiseksi paikkansapitäviksi tai virheelliseksi. Tältä osin tietojen minimoinnin periaate edellyttää, että kyseessä olevaa tarkoitusta varten luovutetaan ainoastaan tiedot, jotka ovat ehdottoman välttämättömiä. Näin ollen saattaa olla tarpeen, että Entral henkilötietojen käsittelijänä mukauttaa henkilöstöpäiväkirjaa siten, että se rajaa henkilötiedot tarvittavaan vähimmäismäärään, jolla mahdollistetaan päätelmien tekeminen tosiasiallisista työtunneista.²⁴⁴

Vuorenpää käsitellessään todistamiskiellon murtamista erittäin tärkeistä syiden takia, tuo pohdittavaksi uudenlaisen vaihtoehdon, jota voi mahdollisesti hyödyntää myös asiakirjojen suhteen. Siinä vaitiolo-oikeuteen tai -velvollisuuteen vetoava todistaja kertoo yksityisesti oikeuden puheenjohtajalle mitä hän tulee kertomaan. Tämän jälkeen tuomioistuimella on mahdollisesti paremmat edellytykset ratkaista kysymys siitä, onko henkilöllä oikeus kieltäytyä todistamasta. *Vuorenpään* mukaan tähän ehdotukseen liittyy se ongelma, että mikäli tuomioistuin ei velvoita todistajaa todistamaan, puheenjohtajalla on tietoa, joka ei ole välttämättä kaikkien asianosaisten tiedossa.²⁴⁵ Vaikka edellä esitetty koskee vaitiolo-oikeuden murtamista, tulee tässä yhteydessä huomio kiinnittää käytettävään toimintamalliin. Näin ollen tuomioistuimen arvioidessa sisältääkö esitettäväksi määrätty asiakirja henkilötietoja, tulee sen aluksi selvittää, kenen henkilötiedoilla on merkitystä asiassa. Tämän jälkeen se vasta määrää esittämään asiakirjan tietojen minimointi periaatteen ja OK 17:8 pykälän edellyttämässä laajuudessa. Eräs käytännön ongelma nousee kuitenkin esiin sen suhteen, voiko tuomioistuin todellisuudessa velvoittaa asiakirjan hallussapitäjän tarvittaessa pseudonymisoimaan tai anonymisoimaan asiakirjasta riita-asiaan vaikuttamattomat henkilötiedot tai vaihtoehtoisesti hylkääkö se asiakirjan esittämisen näyttönä. Henkilötietojen ollessa sähköisessä muodossa voidaan tiedot luovuttaa kohtuullisella vaivalla, kuten esimerkiksi tulostamalla järjestelmästä relevantit tiedot. Toisaalta asianosaisten oikeusturvan kannalta voi olla toisinaan tarpeellista ottaa esimerkiksi koko järjestelmän lokitiedoista tuloste, josta osoitetaan

²⁴⁴ Julkisasiamies Tamara Čapetan ratkaisuehdotus 6 päivänä lokakuuta 2022 asiassa C-268/21 (*Norra Stockholm Bygg*), kohta 69.

²⁴⁵ Vuorenpää 2020, s. 54–56.

erikseen vain näytön kannalta merkitykselliset seikat. Vaikuttaa siltä, että asiakirjan hallussapitäjän velvoittaminen saattamaan asiakirja esitettävään muotoon, ei todellisuudessa aiheuta kohtuutonta vaivaa.

Tamara Čapetan ratkaisuehdotukseen Puolan hallitus on ilmaissut huolenaiheen siitä, että kansallinen tuomioistuin tulee liian vahvasti osalliseksi todisteen todistusarvon arvioinnissa, mikä on lähtökohtaisesti asianosaisen tehtävä. Asianosaisen tulee itse arvioida mitä näyttöä asiassa vaatimuksensa tueksi on tarkoituksen mukaista esittää.²⁴⁶ Yhä uudelleen voidaan havaita, että tuomioistuimen ei tule henkilötietojenkaan osalta lähteä liiaksi tutkimaan asiakirjojen sisältöä. Tuomioistuimen tulee pyrkiä vain arviomaan asiakirjan merkitystä näyttönä ja lähinnä havaitessaan sen sisältävän asian kannalta tarpeettomia henkilötietoja, estää niiden esittäminen ilman lisätoimia. *Tamara Čapetan* toteaaakin, että: ”[t]odistusarvon arviointi, jossa otetaan huomioon rekisteröityjen edut, ei mielestäni johda siihen, että asiaan puututaisiin yhtään sen enempää kuin arvioitaessa jonkin muun todisteen todistusarvoa siviiliprosessissa”.²⁴⁷ *Tamara Čapetan* toteaa, että: ”[s]e, missä määrin kansallinen tuomioistuin puuttuu asiaan, riippuu tietojen, joiden luovuttamista pyydetään, todistusarvon ilmeisyydestä yksittäistapauksen olosuhteissa. On aina tapauskohtaista, missä määrin luovuttamisella saateen puuttua rekisteröidyn etuihin”.²⁴⁸

6.6 Kuka on TSA:n mukainen rekisterinpitäjä?

EUT:n ratkaisussa ei juurikaan käsitellä sitä, tuleeko tuomioistuimesta rekisterinpitäjä edition myötä.²⁴⁹ Ratkaisulta kuitenkin odotettiin tähän kysymykseen vastausta, nimittäin *Tamara Čapetan* toteaa ratkaisuehdotuksessaan, että ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee ennakkoratkaisukysymyksessään itse asiassa myös sitä, voiko tuomioistuimesta tulla TSA:n mukainen rekisterinpitäjä.²⁵⁰ *Lindroos-Hovinheimo* on kritisoinut EUT:n ratkaisua juuri siitä syystä, että se jättää avoimeksi, kuka on rekisterinpitäjä. Hänen näkemyksensä

²⁴⁶ EUT:n menettelystä asiassa C-268/21 27.6.2022 annetut kirjalliset ja suulliset huomautukset; Ks myös Julkisasiamies Tamara Čapetan ratkaisuehdotus 6 päivänä lokakuuta 2022 asiassa C-268/21, kohta 78.

²⁴⁷ Julkisasiamies Tamara Čapetan ratkaisuehdotus 6 päivänä lokakuuta 2022 asiassa C-268/21, kohta 79.

²⁴⁸ Julkisasiamies Tamara Čapetan ratkaisuehdotus 6 päivänä lokakuuta 2022 asiassa C-268/21, kohta 80.

²⁴⁹ TSA 4 art. kohta 1 alakohta 7: *rekisterinpitäjä* on luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö, viranomainen, virasto tai muu elin, joka yksin tai yhdessä toisten kanssa määrittelee henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot; jos tällaisen käsittelyn tarkoitukset ja keinot määritellään unionin tai jäsenvaltion lainsäädännössä, rekisterinpitäjä tai tämän nimittämistä koskevat erityiset kriteerit voidaan vahvistaa unionin oikeuden tai jäsenvaltion lainsäädännön mukaisesti.

²⁵⁰ Julkisasiamies Tamara Čapetan ratkaisuehdotus 6 päivänä lokakuuta 2022 asiassa C-268/21, kohta 24.

mukaan tuomioistuimesta tulee edition myötä rekisterinpitäjä. Lindroos-Hovinheimo pitää tätä ongelmallisena, koska rekisterinpitäjälle lankeaa vastuu henkilötietojen käsittelystä.²⁵¹ Vaikka EUT:n ratkaisussa ei lopulta tähän kysymykseen suoranaisesti vastattu, on Euroopan komissio esittänyt kyseistä ratkaisua varten sen näkemyksen, että kansallinen tuomioistuin on vain tietyssä määrin *tavanomainen rekisterinpitäjä*, koska kansalliset tuomioistuimet voivat käsitellä tietojaan ainoastaan niille kuuluvan julkisen vallan käyttämiseksi.²⁵² Näin ollen voidaan todeta sen suhteen vallitsevan konsensuksen, että edition eli asiakirjan esittämismääräyksen myötä tuomioistuimesta tulee TSA:n mukainen rekisterinpitäjä.²⁵³ Tuomioistuimen rekisterinpitäjän vastuu on TSA:n mukainen, mutta on syytä edelleen painottaa, että vastuu ei ole täysin verrattavissa tavanomaiseen rekisterinpitäjään. Tämä näkemys esitetään siitä syystä, että tuomioistuimen voidaan katsoa olevan vastuussa vain edition myötä oikeudenkäyntimateriaaliin otettavista henkilötiedoista.

TSA:n 24 artiklassa asetetaan rekisterinpitäjän vastuu. Sisäänrakennetusta ja oletusarvoisesta tietosuojasta määrätään TSA:n 25 artiklassa seuraavasti:

1. Ottaen huomioon uusimman tekniikan ja toteuttamiskustannukset sekä käsittelyn luonteen, laajuuden, asiayhteyden ja tarkoitukset sekä käsittelyn aiheuttamat todennäköisyydeltään ja vakavuudeltaan vaihtelevat riskit luonnollisten henkilöiden oikeuksille ja vapauksille rekisterinpitäjän on käsittelytapojen määrittämisen ja itse käsittelyn yhteydessä toteutettava tehokkaasti tietosuojaperiaatteiden, kuten tietojen minimoinnin, täytäntöönpanoa varten asianmukaiset tekniset ja organisatoriset toimenpiteet, kuten tietojen pseudonymisointi ja tarvittavat suojatoimet, jotta ne saataisiin sisällytettyä käsittelyn osaksi ja jotta käsittely vastaisi tämän asetuksen vaatimuksia ja rekisteröityjen oikeuksia suojattaisiin.

Tuomioistuimen täytyy siis olla TSA:ssa tarkoitettu rekisterinpitäjä, koska TSA ei tunne muunlaista henkilötietojen käsittelijää. Nimittäin TSA:n 4 artiklan 9 kohdan mukaan *vastaanottajalla* tarkoitetaan:

luonnollista henkilöä tai oikeushenkilöä, viranomaista, virastoa tai muuta elintä, jolle luovutetaan henkilötietoja, oli kyseessä kolmas osapuoli tai ei. Viranomaisia, jotka mahdollisesti

²⁵¹ Lindroos-Hovinheimo 2023, s. 374.

²⁵² EUT:n menettelystä asiassa C-268/21 27.6.2022 annetut kirjalliset ja suulliset huomautukset; Ks myös Julkisasiames Tamara Čapetan ratkaisuehdotus 6 päivänä lokakuuta 2022 asiassa C-268/21, kohta 40.

²⁵³ Ks. myös Julkisasiames Tamara Čapetan ratkaisuehdotus 6 päivänä lokakuuta 2022 asiassa C-268/21, kohta 39.

saavat henkilötietoja tietyn tutkimuksen puitteissa unionin oikeuden tai jäsenvaltion lainsäädännön mukaisesti ei kuitenkaan pidetä vastaanottajina; näiden viranomaisten on käsiteltävä kyseisiä tietoja sovellettavia tietosuojasääntöjä noudattaen käsittelyn tarkoitusten mukaisesti.

EUT:n ratkaisun taustalla olevassa tapauksessa toinen osapuoli oli väittänyt, että editiomääräykseen kohteena olevien henkilötietojen hallussapitäjä on edelleen ainut rekisterinpitäjä, samalla kun kansallinen tuomioistuin toimii välittäjänä. Huomioitavaa on, että TSA ei tunne käsitettä ”välittäjä”.²⁵⁴

Lindroos-Hovinheimo on siinä asian ytimessä, että aiemmin ei tietosuojasääntelyä ei ole näin selkeästi ulotettu oikeudenkäynnin sisäisiin asioihin, eikä varsinkaan todisteluun.²⁵⁵ Kommentissaan hän kuitenkin keskittyy liikaa käyttötarkoitussidonnaisuuden arvioimiseen tai sen puutteeseen ratkaisussa. EUT:n ei varsinaisesti tarvitse linjata tämän suhteen, koska käyttötarkoitussidonnaisuus on pääsääntö, mutta siihen on TSA:n 23 artiklassa asetettu poikkeuksia, kuten yksityisoikeudellisten kanteiden täytäntöönpano²⁵⁶. EUT:n ratkaisussa tämän todetaan olevan selvän.²⁵⁷

²⁵⁴ Ks. Julkisasiamies Tamara Čapetan ratkaisuehdotus 6 päivänä lokakuuta 2022 asiassa C-268/21 alaviite 12.

²⁵⁵ Lindroos-Hovinheimo 2023. s. 372.

²⁵⁶ TSA 23 art. kohta 1 alakohta j.

²⁵⁷ Ks. Asia C-268/23 *Norra Stockholm Bygg*, kohta 38.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielman yhtenä tavoitteena oli selvittää edition nykyinen oikeustila käsitteiden tulkinnan ja soveltamisen suhteen. Tutkielmassa on perehdytty relevanttiin oikeuskäytäntöön, jonka myötä voidaan todeta, että käsitteet *riittävä näyttö* ja *asiakirjan hallussapito* ovat nykyisellään riittävällä tasolla määritelty. Jatkossa näihin käsitteisiin ei todennäköisesti liity varsinaista oikeusongelmaa, vaan kyse on ennemmin näyttökysymyksestä.

Lain mukaan editiosta voi kieltäytyä liikesalaisuuksiin vedoten ja oikeudentila tämän suhteen on selkeä. Liikesalaisuuden merkitys punnitaan siitä näkökulmasta, mitä asiakirjan esittämättä jättämisestä voi toiselle asianosaiselle seurata. Sen sijaan henkilötietojen suojaan vetoaminen edition kieltäytymisperusteena on uudenlainen lähestymistapa, josta ei ole Suomessa aikaisempaa oikeuskäytäntöä eikä juuri oikeustieteellistä tutkimusta. Tämän tutkielman pohjalta tullaan siihen tulokseen, että henkilötietojen suojaan voidaan vedota editiossa kieltäytymisperusteena vastaavasti kuin liikesalaisuuden suojaan. Henkilötietoja sisältävä asiakirja voidaan esittää myös osittain, kuten liikesalaisuuden kohdalla.²⁵⁸ Henkilötietojen suojan tulee toteutua editiossa kuin myös laajemmin todistelussa. Tarpeetonta eli siten myös perusteetonta henkilötietojen käsittelyä tulee välttää.²⁵⁹

Tutkielman johtopäätöksensä todetaan, että todisteiden kartoittaminen suomalaisessa oikeusjärjestelmässä on mahdollista vapaaehtoisin toimin esimerkiksi asiamiehen toimesta. Todisteiden kartoituksessa voidaan esimerkiksi haastatella henkilöitä asiakirjan löytämiseksi. Tämä palvelee osaltaan myös asian sovinnollista ratkaisemista. Mikäli näytön esittäminen osoittautuu vaikeaksi tai sen hankkiminen aiheuttaa kohtuutonta vaivaa, voi riidan osapuoli olla suostuvainen sopimaan riidan jo alkuvaiheessa. Sen sijaan todisteiden etsiminen henkilön hallusta pakkokeinojen avulla katsotaan niin oikeuskäytännössä, kuin esitöissä sekä oikeuskirjallisuudessa olevan Suomen siviiliprosessiin kuulumatonta. Todisteiden kartoittaminen tuomioistuimen tuella on siten mahdollista vain editiokuulustelulla. *Leppänen* on vuonna 1998 ehdottanut suomalaisen riita-asian valmistelun kehittämiseksi, että asianosaiset voisivat etsiä ja tutkia asiaan liittyviä todisteita jo valmisteluvaiheessa. Kehitystä tähän

²⁵⁸ Ks. Lappalainen 2001, s. 191.

²⁵⁹ Ks. 6.2 Henkilötietojen käsittely oikeudenkäynneissä.

suuntaan ei ole neljännes vuosisadan aikana tapahtunut. Asianosaisten todisteiden ilmoitusvelvollisuus ei myöskään ole lähentynyt *disclosure*-menettelyä.²⁶⁰

Yleisen turvaamistoimen osalta voidaan tehdä se johtopäätös, että sen soveltamiselle oli alun perin suurempia odotuksia verrattuna siihen, mihin sen soveltaminen on lopulta vakiintunut. Lainsäädännön ja esitöiden valossa yleisen turvaamistoimen soveltuminen todistelun turvaamiseksi vaikuttaa suppealta. Viimeaikaisen oikeuskäytännön myötä sen käyttöala on marginalisoitunut entisestään.²⁶¹ Käyttöala vaikuttaa rajautuvan niihin poikkeuksellisiin tilanteisiin, joissa todisteen hävittäminen tai tuhoaminen on ilmeistä asian tullessa vireille. Tämän lisäksi edellytyksenä on, että todiste ei ole korvattavissa. Yleisen turvaamistoimen soveltamisen etuna on, että asiakirjan hallussapitäjä ei saa ennakkovaroitusta tulevasta oikeudenkäynnistä. Näin ollen on todennäköisempää, ettei asiakirja häviä tai tuhoudu ennen asian vireilletuloa. Tämä on yleisen turvaamistoimen suurin vahvuus sen käyttämiseksi todisteiden turvaamiseksi. Todisteiden turvaaminen ei yksistään anna oikeusturvaa asianosaiselle riita-asiassa, vaan henkilön tulee saattaa asiansa vireille tuomioistuimessa. Tuomioistuin antaa asiassa muutoshakukelpoisen ratkaisun.

EUT:n oikeuskäytännön mukaan tuomioistuimen tulee huomioida asiakirjojen sisältämät henkilötiedot viran puolesta. Tässä tutkielmassa tähän velvollisuuteen lisätään vielä tarkennuksena metatietojen sisältämien henkilötietojen huomioiminen. Tutkielman yhtenä johtopäätöksenä suositellaan rajaamaan tarpeettomat henkilötiedot pois siten, että tuomioistuin pyytää asiakirjan hallussapitäjää luovuttamaan sellaisen tulosteen tai muun asiakirjan, jossa on vain todistelun kannalta relevantteja henkilötietoja. Mikäli tämä ei ole mahdollista voidaan pyytää asiakirjan sisältämien henkilötietojen pseudonymisointia siten, että tuomioistuimelle luovutetaan ainoastaan relevanttien henkilötietojen tunnustusavaimet.

Lopuksi tämän tutkielman pohjalta esitetään, että todistelun turvaamiseksi tulee ensisijaisesti soveltaa *todistelua vastaisuuden varalle*. Poikkeuksellisesti todisteiden ollessa vaarassa tuhoutua, tulee soveltaa *yleistä turvaamistoimea*. Mikäli todiste on muun kuin oikeudenkäynnin asianosaisen hallussa, voidaan käyttää yleisen turvaamistoimen mukaisia pakkokeinoja. Tämän jälkeen todiste otetaan vastaan ennakkollisesti OK 17 luvun 61 §:n mukaisesti.

²⁶⁰ Leppänen 1998, s. 422; Ks. alaviite 61.

²⁶¹ Ks. KKO 2023:18.

Toisaalta, jos asiakirja on vireille tulevan riita-asian asianosaisen hallussa ja todiste on vaarassa tuhoutua, voidaan myös käyttää yleisen turvaamistoimen mukaisia pakkokeinoja. Tämän jälkeen asianosaiselle annetaan editiomääräys asian vireilletulon yhteydessä. Ensin mainitussa tilanteessa edition soveltaminen jää puuttumaan, koska asiakirja on jo otettu vastaan todisteena.

Henkilötietojen osalta tämän tutkielman loppuksi esitetään, että henkilötietojen suoja tulee huomioida kansallisessa tuomioistuimessa myös todistelussa. Todistelua tulee voida rajoittaa henkilötietojen suojaan vedoten, jotta tietosuojatoteutus myöskin oikeudenkäynnissä esitettävien asiakirjojen suhteen. Editiovelvollisuuden myötä vastakkain voivat olla henkilötietojen suoja ja asianosaisen oikeus esittää haluamansa näyttö. Henkilötiedoilla tulee olla yhteys riidan kohteeseen, muutoin ne ovat asian kannalta tarpeettomia, eikä niitä voida perustellusti käsitellä edes alkuperäisestä käyttötarkoituksesta poiketen.